

B. G. FORSELIUSE SELTS

Forseliuse Sõmmid

2007

14

***B. G. FORSELIUSE SELTSI XVII
HARIDUSPÄEVAD MUSTVEE
GÜMNAASIUMIS, 03.03.2006***

B. G. FORSELIUSE SELTS

Forseliuse Sõnumid

2007

B. G. Forseliuse Seltsi väljaanne *Forseliuse Sõnumid* (FS, nime ristiisa *prof em* Helmut Piirimäe) avaldab töid valdkondadest, mis on kooskõlas Eesti kodanikuühiskonna ja seltsi püüdlustega:

- kaasaja hariduspoliitilised eesmärgid ja nende teostamise teed;
- noorsootöö;
- haridus, kool ja õpetaja arenguruumis;
- maakool;
- haridustraditsioonide ja hariduse ajalugu, sh 17 sajandil alustanud rahvakoolide ajalugu.

Avaldame B. G. Forseliuse Seltsi ja tema sõprade kroonikat.

Toimetuse ei tagasta kaastööde käsikirju ja ei vastuta töödes väljendatud vaadete eest.

Täname toetuste ja koostöö eest:

Haridus- ja Teadusministeerium, Eesti Põllumajandusmuuseum, Eesti Kultuurkapital, Hasartmängumaksu Nõukogu, trükikoda PAAR!

Kirjastaja: B. G. Forseliuse Selts
Pepleri 27 (2. korrus), 51010 Tartu
tel/faks 748 1055
mobiil 509 8647
Skype: forsel
www.forselius.ee

EENet: madis@forselius.ee
Elion: forsel@hot.ee

Toimetuse: Sirje Krikk de Mateo, Madis Linnamägi, *prof em* Helmut Piirimäe

Fotod: Heili Eiche, Johannes Haav, Madis Linnamägi, koolide ja seltsi arhiiv
Küljendus: Irina Gron
Trükk: OÜ PAAR, Ilmatsalu 3g, 51014 Tartu
tel 716 8151, faks 716 8150
info@paar.ee
www.paar.ee

FORSELIUSE SELTSI JA SÕPRADE KROONIKAT

VÕRU KESKLINNA GÜMNAASIUMI 5. AJALOOPÄEV, 21.02.2007

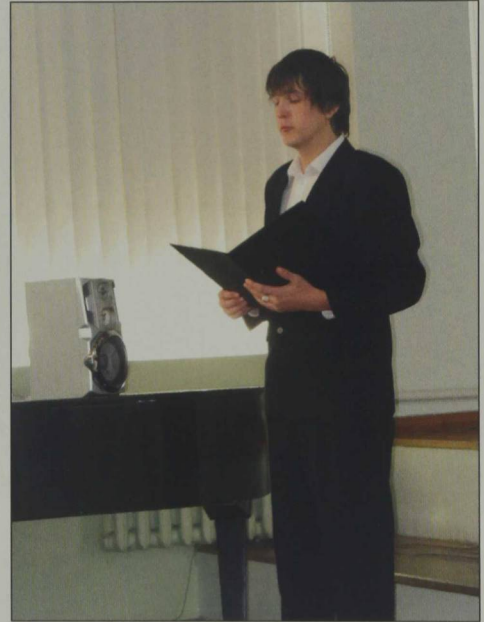
Eurosaadik Toomas Hendrik Ilves ja Võru KLG õpetaja Tiiu Ojala. Brüssel, juuni 2006

Dir. Kaare Martinfeld, Maarja Hõrn, Ingrid Ivanov, Maarja Uibokand, Krete Must, Keili Kivine, Tanel Viert, õpetaja-metoodik Tiiu Ojala

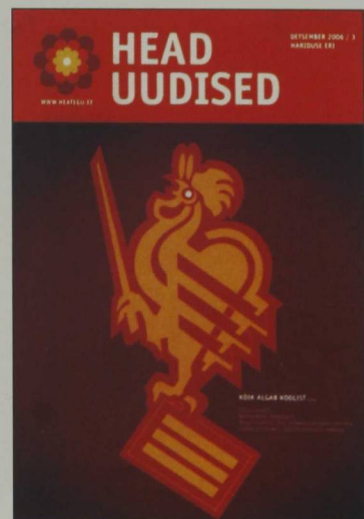
Seto sootska Evar Riitsaar noori uurijaid tervitamas ja leelot ette ütlemas, 21.02.07

Kuno Kerge esitas uurimuse „Ooperisolist Väino Puura“ ja üllatas laulmisega

Einelaud pakub koolilõuna juurde salatit, porgandeid, õunu ...

Heateo Sihtasutus edendab hariduselu: Head Uudised, 3, 2006

XVII SUVEKOOL PÄRNU-JAAGUPIS, 16.–18.08.2006

Pärnu-Jaagupi noored söega puidul ajamustrit kujundamas

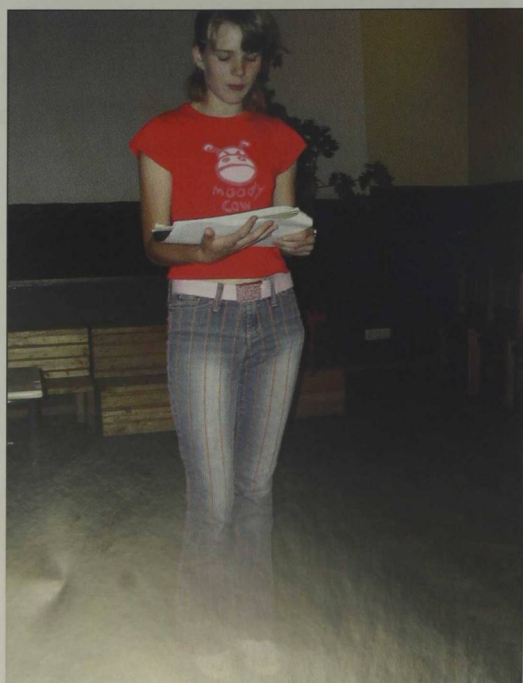
Õpetaja Virve Lohu aitab ühisinstallatsiooni "Oma muster" lahti mõtestada

Pärnu-Jaagupi Gümnaasiumi endine ja praegune direktor: Peeter Orav ja Diana Beltadze

Rahvamuusikaansambel "Vahenurmenukk": Jakob Kaunissaare, Tarvi Tasane, Maie Joala, Ahti Kiltmaa

Hariduskonverentsil: Otepää Gümnaasiumi õpilane Kärt Sepp ...

... ja Ulf Atlestam Rootsist (Göteborg, Bergsjöskolan)

326 aastat hariduselu Pärnu-Jaagupi kihelkonnas
Sergei Seelandi esituses

Vaade tornist maalinna suunas

Mood või raske matka tulemus?

Matk Soontagana maalinna: Anu-Merike Eenmäe,
Erika Kranich, arheoloog-reisijuht Ain Mäesalu,
Anne Oruaas, ...

Soontaga maalinnal muistset vabadusvõitlust
uurimas

Kontsert Pärnu-Jakobi kirikus:
prof Andres Uibo (orel), Mari-Liis Uibo (viul),
Priit Aimla (trompet), Ka Bo Chan (kontratenor,
Hong-Kong)

HARIDUSPÄEV MUSTVEE GÜMNAASIUMIS 03.03.2006

Direktor Luule Nõmm

Anneli Bogens, Tiina Grauberg ja Helgi Altnurme

Agarad näitlejad ...

... ja lauljad

Poisteansambel võlus värvika laulmisega

Jüri Ginter räägib multikultuursusest ja haridusest

Linnapea Gennadi Kulkovi
vastuvõtul – muret kuulamas

INTELLEKTIKA 2007

Tartu Forseliuse Gümnaasium esitas lavall näitemängu „Vaimude tund Forseliuse tänaval“. Vasakul B. G. Forselius – Oleg Baranov, keskel autor ja juhendaja Ingrid Tera

Lähte Ühiskool: Siim Siimann ja õpetaja Tiit Helm

Põltsamaa Ametlikool: õpetaja Ulvi Jaanson, Oleg Kulemin, Kauri Koch

Põltsamaa Ühiskooli tutvustab ka maskott – hea tuju looja

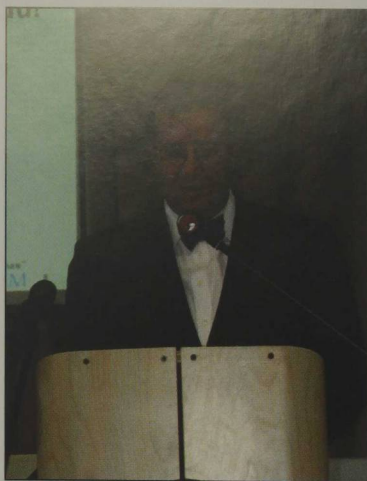

Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskool: Martin Mitt, Riin Koorits, Sten-Martin Raju

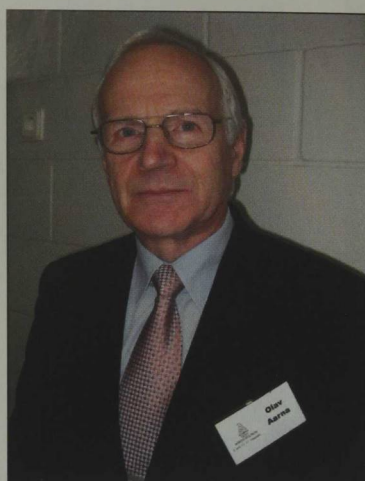

Hugo Treffneri Gümnaasium: õpilaskomitee liige Eva-Lota Volmer

EESTI HARIDUSFOORUM, HAAPSALU, 05.–06.01.2007

EV President
Toomas Hendrik Ilves

Riigikogu kultuurikomisjoni
esimees Olav Aarna

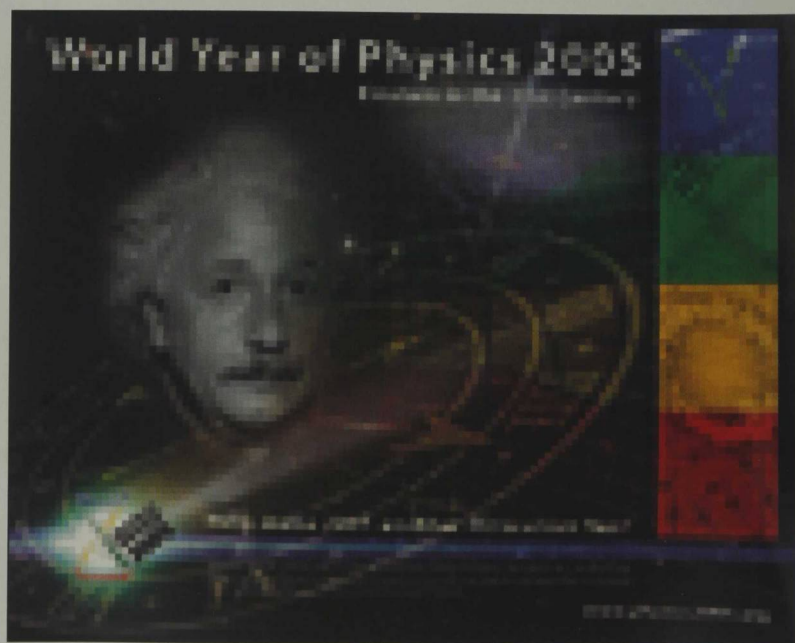
Foorumi toimkonna eestvedaja Aivar Soe

12. foorumi kuulajad Haapsalu Kutseharidus-
keskuse saalis

Lehte Jõemaa, Marje Vaan, Terje Jürivete,
Liana Zöbina

Einsteini poster

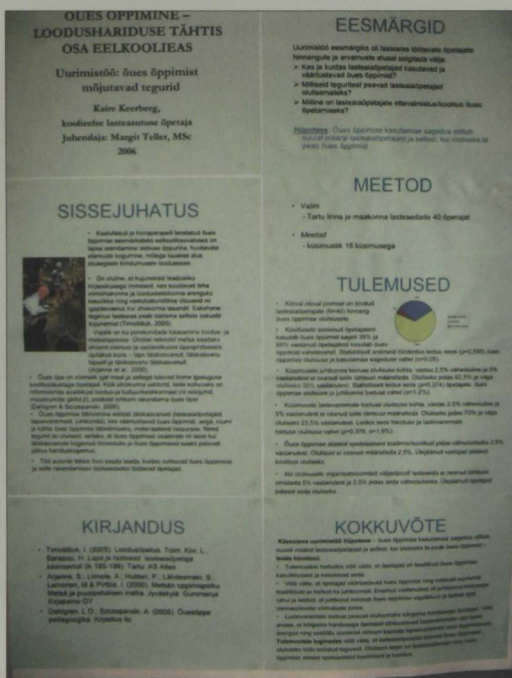
ÕUESÕPE – OUTDOOR EDUCATION

Anders Szczepanski ja Mikk Sarv tutvustavad õuesõppe õpetaja seljakoti sisu. Linköpingi Ülikool, 10.2006

Õueklasside avamine 25.05.2006 Lohusuus. Liivi Kangur dirigeerib muusikahiies Lohusuu Kooli pasunakoori. Pasunate meisterdamist juhendas Avo Tamme (paremalt kolmas)

Metoodilisi juhiseid ...

... ja kirjandust õuesõppe kohta

„Õdusalt õues õppimas“, vasakult kolmas Lohusuu kooli direktor Heili Eiche

Arvi Leosk, minister Mailis Reps ja Pille Liblik tunnustavad õuesõppe tegijaid J. Käisi Seltsi konverentsil „Mitmekesine õuesõpe“. TÜ õpetajate seminar, 12.01.2007

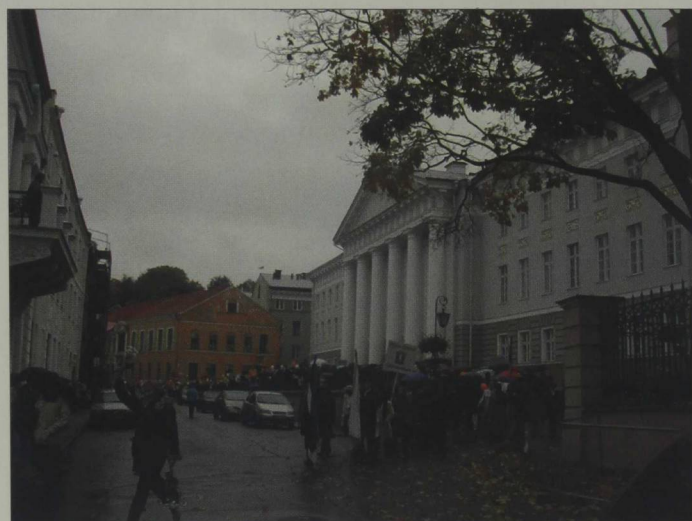
EESTIKEELNE KESKHARIDUS 100, 29.08.2006
Miina Härma Gümnaasium 100, 14.10.2006

Miina Härma Gümnaasium rongkäigul Tartus

Sõprade juures Hugo Treffneri Gümnaasiumi ees

Tartu Ülikooli ees ...

... tervitab rektor Jaak Aaviksoo

Kontsertaktus „Vanemuises“

**Eestikeelse keskhariduse konverentsil
 rääkis füüsikadoktor Henn Käämbre
 õpikute ja teaduskeelest, 29.08.06**

KOLGA-JAANI KOOL 320, 18.11.2006

Direktor Jüri Teras tervitab sünnipäevakülalisi

Anneli Suigusaar omatehtud lilleseadega õnnitlemas

Kõlavad laulud, kaunid rahvarõivad

Poisid tantsuhoos

Õpetajate ansambel

Koolimuuseumis on palju õpetlikke eksponaate

KULLAMAA KESKKOOL

Kullamaa hariduselu on au sees

Kodutütred matkal lõket tegemas

Poiste tööõpetuse õpetaja Veikko Hallik on õpilastele toeks mitmel alal

Külalisele meeldisid need õpilastööd – kuuekeelsed kandle

LAIUSE KOOL 320, 18.03.2006

Pidupäev algab lillede viimisega kalmistule

Kolm küünalt kooli lipu all ...

Direktor Arvo Sakjas tänab õpetajaid, kooli sõpru ja vilistlasi

„Sõbralik juubelitervitus“

Juubeli laulud neidudelt, ...

... tantsud poistelt

RÕNGU KESKKOOL 320, 28.10.2006

Rõngu 130-aastane puhkpilliorkester,
dirigent Arno Anton

Rõngu valla hariduselu on uurinud ka õpilased ja huvilised

NÕO KOOL 320, 02.12.2006

Nõo Kool püüdleb Euroopa tippude suunas:

Teenekas koolimees Kalju Aigro

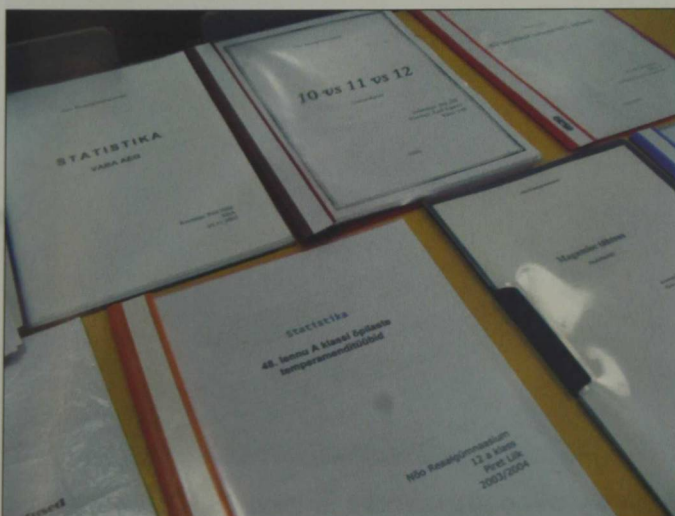
Reaalgümnaasiumi
direktor Jaanus Järveoja

Põhikooli direktor Rein Uusmaa

Pidupäeval oli rikkalik taidluskava mitmest žanrist

Näha sai tuumakaid uurimusi ja imetoremaid käsitöid

UURIV JA HARIV TERVISEPÄEV RAKVERE GÜMNAASIUMIS, 13.04.2006

Tervisepäeva aulakoosolek

Gümnaasiumi rammumehed

Õövastavaid kogemusi narkomaaniast...
Taamal Märt Mikkal ja Kalle Paas

Töörühm esitab kokkuvõtteid

Auvalves Vabadussamba juures, 23.0.2007

FORSELIUSE SÕNUMID, 14/2007

SISUKORD

FORSELIUSE SELTSI JA SÕPRADE FOTOKROONIKATI-XIV

HARIDUS- JA KULTUURIELU. NOORSOOTÖÖ5

<i>Rein Veidemann. Vaimse vaktsineerimise vaev</i>	5
<i>Enn Roosi. Projekt "Uus võimalus" Vigala vallas</i>	7
<i>Margit Liira, Ain Keerup. Eelkutseõpe Vigalas</i>	8
<i>Kadri Haavajõe. Väike-Maarja saab integreeritud kooli</i>	11
<i>Anne Oruaas. Põhikoolist väljalangevusest klassijuhataja pilguga</i>	12
<i>Mati Salundi. Avatud arutelu riikliku õppekava sõlmküsimumustes</i>	14
<i>Heili Eiche. Õuesõpppest</i>	20
<i>Jaan Uudelt. Kasvatame lastes rohkem empaatiavõimet</i>	22
<i>Lembit Auväärt, Silvia Kaugia. Kultuur kui inimese eksisteerimise keskkond</i>	26
<i>Silvia Kaugia. Tartu koolinoored vägivallast</i>	33
<i>Clemens Hermann Krause. Tööst muukeelsete lastega Saksamaa ja Eesti kogemustel</i>	38
<i>Liana Zõbina. Õpetajate panus minu tulevikuplaanidesse</i>	42
<i>Ene-Mall Vernik-Tuubel. Vaatlejana Eesti Haridusfoorumil 2006</i>	43

STUDIA FORSELIANA 46

<i>Tiiu Ojala. Võru Kesklinna Gümnaasiumi 5. ajaloo päev 21. veebruaril 2007</i>	46
<i>Anu-Merike Eenmäe, Liisi Veski. Hoia mõttetungalt kõrgel! ehk õpilaskonverentsid Rakvere Gümnaasiumis</i>	

KULTUURI- JA HARIDUSLUGU50

<i>Heino Mägi. Linnas peab gümnaasium olema</i>	50
<i>Jaana Vasama. ABC, kits läks üle vee [Soome aabitsad]</i>	50
<i>Helmut Piirimäe. Talupoisist kolhoosnikuks, koolipoisist ajaloo üliõpilaseks. Noorus-Mälestusi</i>	51
<i>Heino Kängsepp. Restu kool 220</i>	57
<i>Harri Kübar. Bergid ja imperaatorlik lütseum</i>	59

FORSELIANA64

<i>Ingrit Tera. Vaimude tund Forseliuse tänaval</i>	64
<i>Kiidulaul Mõniste Koolile</i>	65
<i>Sirje Raadik. Loitsud</i>	66

TUTVUSTAME, MEENUTAME67

<i>Kutsealase eelkoolituse korraldamist reguleerivad dokumendid</i>	67
<i>Füüsika-aastast 2005</i>	68
<i>Ilme Tupits. Talirukki sordiaretus</i>	70

Leili Utno. Raamat eestlastest Lätis	70
--	----

B. G. FORSELIUSE SELTSIS	76
---------------------------------------	-----------

Eestikeelne keskharidus 100. Eestikeelne rahvakool 320 [Kirjavahetus Haridus- ja Teadusministeeriumiga]	76
<i>Toivo Ärtis</i> . Pärnu-Jaagupi suvekoolile andis näo ajalik ja ajatu meis endis	79
<i>Toivo Ärtis</i> . Haljala suvekoolis võis üllatuda, imetleda ja imestada	81
Toetusavalaldus Arnold Rüütli taasvalimiseks Vabariigi Presidendi ametisse	84
Mustvee – integratsioonipealinn [Seltsi tänuavalaldus]	85

BIBLIOGRAPHIA FORSELIANA	86
---------------------------------------	-----------

HARIDUSPÄEVA VÕÕRUSTAJA	87
--------------------------------------	-----------

Harri Kivi. Kivi-Vigala Põhikool eile ja täna

Esikaane siseküljel:

B. G. Forseliuse Seltsi XVII hariduspäev. Mustvee Gümnaasium, 03.03.2006:

1. rida (vasakult): Riin Tamm, Kai Prii, Jüri Ginter, Tiiu Ojala, Sven Sildnik, Luule Nõmm, Gennadi Kulkov, Eenok Haamer, Helmut Piirimäe, Clemens Hermann Krause, Madis Linnamägi, Signe Nõmm

2. rida: Deivi Tuppits, Jaan-Ivo Lukas, Heidi Aruväli, Laidi Zalekešina, Mariann Õunapuu, Endla Klemets, Helgi Altnurme, Tiina Grauberg, Anneli Bogens, Ade-Liis Soosaar, Velle Taraste, Vilmi Möll, Anne-Mai Jüriso, Helgi Veemaa, Helle Ütt, Kristin Kokkov, Ene-Merike Eenmäe, Sirje Kütt, Maie Soll, Marianne Tarelkina, Ülle Kurvits

3. rida: Mariliis Õunapuu, Reet Papp, Anne Oruaas, Ene Jakobson, Harri Ellart, Eenok Palm, Peeter Sadam, Timo Papp, Reiu Sootla, Enn Liba

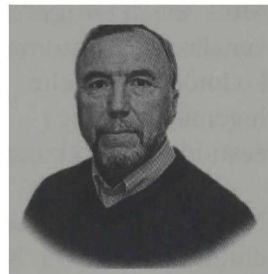
4. rida: Paul Böstrov, Silver Kaasik, Andreas Persidski, Arvo Sakjas, Aimar Arula, Kristjan Kaasik

NB! Värvitahvlite pildid illustreerivad artikleid ja kaastöid

VAIMSE VAKTSINEERIMISE VAEV

Rein Veidemann, Tallinna Ülikooli Eesti Humanitaarinstituudi professor

Eesti kultuuri aluste ja tähenduse loeng Tallinna Ülikoolis. Aeg– oktoober 2006. Koht – üks ülikooli uue õppehoone suuremaid auditoriume. Kuulajaid 80 ringis, pilkudest, kehakeelest näha, et nad ei istu siin ainult kohustusest. Olen kursuse algul selgitanud, kui tähtis on üliõpilastele ja lektorile endalegi elav suhtlemine auditoriumis – mõnigi idee, seos kujuneb loengu ja selle konspekterimise käigus. Loengus avaneb lektoril võimalus kompida vastuvõtuvälja olemasolu ja ulatuvust.

Üks niisugune kogemus toetab järjekordselt aimust, et Eestis valitseb väärtuste kriis ja ellu on astumas vabas ja iseseisvas Eestis eneseteadvusele jõudnud põlvkond, kelle side eesti kultuuri sügavikega on peaaegu olematu või katkemisohtlikult habras.

See kogemus tabab mind, kui kirjeldan loengus kive ja kände, mida Johann Voldemar Jannsen pidi ületama või vältima rahvuslikus ärkamisloos tähtsaid ajalehti Perno Postimees ja Eesti Postimees välja andes ja toimetades. Riivan muu hulgas mõisnikkonna ja Jannseni 1870ndate “tehingut”, mille tulemusena Jannsen loobus Carl Robert Jakobsoni ägedaloomulisest kaastööst Eesti Postimehele, saades vastutasuks Eestimaa ja Liivimaa rüütelkonna kassast korraliselt soliidse summa.

Küsin kuulajatelt, kes ja kus eesti suurtest kirjanikest on seda dramaatilist episoodi käsitlenud. Vastamiseks ei tõuse ühtegi kätt. Küsin, kas ollakse lugenud Jaan Krossi “Pöördtoolitundi”. Vastuseks taas piinlik vaikus. Küsin pealetükkivalt edasi, kas ja mida ollakse üldse Jaan Krossilt lugenud. Kuulen hõredaid kommentaare: “Keisri hull”... “Paigallend”, esimene neist gümnaasiumi kohustusliku kirjandusteosena. Jumal tänatud, hea seegi. Aga luulet? Taas vaikus.

Mõtlesin pärast loengut, et ma ei tohiks ju sellest kellelegi kõssata. Mida arvab Meister ise, kui kuuleb, kui vähe on noorem seltskond lugenud teda, seejuures isegi need, kes nüüd siin – lõppude lõpuks ikkagi humanitaarsetest huvidest ise oma haridusteed kinni makstes! – Tallinna Ülikooli Eesti Humanitaarinstituudis tarkust taga nõudmas? Kas vajub ta kibestumisse või loodab, et sajandi pärast avastavad teda uued eestlaste põlvkonnad, nagu nooreestlased avastasid Kristian Jaak Petersoni? Kas kirjanik üldse peab mõtlema lugejaile või kirjutab ta ajaloole ja kultuurile – koguni igavikule?

Mats Traat, Tammsaare-möödu klassik, kelle loomingu tundmine lonkab sama jalga, ütles mulle äsja sünnipäevaintervjuus, et kirjanik täidab oma kohust, ta on laululind, kes ei küsi, miks ta laulab. Õigus, aga eesti (kirjandus)kultuuri tuleviku pärast muretsejale on sama oluline, et kirjaniku kohustus kohtuks omakorda lugeja kohustuse ja vastutusega.

Lahendasin tolle olukorra nii, et kohustasin kõiki kuulajaid järgmiseks loenguks läbi lugema “Pöördtoolitundi”. Mida ka tehti. Järgnema pidanuks seminar “Pöördtoolitund” kui eestluse draama”. Aga pidin edasi kappama üldkursuse teemaga.

Järgmisel loengul jõuan eesti keele kui ainulaadse kultuuriteksti seletamise juurde. Toon näiteid keelest rahvusliku omamüüdi toetajana. Jutustan legendi keelte võistlusest – mida olin omakorda kuulnud Paul Ariste loengutel –, kus eesti keel olevat võitnud itaalia keele järel teise koha lausenäitega “Sõida tasa üle silla”.

Küsin taas auditooriumilt, kas ollakse lugenud 2. veebruaril 1838 Õpetatud Eesti Seltsis Faehlmanni (tollal loomulikult veel saksa keeles) jutustatud eesti muistendite tsükli kolmandat muistendit “Keelte keetmine”

Seekord ma ei lootnudki eriti käsi tõusmas näha, sest kahes trükis (1979, 1986) Mart Lepiku tõlgitud Faehlmanni “Müütilistes muistendites” “Keelte keetmist” pole (see on ilmunud Kristi Metste koostatud ja Varrakus 2003 kirjastatud “Muistendites”) Tookord see lihtsalt ei mahtunud läbi tsensuuri väravate.

Miks, küsin intrigeerivalt. Aga sellepärast, et Vanaisa keelekatla juurde jõudjaist ühed viimased olid venelased. Ja mitmendad olid eestlased? Ja kes olid päris viimased? Vastuseks vaikus. Annan kodutööks “Keelte keetmine” läbi lugeda. Püüan julgustada, lisades, et tegemist on lõbusa lugemiselamusega – mis ei võta rohkem aega kui kümme minutit –, mille kultuuriloolist, sealhulgas eesti identiteedi kujunemislugu iseloomustavat tähendust on aga raske üle hinnata.

Nii on kulgenud loengust loengusse. Eesti kirjandus- ja kultuurilugu jutustades tajun, et selle ehituskive ei tunta. Nurgakividki meenuvad ähmaselt. Küsin, et kui need noored inimesed – kellele üldkursuse lugemine on pigem järeleaitamis- kui uue avastamise kogemus – ei tunne eesti kultuuri kolmkõla, kuidas siis võime loota, et nad mõistaksid selle erinevaid arendusvõimalusi, Teksti kui tervikut, kogu kultuuri sümfooniat?

Aga ma ei süüdistata neid. Vastupidi – olen tänulik, et neil on v e e l huvi, neist ehk saavad eesti kultuuri rindevõitlejad, võib-olla viimsed mohikaanlased. Kui ma mõrult kellelegi mõtlen, siis oma või veidi nooremale põlvkonnale, nende üliõpilaste vanematele, kes tänast Eesti edumüüti kas ennastohverdavalt või püsiväärtustest (sõprus, armastus, pere, kaastunne) loobumise hinnaga kujundanud.

Mõtlen ka õpetajatele, kes ühiskonna väärtusskaalal ääremaale tõugatuna, toimetuleku nimel nagu äraetud hobused (teate ju filmi “Äraetud hobused lastakse maha”!) ei suuda leida endas enam seda sära, mis paneks ka lapsed särama.

Mõtlen eesti hariduspoliitikale, ikka sellele, et pimestatuna “teadmispõhisuse” mantrast ei olda võimelised nägema, et teadmine (faktid, vormelid, seaduspärasused jms) omandab tähenduse üksnes siis, kui see lülitatakse tõlgendatult, väärtustatult, H.-G. Gadameri sõnul, “mõistmise ringi”

Suurim oht meie rahvuskultuuri tulevikule ongi vaimse vastupanuvõime nõrgenemine, koguni kaitsetuse seisund. Meil võib olla üliedukas majandus, Euroopa struktuuridega lõimunud e-riik ja demokraatlik elukorraldus, aga kui oleme unustanud või minetanud valiku alused, kui oleme loobunud majakast meie ees avanenud ahvatluste ja võimaluste ookeanil, siis vajume põhja nii ühiskonna, riigi, kultuuri kui rahvana.

Kus on eesti vaimne vaktsiin vastupanuvõime tekitamiseks? Ma ei väsi kordamast, et see asub esmases lugemiskogemuses, millega laps puutub kokku peres – eeldusel, et raamatud kuuluvad loomuldasa eesti pere identiteedi juurde. Sama oluline on aga sellegi keskkonna vaimsus, mis ümbritseb noort inimest põhikoolis ja gümnaasiumis.

Sõandan õpetajate kogunemistelt ammutatud kogemusele viidates väita, et individualistlik vabadus, mis mõtteväljana (paradigmana) on saatnud hariduskorraldust, on pöördumas enda vastandiks. Individuaalne mina-tunne (valik ja otsustamine) domineerib meie-tunde üle. Seepärast satume kimbatusse, kui peame iseloomustama seda, mis ühendab meid läbivalt. Traditsiooni kõlalaud on häälest ära.

Nõnda pole imestada, et paljude jaoks võrdsustub elu tarbimise ja veebi- ning seltskonnameedia maastikel hõljumisega, otsekui oleksime ühepäevaliblikad. Avalikkuses võimendatud

mõnustrateegiad keerlevad ostlemise ja meelelahutuse ümber. Raske on leida teist sellist väikerahvast ja -riiki, kus vaba aja sisustajana reklaamitakse massimeedias viina.

Tõesti, mõnel hetkel olen hakanud igatsema talitust, kellele antaks vetoõigus viinareklaamile lõpu tegemiseks nagu ka veebikeskkonnas anonüümse fašismi leviku tõkestamiseks. Või peaksin endiselt lootma ühiskonna eneseregulatsioonile ja esindusdemokraatialle, mille hambutus sotsiaalsete pahede tõrjumisel on ometi nähtav?

Meenub lapsepõlve kummitus – lastehalvatus, millesse paljud mu eakaaslastest nakatusid, sellesse kohutavasse haigusse sures või jäädes eluaegse puudega. Meenub, millise õhinaga lasime end vaktsineerida, kõigepealt süsti, siis vaktsiiniga immutatud suhkrutüki ja pärast dražeede neelamisega.

Sellist vaimset vaktsineerimist vajavad tänapäeva eesti lapsed, kogu noor põlvkond selleks, et kui kätte jõuab päev, kus Eesti on maailma viie rikkaima riigi hulgas, kus raha on kui raba, kus uhked elamised ja autod panevad ahhetama külalisi igast ilmakaarest – sõnaga, kõik see ilmutuslik, mida Eesti poliitikud praegu töötavad –, et nad siis täiskasvanuna suudaksid vaevata meenutada kunagi loetud Petersoni, Faehlmanni, Kreutzwaldi, Koidulat, Suitsu ja Tammsaaret, Runnelit, Traati ja Krossi. Ja ehk mõndagi veel, kelle loomingus kajab vastu nende esivanemate hing.

See vaktsineerimise vaev tuleb praegu läbi teha, kui tahame, et tulevikus ei ähvardaks meid vaimne halvatus.

Äratrükk autori loal: Postimees. Kultuur extra, 02.12.2006

PROJEKT "UUS VÕIMALUS" VIGALA VALLAS

Enn Roosi, Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskooli direktor

Projekti eesmärgiks on põhikooli poolelijätanud kohustuslikust koolieast väljunud noortele võimaluste loomine põhiharidusõpingute jätkamiseks koos kutsealaste algoskuste omandamisega.

Põhjendus

Eestis jätab igal aastal põhikooli pooleli 1000–1400 noort, kellest enamus arvatakse koolist välja kohustusliku kooliea lõppemisega. Õpilastel on erinevatel põhjustel kadunud motivatsioon, õpiharjumus ja distsipliinitunne, mis teeb edasise õpingute jätkamise tavasüsteemis väheusutavaks.

Põhikoolist väljalangevus aastatel 1993–2003:

Õppeaasta	Poisid	Tüdrukud	Kokku
1993/1994	901	389	1290
1994/1995	989	407	1396
1995/1996	995	361	1353
1996/1997	991	480	1471
1997/1998	996	366	1362
1998/1999	1051	343	1394
2000/2001	x	x	1145
2001/2002	x	x	907
2002/2003	x	x	1025

Projekti idee

Mõned Eesti kutsekoolid on viimasel ajal õpetanud eelkirjeldatud riskigrupi õpilasi. Senine kogemus näitab, et probleeme tekib antud kontingendiga palju. Kõige tõsisemaks probleemiks on õpiharjumuse ja distsipliinitunde puudumine.

Neil põhjustel asus Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskool Ameerika samalaadsete koolide kogemuse eeskujul välja töötama tugevdatud (poolsõjaväestatud) sisekorraga koolitusmodelit põhiharidusõpingud katkestanud 17aastastele ja vanematele noortele. Koolitusmodel võimaldab kõrvuti põhiharidusõpingute jätkamisega omandada erialaseid algoskusi eelkutseõppe näol.

Korra, distsipliini ja õpilaste tegevuse jälgimise ning kontrolli jaoks viidi õppegruppides sisse poolsõjaväeline sisekord. Kontseptsiooni järgi kaasneb sisekorraga aktiivne spordi-, kultuuri- ja muu vabaajategevus. Poolsõjaväestatud sisekorra tingimustes alluvad õpilased elukorralduses sõjaväelaadsetele reeglitele, kuid ei käi igapäevaselt mundris ja formeeringus. Täielik sõjaväekord kehtib ainult militaarüritustel.

Projekti hetkeseis

Komplekteeritud on kaks õppegruppi: 8. klassi grupis 20 õpilast ning 9. klassi grupis 25 õpilast. Sõlmitud on kolmepoolsed koolituslepingud kooli, lapsevanema ja õpilase vahel. Vana-Vigala ja Kivi-Vigala Põhikoolide ning Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskooli vahel on sõlmitud leping põhihariduse õpingute korraldamiseks. Renoveeritud on elamispind. Kaasaegsed elamistingimused on koolimodeli kontseptsiooni üheks tingimuseks, sest suur osa sihtgrupi noortest on õpingud katkestanud just kodu toetuse puudulikkuse või mõne muu sotsiaalse põhjuse tõttu.

Välja on töötatud reeglistik, mille järgi toimib kodukord ning seda juurutatakse igapäevaellu. Komplekteeritud on ka kolmeliikmeline kasvatusmeeskond (kolm instruktorit). On toimunud esimesed militaarsportlikud vabaajaüritused (tutvumis- ja sõduri algoskuste laager). Kaitseliidu Rapla Maleva ja Sisekaitseakadeemiaga on sõlmitud koostöölepingud noorte vabaajategevuse sisustamiseks ja kutsetutvustuse läbiviimiseks. Koostöö toimib reaalselt. Kaitseliit varustas õpilased täieliku vormiriietusega ja viis juba läbi esimese laagri. 2005. aastal eraldas Kaitseliit oma eelarvest märkimisväärse summa eelkutseõppe gruppidele vabaajategevuse organiseerimiseks.

EELKUTSEÕPE VIGALAS

Margit Liira, Vana-Vigala Põhikooli õppealajuhataja

Ain Keerup, Vana-Vigala Põhikooli direktor

Eestis jätab igal aastal kooli pooleli ligikaudu poolteist tuhat noort. Valdav osa nendest arvatakse koolist välja seoses kohustusliku kooliea lõppemisega. Erinevatel põhjustel on neil kadunud õpimotivatsioon, õpiharjumus ning distsipliinitunne, mistõttu õpingute jätkamine tavasüsteemis on vähetõenäoline.

Selline olukord on tinginud vajaduse kohandada õigusakte reaalsest elust lähtuvalt. Mitmed kutseõppeasutuste tööd reguleerivad dokumendid käsitlevad kutsealase eelkoolituse korraldamise võimalikkust põhikoolis õpingud katkestanud koolikohustusliku ea ületanud õpilastele koostöös kutseõppeasutuse ja üldhariduskooliga. Õigusaktides nimetatakse sellist õpet kutseõppeks koolikohustuse ea ületanud põhihariduseta isikutele. Vigala valla õppeasutustes kasutatakse kokkuleppeliselt selle õppeliigi kohta suupärasemat nimetust – eelkutseõpe.

Vigala vallas on Vana-Vigala Põhikooli ja Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskooli koostöös eelnimetatud riskigrupi õpilasi õpetatud alates 2003. aasta sügisest. 2005. aasta sügisest liitus projektiga ka Kivi-Vigala Põhikool. Huvi neljandat aastat Vigalas toimiva koolitusmodeli vastu on laialdane. Praktilise töö tulemusena on koolitusmodel saanud üha kindlamad raamid, kuid selgunud on ka mitmeid kitsaskohti. Probleeme üritatakse pidevalt lahendada. Kui see ei sõltu koolidest, siis püütakse asjaomaseid organeid teavitada.

Eesti Hariduse Infosüsteemi andmetel olid kutsealase eelkoolituse rühmad koolikohustuse ea ületanud põhihariduseta isikutele 2005/2006. õppeaastal avatud järgmistes koolides:

– Põltsamaa Ühisgümnaasium koostöös Põltsamaa Kodu- ja Põllutöökooliga (nüüd: Põltsamaa Ametikool),

– Vana-Vigala ja Kivi-Vigala Põhikoolid koostöös Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskooliga. Vigala koolitusmudelit eristab teistest eelkõige poolsõjaväestatud kodukord ja organiseeritud vaba aja tegevus.

Selle koolitusmudeli idee pärineb USA Marylandi Rahvuskaardi poolt korraldatud õppereisilt, kui Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskooli direktor koos kahe kaitseliitlasega külastas 2003. aasta septembris sealseid sarnasel põhimõttel toimivaid koole. Nähtu ja oma õppeasutuses kogetu põhjal jõutigi äratundmiseni, et ilma tugevdatud režiimita on taolise sihtgrupi koolitamine vähetulemuslik. Kindlate reeglite ja käitumispriiride seadmine aitab niigi ennast ebakindlalt tundvatel noortel oma identiteeti paremini leida. Eelkutseõppe gruppide õpilastele on lisaks tavaõppegruppide õpilastele kehtivale kodukorrale kehtestatud täiendavad kodukorra nõuded. Kodukorra nõuete täitmist jälgib kasvatusmeeskond, kes koosneb instruktoritest ja kooli direktorist. Kasvatusmeeskond vastutab suhtlemise eest õpilaste ning nende vanematega, õpilaskodu korra, õpperühma kodukorra täitmise ja õppevälise tegevuse organiseerimise eest. Selle kodukorra täitmise kohustust kinnitab õpilane oma allkirjaga.

Samuti on kinnitatud konkreetne päevakord, mis kehtib kõigile eelkutseõppe grupi õpilastele. Päevakord on ajaliselt väga detailselt planeeritud. Tähelepanu vääriavad kohaloleku kontrollrivistused hommikul kell 6.55 ja 8.00 ning õhtul kell 21.00. Üksikjuhtudel võib päevakorras teha muudatusi, kuid selleks peab olema mõjuv põhjus ning kooskõlastus instruktor-klassijuhatajaga.

Õpilaskodus on loodud võimalused õppimiseks ja enesetäiendamiseks. Saab külastada kooli raamatukogu, internetipunkti ja osaleda järeleaitamistundides.

Kõik eelkutseõppe gruppide õpilased peavad järgima õppevälise tegevuse nädalaplaani ja ettenähtud tegevustest osa võtma. Igal õpilasel on õppevälise tegevuse päevik, kuhu läbiviijad registreerivad tegevusest osavõtu.

Õppeaasta jooksul organiseeritakse erinevaid ühe- või mitmepäevaseid õppeväliseid üritusi (laagreid, ekskursioone, õppepäevi jne). Traditsiooniks on kujunenud sügisene tutvumislager vahetult enne õpingute alustamist, talvine metsalaager ning kevadine lõpualaager. Militaariürituste jaoks annab Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskool õpilasele sõjaväelise vormiriietuse. Õppepäevi on korraldatud nii Väike-Maarja Õppekeskuses kui ka Tallinna Sisekaitseakadeemias. Külastatud on vanglaid ja muuseume.

Nelja õppeaasta jooksul on Vigala eelkutseõppe gruppides alustanud õpinguid 120 õpilast, neist umbes viiendik tüdrukud. Õpilasi on Vigala valla eelkutseõppe gruppidesse koondunud üle terve Eesti, kuid põhiliselt siiski Rapla-, Pärnu- ja Läänemaalt. Käesolevaks ajaks on Vigala eelkutseõppe gruppides põhihariduse omandanud 45 õpilast, 8. klassi on lõpetanud 12 õpilast.

Vana-Vigala Põhikooli juures on õpinguid alustanud kokku 91 õpilast, kellest põhihariduse on omandanud 45 õpilast. Õpingute jooksul on teistesse koolidesse lahkunud seitse õpilast. Ebapiisava õppeedukuse või koolikohustuse mittetäitmise tõttu on nimekirjast välja arvatud 29 õpilast. Üks õpilane on nimekirjast kustutatud surma tõttu.

Kivi-Vigala Põhikooli juures alustas 2005. aasta sügisel 17 õpilast 8. klassis ja klassikursuse lõpetas 12 õpilast. Neist jätkas 2006. aasta sügisel õpinguid 9. klassis 10 õpilast, kellele lisandus veel 13 uut õpilast.

Eelkutseõppe grupi õpilaseks astumise üheks eelduseks on koolikohustusliku ea ehk 17. eluaasta ületamine. Kuigi 16aastaste õpilaste arvamine eelkutseõppe grupi õpilaste nimekirja on kehtivate seadusandlike aktide rikkumine, on koolide juhtkonnad erandjuhtudel võtnud kooli ka 16aastaseid õpilasi, kellel on tõsine soov asuda õppima ja kelle nimekirjast väljajätmine tooks tõenäoliselt kaasa tänavale sattumise ning haridusteelt lõplikult kõrvalejäämise.

Lapsevanemate sagedased kõned koolijuhtidele annavad tunnistust taolise koolitusmudeli rakendamise vajadusest juba noorematele õpilastele. Paljudel juhtudel väidavad vanemad, et nende 16aastased lapsed keelduvad minemast tagasi oma endisesse kooli ja klassi, sest nad on klassikaaslastest vanemad ja tunnevad ennast ebamugavalt. Kui õpilane saab 17aastaseks alles õppeaasta teisel poolel, on kool keeldunud neid vastu võtmast. Kool võib 16aastaseid õpilasi küll vastu võtta, kuid sellisel juhul tuleb neile rakendada individuaalne õppekava vähendatud mahus ehk siis samas mahus, mis on ette nähtud õhtuse või kaugõppevormi tunnijaotusplaaniga. Erandkorras otsustatigi arvata viis õpilast nimekirja, kuna nad said 17aastaseks septembris või oktoobris. 2005. aasta kevadel viisid artikli autorid Vana-Vigala Põhikooli eelkutseõppe gruppides läbi küsitluse,

uurimaks eelkutseõppesse sattumise asjaolusid. Õpilased olid informeeritud, et küsimustike vastuseid kasutatakse magistritööde koostamisel ja anonüümsus on garanteeritud. Valdavaks vastuseks, miks õpilased satuvad eelkutseõppe gruppidesse oli: „See oli viimane/ainuke võimalus“ Vigala koolitusmudeli järgi jätkavad noored Vana-Vigala ja Kivi-Vigala Põhikoolide juures õhtuses või kaugõppevormis põhihariduse omandamist ning läbivad Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskoolis eelkutseõppe. Olulisemad erinevused päevases õppevormis õppimisest on õppepäevade ja -tundide väiksem arv nädalas ja iseseisva õppimise suurem osakaal. Õppeperioodi kestus õhtuses ja kaugõppevormis on 36 nädalat. Nädalakoormus õhtuses õppevormis on 24 õppetundi ja kaugõppevormis 16 tundi. Vigala vallas on õhtust õppevormi rakendatud 9. klassi õppegruppide puhul ning kaugõppevormi 8. klassi puhul. Sarnast korraldust kasutab Rapla Täiskasvanute Gümnaasium, kellega konsulteerides jõudsimme sellise lahenduseni. Õhtuses ja kaugõppevormis ei ole kehalist kasvatust ja tööõpetust/käsitööd. Määruse „Põhikooli ja gümnaasiumi õhtuses ja kaugõppevormis õppimise ning põhikooli ja gümnaasiumi eksternina lõpetamise tingimused ja kord“ kohaselt kasutatakse eelkutseõppe gruppide õpilaste õpitulemuste hindamisel arvestuslikku ja kokkuvõtvat hindamist. Vigala valla koolides on siiski kasutatud ka jooksvat hindamist, mis on end õigustanud halbade õpiharjumuste ja ebapiisava õpimotivatsiooniga õpilaste puhul. Eelkutseõppe praktilistes tundides omandatakse kaheksandas klassis oskusi toiduvalmistamise, puidutöö, mehhaanika ja metallitöö ning üheksandas klassis puidutöö, infotehnoloogia, autoehituse ja remondi erialadel. Eduka koostöö tagamiseks on Vigala valla põhikoolide ja Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskooli vahel sõlmitud koostööleping, milles on fikseeritud poolte õigused ja kohustused. Põhikoolid teevad omavahel täiendavalt tihedat koostööd õppe- ja kasvatustöö paremaks korraldamiseks.

Eelkutseõppe gruppide töökorralduse aluseks on nii üldhariduse kui ka kutsehariduse korraldust reguleerivad seadusandlikud aktid. Mitmed õigusaktide muudatused küll käsitlevad eelkutseõppe korraldamist õhtuses või kaugõppevormis põhiharidust omandavatele isikutele, kuid tegelikkuses ei laiene neile õppuritele mitmed sotsiaalsed garantiid ja toetusi tagavad õigused (lapsetoetus, toitjakaotuspension, õppetootetus, sõidukulude hüvitamine, koolilõuna toetus), mis raskendab neil põhihariduse omandamist. Probleemi tõsiduseni jõudsid artikli autorid magistratööde koostamise käigus. Küsitlustest selgus, et $\frac{3}{4}$ õpilastest tunneb teravat puudust sotsiaalsetest garantiidest. Toetudes Maslow teooriale on sellises situatsioonis tõesti mõeldamatu häid õpitulemusi oodata. Samuti puuduvad kahjuks ka tugisüsteemid (psühholoog, sotsiaalpedagoog, õpilaskodu pedagoog jne).

Vaatamata praktilise tegevuse käigus selgunud raskustele on koolitusmudel, mis hõlmab endas koolikohustusliku ea ületanud õpilastele põhihariduse omandamist koos kutsealase eelkoolitusega, Eesti haridusmaastikul oma koha leidnud ja selle jätkumine on olulise tähtsusega. Seda fakti kinnitasid nii Vigala valla põhikoolide õpetajad, keda võib lugeda selles küsimuses ekspertideks kui ka eelkutseõppe gruppide õpilased. Kuigi eelkutseõppe gruppidega on kaasnenum rida pingeid nii koolielus tervikuna kui ka õpetajate ja õpilaste seas, leiavad õpetajad peaaegu üksmeelselt, et eelkutseõppe peaks jätkuma. Õpetajad on märganud mitmete negatiivsete kogemuste kõrval õpilaste häid omadusi ja suhtumise paranemist.

Kuigi suure osa õpilaste arvates ei lange tegelik olukord eelkutseõppes kokku nende varasema ettekujutusega, on oma valikuga eelkutseõppe grupis õppima asuda täiesti või üsna rahul suurem osa õpilastest. Rahulolu loob võimalus omandada põhiharidus. Seejuures on õpilased rahul nii õppetöö korraldusega kui ka asjaoluga, et nad on samaaegselt kahe kooli õpilased. Veidi vähem ollakse rahul vaba aja organiseerimise ja olmetingimustega.

Koolitusmudeli jätkumine on oluline nii koolitee katkestanud õpilastele uue võimaluse andmise kui ka Vigala valla põhikoolide jätkusuutlikkuse seisukohalt.

Eelkutseõppe gruppidega töötamisel on ilmnenu ka mitmeid vastuolusid. Toome siinjuures ülevaate olulisematest probleemidest:

- Õpetajate jaoks on suurimateks probleemideks õpilaste vähene õpimotivatsioon ja negatiivne suhtumine õppetöösse ning õpilaste liiga suur arv klassis.
- Instruktorite jaoks on suureks probleemiks õpilaste abistamine õpilaskodus õppetundideks valmistumisel ning erinevate õppetööväliste probleemide lahendamine.
- Kutsealase eelkoolituse praktiliste tundide madal populaarsus õpilaste seas ja sellest tulenev vähene tundide külastatavus.

- Kõikide osapoolte jaoks on teravaks probleemiks tugisüsteemide (psühholoog, sotsiaalpedagoog, abiõpetaja) puudumine.

Vigala eelkutseõppe koolitusmudeli kaardistamise ja uurimuste põhjal teeme õppekorralduse parendamiseks järgmised ettepanekud:

- Tagada põhiharidust õhtuses või kaugõppevormis omandavatele ja samaaegselt kutsealases eelkoolituses osalevatele õpilastele sotsiaalsed garantiid ning toetuste laienemine analoogselt põhikooli või kutseõppeasutuse õpilastega.
- Võimaldada eelkutseõppe gruppide astuda õpilastel, kes jooksva õppeaastal ületavad koolikohustusliku ea ehk saavad 17-aastaseks.
- Seada eelkutseõppe gruppide maksimaalseks suuruseks 15 õpilast.
- Võtta tööle sotsiaalpedagoog või abiõpetaja õpilaste abistamiseks sotsiaalküsimustes ja õppetöös.
- Võtta tööle psühholoog õpilaste nõustamiseks ning õpetajate ja instruktorite läbipõlemise ennetamiseks.
- Koostöö parendamiseks korraldada koostööd tegevate koolide juhtkondadel ühiseid töökoosolekuid, täpsustada kõikide osapoolte õigused ja kohustused.

Nagu juba eelnevalt mainitud, käsitlevad mitmed seadusandlike aktide muudatused kutsealase eelkoolituse andmist ka põhihariduseta õppuritele. Nimetatud täiendus võib realselt ohtu seada Vigala vallas toimiva õppeliigi, kus kutsealast eelkoolitust pakutakse koos põhihariduse omandamisega. Vigala valla koolid jätkavad tööd nende noortega lootuses, et teadlikum osa õpilastest, kes on põhikoolist välja langenud, siiski tahavad jätkata oma haridusteed, omandamaks põhiharidust. See on neile uus võimalus. Võimalus tegeleda oma isiksuse igakülgse arendamisega, mitte piirduda vaid elementaarsete tööoskuste omandamisega.

Kõigil on õigus põhiharidusele. Vigala valla koolid on valmis soovijaid koolitama.

VÄIKE-MAARJA SAAB INTEGREERITUD KOOLI

Kadri Haavajõe, Virumaa Teataja

Järgmisest kooliaastast hakkavad Väike-Maarja gümnaasium ja õppekeskus tööle ühise juhtimismudeli järgi ja ühise direktoriga.

Väike-Maarja vallavanema Olev Liblikmanni sõnul on tegu juba 1997. aastal alanud protsessiga. “Eesmärk on jõuda umbes viie aasta pärast täielikult integreeritud koolini,” ütles ta.

Kinnitatud juhtimismudeli järgi asub gümnaasiumi ja õppekeskuse ühine direktor tööle 2. juulil 2007, uut koolimudelit rakendatakse järgmise aasta 1. septembrist. Konkurss Väike-Maarja gümnaasiumi ja õppekeskuse direktori ametikohale kuulutatakse välja märtsis.

Paindlikum õpe

Ühitatud juhtimismudeli eesmärk on säilitada sel kombel nii gümnaasiumi- kui ka kutsehariduse omandamise võimalus vallas. “Koolide integreerimine pakub paindlikumaid õppimisvõimalusi,” rääkis õppekeskuse direktor Raili Sirgmet, kes kaitses oma magistritöö just nende kahe kooli ühise juhtimismudeli teemal.

Põhjusteks koolide koostöömudeli väljatöötamiseks olid õpilaste arvu vähenemine ning õpingute katkestajate kasvav hulk mõlemas koolis. Samuti on aastatega suurenenud erivajadustega õpilaste arv.

Lisaks on Eesti ja sealhulgas ka maakonnas tööhõive suuremad probleemid seotud tööjõu vähenemisega ning järjest olulisemaks muutub barjääride kaotamine üldharidus- ja kutseõppekoolide vahel.

“Kaks kooli muutuvad konkurentidest koostööpartneriteks. See tagab koolidevahelise koostöö efektiivsuse ja ratsionaalsuse,” arvas vallavolikogu haridus- ja kultuurikomisjoni esimees Jüri Aavik.

Praegu ei ole Sirgmetša hinnangul kutsekeskharidust omandavatel õpilastel võimalik teha riigieksameid niisuguste tulemustega kui üldhariduskoolis ning seega ei ole tegelikkuses olemas haridusseaduses sätestatud võimalust jätkata õpinguid järgmisel haridustasemel. Ühtlasi annab see üldharidust omandavatele õpilastele soovi korral võimaluse saada esmased kutsealased teadmised.

Vajalik seadusemuudatus

“Praegu on teemaks just koolide majanduspoole ja õppetööd toetavate struktuuride ühitamine,” rääkis Raili Sirgmetš. Koostöö võimaldab kasutada optimaalsemalt hooneid, raha ning inimesi. Samuti on plaanis ühiselt renoveerida arvuti-, keemia- ja füüsikaklassid ning sisustada töökoda. Koolidele jääb nende oma nimi, kuid mudeli rakendamisega luuakse tingimused üld- ja kutsehariduse tasakaalustatud arenguks.

Sirgmetša sõnul ei ole tegu võluvitsaga ning konkreetse kooli maine ja kvaliteedi eest seisavad ikkagi õpetajad ja õpilased. “See on aga juba koolide arengukavade küsimus,” lisas ta.

“Et elame tormilise arengu ajastul, peame pingutama, et püsida rajal. Ootame, et me kõik, keda uuendusprotsess puudutab, mõistaksime, kui tähtis on iga võimalus, mille saame,” arvas ka valla haridus- ja kultuuriosakonna juhataja Olga Mets.

Õigusaktidega on sätestatud üldhariduskoolide ja kutseõppeasutuste töökorraldus koolitüüpide kaupa. Seega ei ole praegu võimalik rakendada õppeasutuse tüüpi, mille ülesandeks on korraldada mõlemat.

Vallavalitsus esitas suvel haridus- ja teadusministeeriumile pöördumise. Vastuses lubati võtta võimalikud muudatused määrustes arutluse alla ministeeriumi osakondade ja allasutuste esindajatega ning sotsiaalsete partneritega.

29.12.2006

PÕHIKOOList VÄLJALANGEVUSEST KLASSIJUHATAJA PILGUGA

Anne Oruaas, klassijuhataja

Õpilaste põhikoolist väljalangemine enne selle lõpetamist on kõne all juba pikemat aega kõikvõimalikel haridusfoorumitel ja instantsides. Otsitakse põhjuseid, miks see nii on läinud, püütakse leida süüdlasi. Sellele vaatamata jätab 8. või 9. klassi pooleli ja lahkub koolist igal õppeaastal ligikaudu 1500 õpilast, neist umbes 1200 poissi. Samal ajal on ühiskonnas tekkinud nii suur vajadus oskustööliste järele just traditsioonilistel meeste erialadel, et täiesti tõsiselt on kõne all võõrtööliste sissetoomine. Näiteks on vaja keevitajaid, treialeid, ehitajaid, laevaremondilukkseppi jne. See tähendab erialadele, kus on siiani töötanud peamiselt põhihariduse järgselt kutsehariduse omandanud mehed. Enam pole aga kedagi kutsekooli minemas. Omaette probleem on muidugi see, et ka varem töötasid nendel erialadel peamiselt vene rahvusest mehed. Nüüd pole neidki, sest ka nemad jätaavad põhikooli pooleli ja ei soovi minna kutsekooli ametit õppima.

Milles on nähtud põhjust? Kui võtta ette Eesti Õpilasmavalitsuste Liidu ettepanekud ühiskondlikusse leppesse 14. juunist 2003, siis võib sealt lugeda, et „Eesti Õpilasmavalitsuste Liitu teeb murelikuks suur põhikoolist väljalangevuse protsent, probleemid õpetajatega, liiga mahukas õppekava, korrastamata koolivõrk, iseseisva ja loova mõtlemise pärssimine.“

Õpilasmavalitsuste Liidu juhatusse kuuluvad kindlasti meie kõige tublimad noored, kes elavad suuremates linnades ja õpivad nn eliitkoolides. Kokku puutuvad nad samuti endasuguste tublide linnanoortega ja kindlasti on nende jutt siiras. Need kõik ongi nende probleemid. Samas dokumendis tuuakse punkthaaval välja ka hariduselu probleemid. Neid punkte on lausa 16. Käsitletakse kõike, alates sellest, et riiklik õppekava pole reaalselt täidetav, kuni kooli hoolekogude rollini koolielus. Koolist väljalangevuse põhjustena nähakse õpetamise ühetaolisust (loe: igavaid õppetunde), õpilaste iseseisva ja loova mõtlemise pärssimist, õpetajate kaasaegsete teadmiste ja oskuste puudumist, pedagoogiliste ja psühholoogiliste teadmiste nõrkust, halbu õpitingimusi (koolihooned kohati varisemisohtlikud), koolivägivalla esinemist, mida 65% õpilastest peab suurimaks probleemiks koolis, varanduslikku kihistumist. Sellest järeldub, et keskkond on ebasõbralik, mis omakorda võib tekitada õpilastes trotsi koolis käimise vastu. (lk.8-9) Võimalikke

lahendusi pakutakse välja terve hulk, mis oma sisult sarnanevad peaaegu üks-ühelt riiklikus õppekavas sätestatud põhikooli lõpetaja üldiste pädevustega, ning millele tuginedes peavad klassijuhatajad arenguvestlusi. Ühe punktina on seal kirjas ka oskus hoida oma füüsilist ja vaimset tervist.

Eluaegse maakooli klassijuhatajana on mul selle kohta oma tähelepanekud. Ma ei soovi kahtluse alla panna eelpool nimetatud põhjuseid, kuid olles siiski oma silmaga korduvalt näinud, kuidas põhikoolist välja langemine käib, pean vajalikuks seostada see eelkõige õpilaste hulgas üha enam leviva alkoholismiga. Niisamuti, kui koolist välja langevuse kohta on olemas teatud arvulised näitajad, on need ju olemas ka õpilaste alkoholitarbimise kohta. Uuringute põhjal on need õpilased, kes kuu aja jooksul end kordagi purju ei joo, juba selges vähemuses. Kuidas õpib ja jõuab koolis edasi laps, kes regulaarselt purjus on? Ei õpi ega lõpetagi kooli.

Ma pole veel näinud ühtki last, kes oleks põhikoolist välja langenud vaesuse pärast. Ka mitte liigkõva pea pärast. Me teeme ju ometi kõik, et see laps, kes iga päev koolis käib ja natukenegi midagi viitsib, saaks kooli ära lõpetada ja ametit õppima minna. Need kolmed lihtsalt pannakse välja ja antakse lõputunnistus pidulikult kätte.

Koolist langeb välja see õpilane, kes hakkab jooma. Nimetagem asju nende õigete nimedega. Pohmelus ei lase kooli tulla, algul puudub ta ainult esmaspäeviti, siis juba mitu päeva ja lõpuks ei tule enam üldse, sest lüngad on väga suured ja igasugune huvi on kadunud. Laste värk ju! Siis vahepeal on veel selline etapp, et õpilane käib küll koolis, aga muutub vägivaldseks, segab kogu klassi, ropendab ja lärmab. Harilikult on ta selleks ajaks ka korra klassikursust kordama jäänud, on teistest suurem ja tugevam. Alkoholi mõjul hakkab aga isiksus üha robustsemaid jooni võtma ning teeb seda väga kiiresti.

Abi ei saa ka vanematelt. Üldjuhul elavad nad ise samasugust elu, ka emad, isa tavaliselt polegi. Või on ka ainult isa. Enesehävitage saab ka lastele normiks, nad pole teistsugust elu näinudki. Ja mõnikord on lõpplahendus lausa traagiline, nagu juhtus Martiniga, kes tänavu jaanuaris end kelgu taga surnuks sõitis. Olin Martini viimane klassijuhataja, seda küll paberite järgi, sest tuttavaks me õieti ei saanudki. Kui ta 2003/2004. õppeaasta keskel minu 8. klassi maandus, oli ta korra juba istunud. Tuli Tartust, kus ta ema uue elukaaslasega üldse läbi ei saanud (võimalik, et see hakkas korda nõudma!) Isapoolsed vanaisa ja vanaema võtsid täismehe kasvu poisi enda juurde ja tegid kõik, et ta vähemalt 9. klassi ära lõpetaks. Olen nendega hästi tuttav, pidasime sidet, kuid sel polnud mingit tulemust. Ei hakanud Martin koolis käima ega jõudnud sageli öösel kojugi. Siis võttis paberid välja ja läks Tallinna täiskasvanute gümnaasiumi. Ja Soome tööle. Raha oli, pidu sai panna ja nii see läks. Üks tema klassivendadest on küll ise elus, aga korraldas veidi enam kui aasta tagasi surmaga lõppenud autoavarii. Auto oli sõbralt laenatud, ise roolis purjus. Tema endaga ei juhtunud midagi. Surma sai aga tore tütarlaps ja tema parima sõbra elu pärast võitlesid arstid tükk aega. Ka tema hakkas 8. klassis öösiti kodunt ära hulkuma ja päeval oma peataisi välja magama.

Tüdrukutel tuleb armastus ka, mis ei lase enam kooli tulla. Ja põhikoolieas lapse sünnitanust ei saa enam koolis käijat, isegi kui ta lapse lastekodusse annab. Aga ikkagi on mängus ka viin, kui on tegemist põhikooli lapsega. Gümnaasiumipreilid elavad jah päris mitmed abielunaiste elu, aga nemad peavad vastu, kui on otsustanud keskkooli lõpetada. Ka last kasvatav gümnaasiumiõpilane pole enam mingi haruldus. Aga nad on üldjuhul tublid tüdrukud.

Midagi on läinud siin Eesti riigis pöördumatult valesti, sest hedonismi vohamisele vist enam piiri ei pane ja nendestki vähestest lastest, kes on, läheb osa n-ö aia taha. Halba eeskuju saadakse oma kodust. Mul on praegu jälle juhatada purunõrk 8. klass, olengi sellistele spetsialiseerunud, kes õppeedukuse järgi pärast algkooli tavaklassi (loe: nõrgemasse klassi) jagatakse. Nende jaoks on absoluutselt endastmõistetav, et ühtki pidu ilma alkoholita ei peeta. Ja kui ma püüangi rääkida, et ka ilma saab ja võib väga tore olla, siis antakse vanadusest lolliks läinule andeks. Muidu ju tore õps, aga lihtsalt ajast maha jäänud. Näiteks pidasime kord plaani, kus teha klassiõhtut. Üks variant oli minu juures kodus, kus oleme ka varem pidu korraldanud. Teine variant oli ühe tütarlapse juures. Ja siis ütleski seesama tüdruk, et nad ju võivad alkoholi pruukida, sest tema ema lubab. Kõige kurvem selle juures on, et just selle tüdruku isa sai purjus juhi tõttu toimunud liiklusõnnetuses surma.

Olen palju mõelnud, kas on veel pääseteed. Ainsa lahendusena näen seda, et valdade ja linnade palgal olevad sotsiaaltöötajad ja noorsootöötajad tõhusamalt tööle hakkaks. Loodetavasti on ka neid omavalitsusi, kus nad tõepoolest südamega ka koolist väljalangejatega tegelevad, minu

kogemused on aga kahjuks vastupidised. Praegused seadused näevad ette, et kodu külastab sotsiaaltöötaja, klassijuhataja enam koju ei lähe. Kui väga peale käia, siis lõpuks lähevad ka, kuulavad ära lubadused, mis neile kiiresti antakse, et ebameeldivast külalisest ometi lahti saada. Kas see laps on aga kooli tulnud, enam ei huvita. Pealegi peaks praegune e-kooli süsteem võimaldama, et nad ise jälgivad, kes puudub, ja hakkavad kohe tegutsema. Hollandis näiteks see süsteem toimib, tõenäoliselt ka mujal riikides.

Ja juba varem peaks hakkama laste käekäiku jälgima. Kui väikese lapse kodus juuakse, tuleb midagi ette võtta, mitte jääda ootama, et ta koolis hakkama ei saa. Joodikute lastele on vaja internaatkoole või õpilaskodusid, nagu oli vanasti Rakveres. Ma tean, et praegu on neid juba tehtud. Kuid näen, et meie koolist ühte sellisesse määratud 7 klassi tütarlaps seal ikkagi ei käi ja jalutab kodukandis ringi lausa päise päeva ajal. Oluline on, et lapsed saaksid süüa ja kogu aeg oleks täiskasvanute silm peal. See pole inimõiguste ahistamine, vaid kasvatus.

Huviharidusest nii palju, et see võib ka hoida koolis, kui ringis osalemise tingimuseks seatakse mingigi õppeedukus. Sel juhul peab õpilane ise muidugi väga tahtma selles ringis käia. Nii on saanud mõnegi spordipoisi koolis püsima. Aga tegelikult on huviringide valik väike, eriti poistel. On ainult treeningud ja heal juhul muusika- või kunstikool. Paljudele poistele ei sobi ükski. Pole ju tehnikaringe! Hädasti oleks vaja selliseid „motika-putitamisi“ Ja pole sellepärast, et pole mehi, kes juhendaks. Küll see raha ikka leitaks, kui tuleks üks tubli mees ja ütleks, et tema tahab poistega tööle hakata. Aga mehed ei taha lapsi nähagi! Katsu kedagi kooli kasvõi tunniks ajaks jõuluvanaks saada – kõik on haiged, vigased, hääletud, kurdid ja pimedad. Paremal juhul tööga väga koormatud. Saab ilma lastetagi hakkama. Ma ei usu, et nii suurt raha üldse olemas on, millega mõni insener lastega tegelema saada. See on liiga pingutav töö. Samas oleks just mehi vaja, kes oleksid isa eest ka neile poistele, kelle kodus isa ei ole või on see isa alalõpmata purjus. Isegi paar tundi nädalas oleks etem kui üldse mitte kokku puutuda tubli, kohusetundliku, korraliku ja karske mehega.

2005. aasta 9. märtsi Postimehes ilmunud Andrus Nilgi artiklit „Tootsi-klassid vajavad rohkem õpetajaid“ on netis kommenteerinud keegi Mari, kes ütleb: „Tootsi-klassid vajavad rohkem meesõpetajaid – tõelisi mehi, kellest on eeskuju. Üks tüsedusele kalduv keskea ületanud naisõpetaja ei ärata usaldust isegi norm poisis.“ Paraku sellised me aga koolis enamasti oleme, ainukesed, kes siia veel jäänud on. Vanaema jutt aga teatavasti mürsikule korda ei lähe.

AVATUD ARUTELU RIIKLIKU ÕPPEKAVA SÕLMKÜSIMUSTES

Mati Salundi, ÜLSA programmijuht, ümarlaudade moderaator

Kooli ja riigi jaoks pole olulisemat haridusdokumenti kui õppekava. Õppekava ei saa muutuda mõne aasta jooksul, vaid peab vähemalt põlvkonna aastaid püsima peamises – õpetamise ja kasvatamise eesmärkides. Aineprogrammid ja õppematerjalid saavad olla dünaamilisemad võtmaks arvesse ühiskonnas ja maailmas toimuvaid kiireid muutusi. Kui vajaminevate muutuste hulk on kuhjunud ja viitab õppekava üldosa korrigeerimise vajadusele, tuleb ühendada asjatundjate-teoreetikute ja asjatundjate-praktikute arusaamad, kaasata ka laiem üldsus ning ühiste pingutuste kaudu leida tulevikkuviivale õppeprotsessile parim võimalik jätk.

Muutuste vajaduse aeg õppekavas on meil kestnud juba mitu aastat.

Ühiste arutelude korraldamiseks on alati rida võimalusi.

Ühiskondliku Leppe Sihtasutus (ÜLSA) on kolme aasta jooksul alustanud ja läbi viinud mitmeid regionaalseid ja maakondlikke ümarlaidu ka haridus- ja terviseküsimustes. Ikka on diskussioonikeskmes olnud meie lapsed ja nende tulevik. Pakkudes erapooletut tribüüni, on kümnetel ümarlaudadel ja foorumitel osalenud tänaseks kaugelt üle kolme tuhande inimese.

Ka üldhariduse sisu ja koolikorralduse üle on arutletud kogu ÜLSA eksisteerimise ajal. 2004 aastal oli keskmes õpilaste väljalangevus põhikoolist. 2005. aastal kutsehariduse ja koolikorralduse probleemid.

Käesoleval aastal õpilasesindusega kahasse õpilaste koolipüsisvuse ja kaasamine. 2005. aastal jõuti toimkondade koostöös ka lapse terviseeteema kaudu tervisekasvatuse juurde ja sealt jätkuna õppekava kui laiema valdkonna juurde. Seni korraldatud maakondlikud ümarlauad veensid meid kohaliku huvi olemasolust arutleda oluliste küsimuste üle, mille lahendusteade valik ja lahendused puudutavad igaüht. 2006. aasta alguses pakkus Leppe Sihtasutus Haridus- ja Teadusministeeriumile (HTM) partnerluse korras võimalust laiapõhjalise arutelu läbiviimiseks uueneva õppekava sõlmküsimustes maakondades. Sõlmiti vastav leping Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusega (REKK).

Maakondlike ümarlaudade algusajaks oli toimunud mitmeid foorumeid ja arvamustevahetusi ning valminud uueneva riikliku õppekava (RÕK) üldosa tööversioon. Arvestades küsimuse olulisust ja kestvat diskussiooni Tartu Ülikooli (TÜ) ning HTM-i vahel üldhariduse õppekava küsimustes, ei võetud ümarlaudade läbiviimise aluseks konkreetset teksti.

Maakondlike diskussioonide tulemuste võrreldavuseks ja seisukohtade ühtlustamiseks töötati välja ja kooskõlastati maakondade haridusjuhtidega arutelusid ühendav küsimustik. Leiti, et arutleda tuleks vähemalt põhikooli ja gümnaasiumi õppekavade koos- või lahusekoostamist, põhikooli astmelisust, ainejaotust, pädevusi/kompetentsusi, läbivaid teemasid, õppeaasta pikkust ja õpilaste koormust, õppesisu integreeritust, põhi-, valik- ja vabaainete osakaalusid, hindamist ja kooli lõpetamist ning õppekava esituse vormi.

Ümarlaudadel avasid diskussiooni REKK-i esindajad ja selgitasid osalejatele, milliseid muutusi ning miks neid planeeritakse. Arvestades TÜ tööd RÕK-i uuendamiseks paluti ka nende esindajatel maakondlikel ümarlaudadel osaleda.

Ajavahemikul 1. märts kuni 13. aprill 2006. aastal viidigi ümarlauad kõikides maakondades ja Tallinnas läbi. 564 osavõtja hulgas olid kooli- ja haridusjuhid, õppealajuhatajad, õpetajad, õpilased, lapsevanemad, ajakirjanikud, maavalitsuste töötajad sh. maavanemad, kohalike omavalitsuste esindajad jt. Kõigi ülaltoodud ja kohapeal kerkivate küsimuste juures toodi välja ja põhjendati poolt ja vastu argumente.

Ümarlaudade maakondlikud kokkuvõtted, laekunud ettepanekud koolidelt jt asutustelt on edastatud Riiklikule Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusele, Haridus- ja Teadusministeeriumile, Tartu Ülikoolile. Materjal on kopeeritud ka Eesti Õpetajate Liidule.

Poolteise kuu jooksul toimunud ümarlaudadel väljaöeldud seisukohad ja ettepanekud riikliku õppekava korrastamiseks on kättesaadavad Ühiskondlikku Leppe kodulehel (www.lepe.ee).

Korraldajatena oleme veendunud, et püstitatud eesmärk täideti, enam kui pooltuhat vahetut osavõtjat, kellele liituvad sajad õpilased, õpetajad jt. oma koolides, said seisukohti väljendada ja ettepanekuid teha.

Maakondlike haridusstruktuuride ja koolide osalus, õpetajate ja koolijuhtide, ka õpilaste jt. kaasatus märtsis-aprillis-mais korraldatud aruteludel oli avatud võimalus sõna sekka öelda üldhariduse ning sellega seotud kutse- ja kõrghariduse mitmetes sõlmküsimustes.

Pole päris nii, et seisukohad peamistes küsimustes olid ja on maakondades seinast-seina. Paljudele hariduseksperдитеle võis olla ka paari aasta või aastate eest selge, millised küsimused vajavad vastamist uuenevas riiklikus õppekavas. Toimunud arutelud andsid neile kinnitust ja tõid esile ka vastandlikke seisukohti, mille üle saame edaspidi arutleda ja paindlike otsustusmehhanismide kaudu tagada antud tingimustes võimalikest parim lahendus.

Kaasav ühiskond algab kaasavast perest, lasteaiast, koolist, kohalikust omavalitsusest ja sulgub kaasamisega riigi tasandil.

Korraldatud ümarlaudade vaieldamatu väärtus seisneb ka selles, et avarduvad võimalused avatud diskussiooniks meie laste hariduse üle.

Pea pool aastat kestnud aktiivse diskussiooni kajastamine meedias on kindlasti positiivne märk avatusest ja arenevast demokraatiast meie ühiskonnas. Ilmselgelt on täna rohkem inimesi, kellele riiklik õppekava pole enam ainult asjatundjate pärusmaa, vaid pakub sisuliselt huvi, mida ja milleks meie lapsed tulevikus õpivad, et elus toime tulla.

Kooliga seotud sadade inimeste valmisolek arutada haridusküsimusi sõltumata etteantud parematest või kehvematest tekstidest on märk sisulisest meeskonnatööst koolides ja maakondades, on osa

osalusdemokraatiast kokkuleppimise raskel teel, on inimeste omavahelise suhtlemise avardumine ja meie argumenteerimisoskuse tõus ning vastandlike seisukohtade olemasoluga nõustumine ja arvestamine.

Alljärgnevalt refereerime maakondlikel ümarlaudadel “Uuenev riiklik õppekava“ tehtud ettepanekuid ja seisukohti õppekava uuendamiseks. Parema jälgitavuse huvides esitame ülevaate küsimuste kaupa, millega arutelud algasid.

1. Kas eraldi põhikooli ja gümnaasiumi riiklikud õppekavad?

Küsimuse asetuses sisaldus soov saada maakondade seisukohti põhihariduse ja teise astme hariduse sidususe osas.

Peamiste argumentidena, millest sõnavõtjad lähtusid toodi välja järgmised: seadusega on kehtestatud põhikooli läbimise kohustus kõigile lastele; järgnevad õppimistasemed – gümnaasium ja kutsekool – valib õppi ja see on temale võimalus, mitte enam kohustus. Rõhutati integratsiooni vajadust kutsehariduse ja üldkeskhariduse vahel. Võimalus anda gümnaasiumi tasemel õppekava kaudu rohkem valikuid ja vabadusi.

Õppekavade lahuskoostamise poolt toodi välja vajadus rõhutada põhihariduse olulisust. Rõhutati, et põhikool on meie hariduse valusaim valdkond ja seetõttu peab selle astme õppekava olema väga läbimõeldult koostatud. Põhikooli õppekava peaks olema koostatud pikema perioodi kohta ja muutuste vajadus gümnaasiumihariduse osas ei puudutaks seega põhikooli õppekava.

Ühise õppekava toetuseks toodi selget ülevaadet üldharidusest kui tervikust õpetajatele, lastevanematele jt.

Põhi- ja algkoolide esindajad ümarlaudadel toetasid pigem eraldi õppekavade koostamist. Gümnaasiumide esindus oli rohkem ühtse õppekava poolt, aga nõustuti põhihariduse kui baasiga nii gümnaasiumi kui kutsekooli jaoks. Kui põhikooli ja gümnaasiumi õppekavad ka koostatakse eraldi on otstarbekas, et nad oleksid ühine dokument.

Vaatamata õppekavade koostamisele rõhutati vajadust, et lähtutaks samast mõttest – gümnaasiumiõpet ja kutseõpet tuleb koos viljeleda.

Märgiti, et õppekavade lahusus on poliitilise otsuse küsimus. Selle näivalt lihtsa sammuga – eraldi õppekavad – tuleks põhikool lahutada gümnaasiumist (see ei välista nende edasi asumist samas hoones näiteks). Koolide lahutus tooks selgemalt esile riigi kohustused põhihariduse suhtes – tagada õigus (põhi)haridusele ja luua selleks tingimused igas (põhi)koolis ning tegelda (põhi)koolide võrguga. Gümnaasiumide vajadused ei kaotaks aktuaalsust, küll aga muutuksid omaette teemaks ega oleks sedavõrd seotud põhikooli vajadustega.

2. Kahe või kolmeastmeline põhikool? Ainejaotused klassiti või kooliastmeti?

Põhikooli jaotamisel astmeteks lähtuti ühelt poolt väljakujunenud korrast, kus nimetati jaotusest 3+3+3 tulenevat kahte astet: 1.–6. klassid ja 7.–9.klassid. Tasemetöödega seonduvalt toodi esile ka astet 1.-3.klassid, kuid mingist põhimõttelisest muutusest õppetöös laste üleminekul 3. klassist 4. klassi ei räägitud. Teiselt poolt toodi kaheastmelise põhikooli juures välja ka astmed 1.–4. kl. ja 5.–9. klassid viidates mitmel juhul, et paljudes põhikoolides pole toimunud sisulist üleminekut 3-astmelisele süsteemile (3+3+3). Rõhutati, et astmed 4+5 võimaldavad paremini üle minna aineõpetuse süsteemile, arvestada õpilase ealist arengut.

Arvamused lahknesid ka tasemetööde korraldamise osas. Need võiksid olla pigem klassiti rõhutamata astmelisust. Reeglina rõhutati, et vähemalt 4. klassi peab laps saama õppida kodule võimalikult lähedal. Väljendati muret, et aste 1.–4. kl. võib olla omavalitsustele signaaliks likvideerida 6-klassilised koolid.

Üksmeelel oldi, et tegelikult ei tähenda põhikooli astmeteks jaotamine midagi olulist. Kooli omanikul (KOV) olgu õigus pidada selliste klassidega kooli nagu vastavas piirkonnas konkreetsel aastal otstarbekas on. Õpilasi viiakse üle klassist klassi, mitte astmest astmesse ja lõpetatakse konkreetne klass, mitte kooliaste. Lõpetatakse põhikool kui kohustuslik kooliaste.

Astmetest sõltub pigem täiskasvanute koolituse korraldus ja klassiõpetajate ettevalmistus.

Siingi oli ettepanekuid, mille kohaselt võiks tulevikus ette valmistada valdkonna õpetajaid kogu põhikooli ulatuses. Üksmeelne seisukoht oli, et ainekavad koostataks klassiti. Taoline õppeainete jaotus toetaks põhikooli kui tervikut, kui ühtluskooli, kus astmetel pole erilist tähendust.

3. Miks just need läbivad teemad?

Korrastatava õppekava tööversioonis esitatud läbivad teemad loeti reeglina piisavateks. Mõnel juhul põhjendati nende suurt arvu asjaoluga, et inimeseõpetust kui ainet käsitletakse ühendatuna mõne(de) teis(te)e aine(te)ga. Kõigil aruteludel rõhutati vajadust läbivad teemad põhjalikult lahti kirjutada ainearaamatutes. Märjiti, et praeguses tööversioonis on teemade sõnastus sedavõrd üldine, et annab palju tõlgendamisvõimalusi ega saa jääda ainult õpetajate õlule. Vastasel korral hakkab nende teemade käsitlemine ainetundides sõltuma õpetajast ja pole selge, millist inimest kool(õpetaja) kujundab.

Mainiti, et läbivate teemade käsitlemisele aitaks kaasa valdkonnapõhine õpe kogu põhikooli ulatuses.

Peeti loomulikuks, et läbivaid teemasid arvestavad senisest märgatavalt enam õpikute koostajad.

Täiendavalt pakuti läbivateks teemadeks teadmistepõhist ühiskonda, arvutiõpet ja isamaalisust (seda ka vene õppekeele koolides).

Leiti, et riik peab tegema ära läbivaid teemasid tutvustava ja selgitava töö ning kaasama ühiskonda laiemalt nende teemadega seonduva avamisel sh. meedia erinevad võimalused.

4. Kas esitatud valdkondade pädevused (kompetentsused) on piisavad?

Terminite „pädevus“ ja „kompetentsus“ täpsustuse osas oldi reeglina seisukohal, et olgu selleks, millest jutt käib, kompetentsus. Pakuti ka üldoskuste mõistet. Avaldati arvamust, et eksisteerivas õppekava tööversioonis on ka kompetentsused pealiskaudselt sõnastatud. Vaatamata mõnede ettepanekutele kompetentsuste arvu suurendada, jäadi seisukohale, et olemasolevatest piisab kui õpilased need ka saavutavad.

5. Õppeaasta võiks olla pikem – 180 või ... päeva? Õpilase õppekoormus?

Rõhuv enamus ümarlaual osalejatest väljendasid rahulolu praeguse õppepäevade arvuga õppeaastas – 175, ega pidanud paari erinevusega vajalikuks õppepäevade lisamist. Domineeris seisukoht, et mitte ainult koolides, vaid ka riigis tervikuna kujuneks normaalseks, et õppetöö arvel ei viidaks läbi spordi-, kultuuri- ja muid õpilasi ja õpetajaid kaasavaid üritusi. Kutsuti üles olemasolevat õppepäevade hulka ratsionaalsemalt kasutama.

Õppeperiood võiks olla ka 5–10 päeva pikem kui riik võtab enda kanda õpilasekskursioonide, õppereiside, kultuuri- ja spordiürituste finantseerimise.

Kevadine koolivaheaeg võiks olla toodud ettepoole, et ühtlustada õppeveerandite pikkust.

Õppeperioodi lõpu võiks fikseerida teatud ajalise vahemikuna – koolil võiks olla õigus seda koos hoolekogu ja kooli valdajaga koos otsustada.

Hinnangutes õpilase koormusele domineeris seisukoht, et õpilaste koormust tuleb vähendada ainekavade sisulist mahtu vähendades. Seda peeti õppekava korrastamise tähtsaimaks ülesandeks.

Õpilase päevakoormus ei tohiks ületada 8 tundi ja nädala kogukoormus 40 tundi. Õppekavas esitatud nädalakooormused ja mahukad ainekavad toovad kaasa õpilastele pikad töönädalad, mis ulatuvad poolesaja tunni piiridesse.

Mitmetes ettepanekutes kõlas soov, et 9. klassi koormus ei ületaks 30 nädalatundi.

6. Õppesisu integreeritus? Ainekavadega seotud üldisemad küsimused.

Õppesisu integreerituse osas olid ümarlaudadel osalejad pigem rahulolematult kriitilised nii täna kehtivast kui ka korrastatavast õppekava ainekavadest rääkides. Otsesõnu öeldi välja, et ainekavadesse sissekirjutatud lõiming ei toimi. See sõltuvat vaid õpetajast, kellel võib olla tähtsam eesmärk hea tasemetöö tulemus oma aines või valmistumine riiklikeks või ka kooli eksamiteks.

Peeti vajalikuks, et ainetevaheline integratsioon on aindraamatutes lahti kirjutatud. Leiti, et ka tänased õpikud ei toeta ainetevahelist integratsiooni. Kriitiliselt suhtuti praegusesse õpikute koostamise praktikasse.

Reeglina oldi seisukohal, et ainekavadesse kätketud mahtu on vaja oluliselt vähendada. Samas tõdeti, et vastavad ainekomisjonid, kelle koosseisu kuuluvad ka õpetajad, ei taha seda oma aines teha. Ainemahtude vähendamise vajadus on ka koolirahvale selge, aga elluviijaid pole ja õpilase koormus aina kasvab! Õpilaste koormust suurendab ka õpetajate orienteeritus tänastele teadmiste kontrolli vormidele. Optimaalse ainemahu asemel valitakse maksimaalne, taotletakse lisatunde tasemetöödeks ning eksamiteks sh ja iseäranis riigieksamiteks valmistumisel.

Lõimimises nähakse ühte õppemahu vähendamise võimalust. See peab olema tehtud aga ainekavade ja õpikute tasemel. Lõimimine peab olema ainekavadega määratud ja seda peavad toetama läbivad teemad.

Ainestandardite fikseerimises ja sõltumatu otsustaja rollis nähakse praktilist tulemust ainekavade mahtude piiramisel.

7. Õppekava esituse vorm – kas valitsuse määrusena, narratiivse tekstina või ...?

Riikliku õppekava üldosa peaks olema üheselt arusaadav haridus ja koolitöötajatele ning lastevanematele ja ka laiemale üldsusele. Tekst peaks olema ladus ja selge. Erialaste terminite selgitus tuleks anda õppekava lisades. Valitsuse määrusena tuleks esitada vaid lühitekst, milles kinnitatakse riiklik õppekava ja näidatakse tema koostisosad.

8. Põhi-, valik- ja vabaained?

Enamikul juhtudel peeti loomulikuks, et valik – ja vabaained on olemas nii põhikoolis kui gümnaasiumis. Viimases võiks valikute hulk ulatuda pooleni õppenädala koormusest. Ka põhikoolide osas peeti vajalikuks suurendada valik- ja vabaainete mahtu. Koolide võimalused tegelikult ainevalikuks võivad osutuda minimaalseteks ja on ette määratud õpetajate haridusega ning õpilaste arvuga klassis. Regioonide võimalused on selles osas märgatavalt erinevad. Maapiirkondade koolid on pigem sundolukorras, kus valikud jäävad võimaluseks paberil. Gümnaasiumis peaks õpilane siiski saama võtta temale vajalikke lisatunde, rahuldada huvivajadusi kooskõlas või mitte mõne õppeainega jne. Individuaalsed õppekavad koostatakse pigem omandamistempost tulenevaid erisusi vähendamaks kui andekate õpilaste süvaõppeks.

9. Hindamine ja kooli lõpetamine?

Hindamine ja kontrolli vormid pälvisid tähelepanu kõigil kohtumistel. Juba sissejuhatuses ja probleemi asetuses leiti, et hindamise ja kontrollivormide ületähtsustumine muudab oluliselt ainetundides toimuvat – suunatud loomingulise tegevuse asemel toimub seal pingeline tasemetöödeks ja eksamiteks valmistumine.

Diskussiooni keskmes olid ka hindamisskaalad ja hinnanguline ning numbriline hindamine. Ühtset seisukohta maakondade koolide vahel ei kujunenudki. Klassides 1.–3. või 1.–4. võiks olla hinnanguline hindamine. Ka loovainetes pakuti arvestuslikku hindamist. Enamikel aruteludel rõhutati õpilase arengu jälgimise vajadust ja hinnata tema saavutusi reeglina positiivselt tulenevalt muutustest arengus.

Kaheldi kas üldse on vaja hindamist kajastada riiklikus õppekavas. Reguleeritud(tav) määrustega. Riigieksamid olid selgelt väljendunud teemaks kõigil ümarlaudadel. Rõhutati muudatuste vajadust nende korraldamisel, mille võib lühidalt sõnastada – riigieksamid olgu vabalt valitavad, neid viidagu läbi vastavates keskustes sh. koolid, nende tulemuste alusel ei koostata koolide pingeridu. Gümnaasiumis õppimine ja lõpetamine ning riigieksamid on eri teemad.

10. Mis ei ole leidnud käsitlemist õppekava tööversioonis?

Kõigi eeltoodud küsimuste all kokkuvõetud ettepanekutes ja seisukohtades sisaldub rohkem-vähem ka neid, mis vahetult ei puutu riikliku õppekava teksti, küll aga on seotud kava rakendamisega, seotud kooli- ja hariduskorraldusega, seotud regionaalpoliitikaga sh koolivõrguküsimused jm.

Eelkutseõpe. Huviharidus. Põhikooli osas tuleb pidada oluliseks huvialahariduse ja eelkutseõppe võimaluste loomist ja laiendamist. Toonitati, et lisaks ainekavades oleva õppesisu omandamise toetamisele loovad just huvialateadmised ja esmased kutseoskused põhikoolile nii vajaliku paindlikkuse ja laiendavad märgatavalt õpilaste valikuid 7.–9. klassides.

Maakonniti kordusid aga märkused nõrgale õppebaasile nii tööõpetuse kui ka eelkutseõppe osas. Ka huvialahariduse laiendamine seisab peamiselt rahapuuduse taga. KOV-de võimalused on ka selles osas küll erinevad, aga igas maakonnas on omavalitsusi, kelle napp eelarve ei toeta huviringide tööd, ei võimalda õpiekskursioone korraldada ega ka õpilasi linna teatrisse sõidutada. Rõhutamist ei leidnud aga huvi- ja aineõppe varieerimine kui õpihimu stimulaator. Ka eelkutseõpet ei tule anda ainult põhikoolist väljalangenutele, vaid põhikoolis kõigile õpilastele, et suureneks põhihariduse omandanute hulk.

Tõdeti, et üldhariduskoolide võrk ja kutsekoolide perspektiivne arendamine toimuvad justkui teineteisest sõltumatult ega loo igas Eestimaa piirkonnas põhikooli õpilastele esmaste kutseoskuste omandamise võimalusi. Just põhikooli poisid on need, kelle õpihimu vajub ära kui nad ei saa huviringis kaasa lüüa või rakendada käelisi oskusi tööpingi taga.

Terviseõpetus. Aktuaalseks teemaks enamikul ümarlaudadel kujunes laste terviseteema ja sellega seonduvate õppeaine(te) asend ainekava(de)s. Inimeseõpetuse ainet peeti mitmel juhul vajalikuks säilitada omaette õppeainena, kuid ei eitatud ka suurema integratsiooni vajadust teiste ainetega.

Klassijuhataja tund. Kool on samavõrd õpetamis- kui kasvatusasutus ja seetõttu kesksel kohal klassijuhataja institutsioon, tema roll ja töö tasustamine. Enamikul ümarlaudadest ei peetud vajalikuks selle tunni näitamist tunnijaotuskavas, küll aga fikseerida kindel aeg (toodi näiteid, kus on ülekooliline ühine aeg fikseeritud) tunniplaanis. Kasvatustöö raskustele viidati korduvalt põhikooli õpilaste õppekoormusest, nende õpimotivatsioonist, suurest väljalangevusest rääkides.

Õppekava maksumus. Peeti vajalikuks iga õppeaine õpetamise kulud tuua välja ja tagada nii riigi kui KOV-i poolt piisav rahastamine. Teadmiste kinnistamiseks puudub paljudel koolidel praktilise õppe baas. Projektipõhist õpet peetakse küll vajalikuks, aga elluviimine sõltub oluliselt koolipidaja rahastamisest. Oldi üksmeelsel arvamusel, et korrastatud õppekava peab olema tagatud ka selle elluviimiseks vajaliku ressursiga.

Õppekavakesksus. Nii kehtivale kui ka korrastatavale õppekavale heideti sõnavõtjate poolt mitmel korral ette, et nende keskmes on teadmiste edastamine, mitte aga õpilase arendamine ja seetõttu kerkib ikka ja taas probleem õppekava kesksusest – õpilaskeskne või ainekeskne? Sealjuures pole selge ka õpilaste osalus (koolipoolse) ainete valikul – see võib toimuda pigem õpetajate haridust, õppebaasi jm. arvestavalt kui õpilasi ja nende vanemaid kuulates. Õpilaste esinemistest jäigi kõlama, et nende huvid pole arvestatud ja ka gümnaasiumides on valikud neist sõltumatud! „Kesksuse“ probleemi juures domineeris siiski selge hoiak – ilma teadmisteta ei saa oskusi kujuneda ja ilma pingutamata ei toimu ka arengut.

Õpetajate hirmud. Tunnijaotuskava muutused puudutavad paratamatult õpetajaid, ühtesid rohkem, teisi vähem. Kooli õppe- ja ainekavade koostamise juures häirib õpetajaid pidev reformiseisund. Kui tsentraalselt ei koostata detailseid aaineraamatuid ega anta muid juhiseid, kasvab taas tunniväline koormus need ise koostada.

Õpetajate koolitus ja täienduskoolitus. Kumab läbi, et õpetajate suhtlemisalane kompetentsus jätab paremat soovida. Sealt ka vajadused suhtlemisprobleemide lahendamiseks juhtkonna või vähemalt (kooli)psühholoogi jt. abil. Õpetaja kui kasvataja roll on samuti muutumas.

Tugivõrgustiku kujundamine. Kool on silmitsi sotsiaalsete probleemidega ja koolijuhid räägivad rõhutatult vajadusest tugistruktuuride järele. Kool võtab üle pere funktsioone! Kas kool on paindlik leevendamaks laste sotsiaalmajanduslikust taustast tulenevaid erinevusi?

Lastevanemate koolitus. Kuitahes läbimõeldult koostatud ainekava elluviimiseks koolitunnis on vajalik ja mõõdapääsmatu eeldus – õpilase valmisolek. See aga on seotud tuntaval määral kooliväliste asjaoludega sh pere (loe: vanemate) hoiak õppimise suhtes. Lastevanemate valmisolek oma last kodus toetada põrkub nende suutmatusele aru saada põhikoolis toimuvast, sealsetest ainekavadest jne. Õpetajad kogevad lastevanemate hoolimatust oma laste homse päeva suhtes. Mitmel ümarlaulal öeldi välja: „Meie perekond on rikkis!“

Eri tasemega õppekavad. Lihtsustatud (kerge vaimupuue) ÕK, (jätk 7. tavaklassis) toimetuleku (mõõdukas kuni sügav vaimne puue) ÕK (jätk 4. lihtsustatud klassis)
Mis on põhiharidus? Kas eri õppekavade läbimine saab anda samaväärseid (edasiõppimise ja töö mõttes) tulemusi?

Kuna ümarlaudadel osalenud olid reeglina koolitöötajad, siis mõnelgi juhul kammitises nende seisukohti ja hinnanguid homse hariduse suhtes tänane olukord koolides. Märgata oli ja arvestada tuli juurduvad arusaamadega, aga ka sellega, et osa õpetajaid ei tegele õppekavaküsimustega ega näe oma aine(te)st kaugemale.

Viiteid praegusele kehtivale õppekavale ja selle elluviimisele võiks summeerida lühidalt – ka tänane Eesti üldhariduskool on alarahastatud kõige sellest tulenevaga. Selleks, et korrastatav õppekava annaks ka kirja pandud tulemusi ja meie ootused realiseeruksid, tuleb riiklikke ja munitsipaalvahendeid üldharidusele märgatavas kasvutempos lisada.

ÕUESÕPPEST

Heili Eiche, Lohusuu Kool

„Et kõike, mis siseneb inimese teadvusesse, on vahendanud tema meeled, on algne mõistus meeleline. Meie esimesed filosoofiaõpetajad on meie jalad, meie käed ja meie silmad. Nende asendamine raamatutega ei õpeta meid mõtlema, see õpetab usaldama vaid teiste mõtlemist, õppima palju ja teadma mitte midagi.“

S. G. Hartman, „Õpetaja oskus“

Inimesele on igiomane looduses ja looduselt õppimine. See on kõige vanem ja loomulikum õppimise vorm. Klassiruumis õppimisel on selle kõrval veel väga lühike ajalugu.

Süsteemne õuesõpe on Eesti koolidele, eriti maakoolidele tuttav vähemalt sellest ajast, kui Johannes Käis lapsi ja koolmeistreid koolitas. Tundide korraldamine õues sõltus ja sõltub ka praegu suuresti õpetajast – kas ta ise on motiveeritud lapsi õues õpetama või eelistab tööd klassiruumis. Tänapäeval on õuetunnid suure kaarega läbi Norra ja Rootsi taas meie koolides väga aktuaalseks muutunud. Kuigi väljas õppimas on jätkuvalt käidud, on nüüdne taotlus muuta õuesõpe süsteemseks ja regulaarseks, st õuetundide sissekirjutamist kooli õppekavasse ja õpetajate sellealast väljaõpet õpetajakoolituses.

Õuesõpe ei määratle ainult seda, kus õpitakse, vaid ka õppimise teemat ja viisi. Füüsiline loodus- ja kultuurikeskkond annab õpitavale sisu ning tööülesanded tulenevad sellest sisust lähtuvalt. Eriti tulemuslik on õuetöö probleemõppena. Õpilane ise või õpetaja sõnastab probleemi, mida asutakse kõiki oma meeli kasutades lahendama. Konkreetsed kogemused saadakse reaalse maailmaga kokku puutudes. Kui kogu haridussüsteem on üles ehitatud erinevate õppeainete keskselt, siis õuesõpe võimaldab teemapõhist õpetust. Vaba loodus õhutab uudishimu, arendab fantaasiat, loob emotsioone, pakub elamusi ja seob omavahel erinevaid õppeaineid. See aitab kaasa kodukoha tundma õppimisele, kodutunde kasvatamisele, ühendatud on nii kohaliku ajaloo kui ka ökoloogia õppimine.

Kooli lähemat ümbrust õpikeskkonnana võib vaadelda kui

1) laboratooriumi,

- 2) integreeritud ainete õpiraamatut,
- 3) puhkuse ja mõtiskluse paika,
- 4) esteetiliste kogemuste paika.

Reaalses õppimise keskkonnas viibimine võimaldab saada isiklikke kogemusi, mis välistab küsimuse „Kus mul seda tarvis läheb?“ Samas eeldab koostööd, mis aitab kaasa isiksuse arenemisele ning turvatunde ning usaldustunde tekkimisele.

TV õpiõue saates õppisid Lohusuu lapsed vaigusest männipuust tõrva põletama. Tõrvaga läksid nad omakorda Tartusse Lodjakotta sealset lotja veekindlamaks tõrvama. Kogu selle tegevuse juures vesteldi kalapüügist, kaubaveost, suhetest Venemaaga enne ja nüüd, palgiparvetamisest, paatide ja lotjade ehitamisest, tuletati meelde Eesti ja Vene linnade nimesid, mõõdeti välja üks ruumimeeter puuhalgusid, arvutati kui palju puid mahub lotja ning mitu tundi kulub lodja lossimiseks. Seega olid integreeritud loodusõpetus, keemia, füüsika, ajalugu, geograafia, matemaatika, eesti ja vene keel.

Eesti õuesõpetamise *guru* on Mikk Sarv. Tema kaudu ongi Eesti koolidel tekkinud sidemed Taani, Norra ja Rootsi õppejõudude ja koolidega, eesmärgiks arendada koolimetsade tööd läbi õuesõppe ja laiendada ning tähtsustada õuesõpet kui ühte õppevormi ning meetodit. M. Sarvelt on ka idee kuulutada künnipäev, 14. aprill, mida põhjamaades teati suvetööde alguse päevana, õuesõppimise aasta alguseks. Sel päeval lahkusid põlised põhjarahvad oma talveküladest, et veeta suvi mägedes, mere ääres või kalajärvedel, et siis 14. oktoobril (välja kuulutatud õuesõppe aasta lõupäev) külma ja lume eest varju otsides talveküladesse tagasi pöörduda.

Kahtlemata motiveerivad õuetunnid õpilasi tunnitöös aktiivselt osalema ja mõjuvad hästi nende tervisele. Rootsi koolide kogemusest selgub, et õuesõppijad puudusid nakkus- ja külmetushaiguste tõttu ligi viis korda vähem kui teised õpilased. Süljes sisalduva stressiaine mõõtmine näitas, et õuesõppijate stressi tase oli tunduvalt madalam kui klassiruumis õppijatel. Seega õuekeskkonnas õppimise mõju tervisele, liikuvusele ja keskendumisele ei ole sugugi kõrvaline asi, vaid neid tuleb arvestada ja rakendada võimaluste piires maksimaalselt.

Üks indiaanipealik on öelnud sõnad, mis on aktuaalsed ka tänapäeval: „*Inimese süda läheb kalgiks, kui ta on loodusest lahus ning lugupidamatus elavate asjade vastu viib lugupidamatuseni inimese vastu.*“ Kuivõrd tulemuslik on õppetöö õues, sõltub õpetaja meisterlikkusest. Seetõttu ongi eesmärgiks, et ka meie õpetajaid ettevalmistavad kõrgkoolid lülitaksid õuesõppe õpetajakoolituse põhikursuse osaks. Taani Pedagoogiline Ülikool sai heakskiidu Euroopa Liidu Sokrates-Comeniuse programmilt ülikoolidevaheliseks koostööks õuesõppe õpetajakoolituse osas. Projektis osalevad Tallinna Ülikool, Linköpingi Ülikool Rootsist, Elverumi Pedagoogiline Ülikool Norrast, Praha Karli Ülikool ja Riia Ülikool.

Linköpingi Ülikooli õppejõud Anders Szczepanski on juba mitu suve käinud Eesti õpetajaid õuesõppe alal koolitamas. Nendel koolitustel on sõnastatud ka õuesõppe definitsioon: „Õuesõpe on õppimine ehedas looduskeskkonnas vahetu kogemise, isetegemise ja kogetu teistele vahendamisega“ (Mikk Sarv 2006).

Samas on õpetajad välja toonud oma kartused õuetundide ees:

- 1) õpilased ei õpi nii palju kui klassiruumis,
- 2) õpetajal on tunni ettevalmistamisega rohkem tööd,
- 3) õues on palju segavaid faktoreid, tekivad distsipliiniprobleemid,
- 4) õpetajal puudub motivatsioon, tööd tuleb juurde, kuid ...

Koolitused on toimunud Lohusuu Koolis ja osavõtt on olnud nii aktiivne, et kõiki soovijaid ei saa kahjuks vastu võtta. A. Szczepanski ei alahinda ka tunde klassiruumis: „Nii sisetunnid kui õuetunnid on vajalikud, sest teadmised tekivad kogemuse ja teooria koosmõjul.“ Suurest huvist innustatuna hakkas Lohusuu Kool välja ehitama õuesõppe klasse. Projekti rahastas SA Stora Enso Mets. Alustatud on matemaatikaklassi, muusikahiie, loodusainete klassi ja Tarzani-raja ehitamisega. Tööd jätkub veel mitmeks aastaks, kuid eelnimetatud õueklassid on juba tundides kasutatavad.

Lohusuu Kooli õpetajatel on valminud ka õuetundide konspektide ja töölehtede raamat. Eesmärgiks ikka üksteiselt õppimine.

Õuesõppe eesmärk on luua õuekeskkonnas tegevuste ja kogemiste kaudu teadmisi ning lähisuhet looduse, kultuuri ja ühiskonnaga.

Juba 19. sajandi lõpus kirjutas alternatiivpedagoogika eest võitlev Rootsi õpetlane Ellen Key: „*Kõike arvesse võttes ohverdatakse ikka veel lapsi haridusideaalile, pedagoogilisele*

süsteemile ja eksaminõuetele, mis on puutumatud. Tänapäeva koolide tulemused – kus nad on? Väljakurnatud ajud, nõrgad närvid, pidurdatud originaalsus, nõrk algatusvõime, apaatsed pilgud ümbritsevale maailmale, allasurutud idealism, võimetus vaadelda, uurida ning mõlgutades viia nähtusi kokku ... “

Kas tuleb tuttav ette? Ärgem siis lähtugem iga hinna eest eksaminõuetest, saagu lähtealuseks laps, meeldiv keskkond, sõbralikud suhted, töömeeleolu. Lähme õue! Õige õpetaja õpetab õpilasi õuesõppe õppekava õhutusel õues õigesti õppima.

Muide, õ-tähe kasutusele võtja Otto Wilhelm Masing on sündinud Lohusuus.

KASVATAME LASTES ROHKEM EMPAATIAVÕIMET

Jaan Uudelt, Mõniste Kooli õppealajuhataja

Sissejuhatus

Empaatia mõiste on tuletatud kreekakeelsest sõnast *pathos*, mis omakorda tuleneb verbist *pathein* – kannatama, läbema. Eesliide *em* märgib seesütlevat käänet. Seega tähendab *empathos* (empaatia) tugevat kaastunnet teise inimese vastu. Ladina keeles kasutatakse empaatia vastena *passio*, *passionis*, mis tähendab hoolivat, tugevat tunnet, kirge, kannatust ning ka tugevat meeleliigutust (Kalliopuska, 1984). Inglisekeelne termin *empathy* võeti kasutusele Titcheneri poolt 1909. aastal, mille all mõisteti teise inimese tunnetest ja nende põhjustest arusaamist (Cotton, 1997). Saksa keeles hakati 20. sajandi algusest peale kasutama terminit *Einführung*, mis keskendus enda ja teiste suhete käsitlemisele.

Empaatia mõiste on seega läbi teinud pika arengutee, seda nii keelelises tähenduses kui ka psühholoogia mõistena, andes olulise tähenduse nii inimese enda tundemaailma kui ka teise indiviidi mõtete ning tegude ja nende tagajärgede mõistmisele.

Seetõttu on antud teema alati aktuaalne, kuna meil kõigil tuleb iga päev teiste inimestega suhelda, neist hoolida ning neid mõista. Heale suhtlemisoskusele tuleb kasuks empaatilisuse komponent.

Ka rõhutab riiklik õppekava, seda eriti ajalooõpetuse seisukohalt, kui tähtis on kujundada võimet asetada end kellegi teise olukorda, näha maailma teise inimese silmade läbi.

Empaatia arengu neli etappi

Empaatiavõime arendamist tuleb alustada kodus, arvestades väikelapse ealisi arenguetappe. Kui vanemad on vastava aluspõhja loonud, siis saavad õpetajad seda edasi arendada. Juhul kui vanemad ei ole eelnevalt empaatiavõime arengule rõhku pannud, tuleb teha seda õpetajatel, mis on juba keerulisem, aga mitte võimatu. Väikelapse empaatiavõime arenemise etapid on kõige paremini välja toonud M. L. Hoffman.

Hoffmani (1980) poolt väljatöötatud 4 etappi lapse arengus on järgmised:

1. Enamikule üheaastastele on omane kestev kurvameelsuse periood, mis tekitab imikus empaatilist kaastunnet välismaailma vastu, kutsudes esile vastumeelsust, teiste indiviidide ja situatsioonide ähmast tajumist. Kuni ta ei ole eristanud perekonnaliikmeid (ema, isa) teistest, ei suuda ta selgelt mõista ka teiste inimeste meeleolu.
2. Väikelapsed suudavad juba eristada oma mina ja teisi indiviide. Lapsed on võimelised kaasa tundma teistele, kui ollakse teistest inimestest teadlikud, ja et tema ise ei ole ohver.
Nad ei oska veel vahet teha enda ja teiste hingeliste üleelamiste vahel. Kui kedagi on vaja aidata, siis püüavad nad teisti abistada, peamine abi seisneb aga teiste lohutamises.
3. 2. ja 3. eluaasta vahel saavad lapsed teadlikuks teise inimese tunnetest, ja sellest, et need on mõnikord erinevad tema enda tunnetest. Nad hakkavad teist inimest vaatlema, katsetama, tehes järeldusi ning on abivalmimad kui kahes eelnevas astmes. Lapsed püüavad ära arvata teiste

tundeid, kõrvutades neid enda tunnetega. Umbes nelja-aastane suudab juba tunda õnnelikkust või kurbust teistega toimuvates lihtsates olukordades.

4. Mõnikord hilises lapsepõlves või varases teismeeas rõhutatakse uuesti oma mina ning saadakse ühtlasi aru teiste tunnetest, nii et heameel ja valu ei ole vastandlikud teatud situatsioonides.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et indiviidil tuleb läbida kõik neli etappi, et saavutada kõrgemat astet – empaatiat – võimet tunda teistele kaasa, samastada end teistega, võtta erinevaid rolle, mis teatud määral algavad kolmandal etapil, kui laps hakkab komplekteerima ja eristama emotsioone ning ette kujutama neid teiste juures. Olulised märksõnad on siinjuures emotsioonid ja informatsioonist saadavad kogemused ning neist kujundatav isiklik kogemus, kuid sellest on vähe, et arendada empaatiavõimet.

Individuaalsus on empaatia arengus küll oluline, kuid vaja on ka sotsialiseerumist – läbikäimist eakaaslastega, sõpradega, täiskasvanutega. Suhtlemisel teistega võib õpilase arusaamine tunnetest-emotsioonidest erineda suhtluskaaslaste omadest. See jällegi avardab silmaringi ning loob uusi variatsioone tema tundemaailmas.

Empaatiavõime arendamine. Rollimäng

Siinkohal tuleb märkida seda, et üksühest teise isiku tunnetest arusaamist ei ole võimalik saavutada. Üksühene mõistmine ei olegi vajalik, siis kaoks ära inimestele omane isikupära. Oluline on ikkagi see, et tabatakse teatud olukordades esinevaid tundmusi ja üldist reaktsiooni.

Teiste inimeste tunnetest ja teguviisidest arusaamisele aitab kaasa see, kui õpetada last küsima: Miks ta nii reageeris? Mida ta oleks saanud antud olukorras teha? Mida mina oleksin teinud, kui oleksin olnud tema asemel? Kas oleksin käitunud nii kui see konkreetne isik? Et aga küsimuste esitamiseni jõuda, selleks on vaja informatsiooni, mis jõuab meieni nii meelte kaudu (kuulmine, nägemine) kui ka vaatluskogemusest, eelnevalt töödelda, matkida teiste tegevusi ja neid siis enda jaoks kohandada meile omaseks käitumisviisiks või siis vastupidi, et seda ei soovita mingil põhjusel teha.

Igale lapsele on suureks eeskujuks oma vanemad, hiljem ka õpetajad, sõbrad, kelle käitumist ja ellusuhtmist püütakse matkida, et olla kellegi moodi. Teismeeas püütakse vahel oma vanematest erineda, juhul kui nooruk arvab, et vanemad ei ole talle just kõige suuremad autoriteedid, samuti on põhjuseks eneseleidmine, seetõttu otsib nooruk endale eeskujusid väljastpoolt kodu. Üheks põhjuseks on ka lagunened perekonnad. Taolises situatsioonis jääb noorukil vajaka armastusest, hoolivusest, teiste tunnetest, mõistvast õhkkonnast, ning ta otsib seda mujalt, kus teda märgatakse ja hoolitakse. Lapse hingeelu arengut soodustavad ka teiste inimeste, sh õpetajate käitumine, miimika, juhul kui neis peitub headust ja positiivsust. Tundmuste väljenduslikkus kõne ja miimika rikastumise näol areneb koos võimega mõista teiste inimeste tundmusi, eakaaslaste ning täiskasvanute meeleolu (Lunge, 1982).

Teistest inimestest hoolimine, arusaamine loobki aluse sotsiaalseteks suheteks, sh abivalmidusele, omakasupüüdmatusel. Selleks on aga vaja lapsele eelnevalt anda vanemlikku soojust ja tunnustust, mis suunab sotsialiseerumist sobivas suunas. Sotsiaalseid oskusi tuleb arendada kõikides kooliastmetes.

Olulist osa mängib empaatiavõime arengus ka inimese individuaalsus. Mõni inimene on vähem empaatiline kui teine. Empaatiavõime uurimisel on teadlased leidnud, et tüdrukud on empaatilisemad kui poisid. Tüdrukute ja poiste empaatilise erinevust on oma töödes tõestanud ka Kalliopuska (1983), Kastepõld (1998), Uudelt (2004).

Paljude empaatiat määravate tegurite hulgas on olulisimaks peetud temperamenti, kuivõrd usutakse, et inimesed, kes emotsionaalsemalt reageerivad keskkondlikele sündmustele, reageerivad rohkem ka teiste kogemustele. Mehrabian (1980) on kirjeldanud temperamenti ärrituvuse kaudu ning leidnud seoseid temperamendi ja empaatia vahel. Samasugune reeglipärasus kehtib ka laste puhul. Väikelapse suhtumine maailma on emotsionaalne. Imik ei valitse veel oma keha, ega oska rääkida, kuid tal on juba olemas emotsioonid ja nende alusel toimub suhtlemine välismaailmaga. Kuuendaks elukuuks kujuneb imikul välja põhiliste emotsioonide süsteem. Tundemaailma kujunemisel on oluline osa emal-isal. Näiteks beebi naeratab rohkem emale, sest emaga on tal tihedam kontakt kui isaga (Plutchik, Kellerman, 1983). Rogers (1961) lisab juurde: emad, kes tegelevad oma lastega ning naudivad lastega mängimist, nende lapsed on ka empaatilisemad,

võrreldes teiste samaealiste lastega. Kuid emaliku hoolitsusega ei tohi minna liiale, siis võib lapsele heateo asemel teha hoopis halba, mille mõjudega tuleb lapsel elada oma elu lõpuni. Lastevanemate keheline kontakt (pai tegemine, kallistamine) loob ühtekuuluvuse ja kiindumustunde, mida kindlasti tuleks lapse kasvatamisel silmas pida.

Suuri muudatusi toob kaasa murdeiga, mil algab uus tundmusliku suhtumise periood. Üheks murdeea iseärasuseks on kõrgeenenud emotsionaalsus ja meeoleolu muutlikkus. Teatavasti on siis noorukid tujukad, meeoleolu vaheldub kiiresti, nad võivad olla lõbusad ja äkitselt ka kurvad. Lapse ja nooruki emotsionaalse tasakaalustatuse parandamisele saavad kaasa aidata kõik täiskasvanud. Liigset impulsiivsust on kindlasti vaja tasakaalustada, selleks on vaja õpetada oskust ette näha oma tegude tagajärgi, õppida oma ja teiste vigadest. Tasakaalustamatus on aga aluseks negatiivsetele joontele, nagu ärrituvus ja eneseusalduse puudumine. Kui teismelise tundeolu on lapseast saati häiritud, siis võib ta mõnikord teistest eralduda, elada ainult oma maailmas ega oska leida omaealistega kontakti. Ka hõlbiv käitumine näitab seda, et puudub oskus täiskasvanute ja oma eakaaslastega suhelda. Selleks, et seda ei juhtuks, tuleb last juba varakult tundma õppida, mõista tema iseloomu, tegusid ning sellega kaasnevaid tundeid. Mitte halvustada lapse või nooruki käitumist, vaid püüda vestluse käigus koos lapsega leida tekkinud probleemile lahendusi. Vahel aitab ka see, kui temaga lihtsalt rääkida ning ühiselt aega veeta.

Last või noorukit tuleb õpetada oma tegevusi analüüsima ja järeldusi tegema, siis nad oskavad ka oma käitumist kõrvaltvaatajana hinnata. Halb on see, kui last ei ole suunatud ennast kontrollima, siis hiljem ei saa neilt loota ka abistavat käitumist või oskust asetada ennast teise asemele. Siinkohal tuleb arvestada seda, et emotsioonid on alateadvuslikud ja neid saab kontrollida nii isiku enda sisemiste kontrollmehhanismide abil kui ka välisel suunamisel, mis esialgu ongi lapse sisemise kontrolli mõjutajaks. Medhus (1997) pakub laste empaatilise arendamisel välja sisemise dialoogi võimaluse, mida saab kasutada ka teismeliste kasvatamisel, juhul kui lapsena ei ole seda tehtud. Selle tõestuseks on ta toonud ka mõned näited. Toon siinkohal ära kaks olulisemat, mis aitavad probleemidesse sattunud noorukit suunata oma tundemaailmaga tegelema.

Esiteks. Kui lapsele ei meeldi teised inimesed ning ta tunneb end teistega koos olles üksikuna või üleliigsena, siis tuleb last julgustada, püüda leida temas häid iseloomujooni, et ta ei tunneks end tühise isiksusena. Kui last on vastavas suunas juhutatud, siis ta leiab, et on teistele vajalik. Teiseks. Kui me oleme kellegi peale vihased, siis me teeme sageli vigu, mille üle hiljem järele mõtleme ning kahetsust ja häbi tunneme.

Lapse arendamise seisukohalt võime leida abi oma lapselt, kelle hea vaist annab võtme inimese mõistmiseks. Lapsed saavad sageli aru, et täiskasvanud on valesti käitunud, seepärast tasub lapse arvamust kuulata ja mõelda tema öeldud sõnadele. Siis tunneb ka laps, et ta on täiskasvanule vajalik ning tema arvamust aktsepteeritakse.

Empaatiavõime on üks suurtest inimhinge omadustest, mida lapsevanemad ja need, kes lastega tegelevad, saavad arendada. See aitab lastel näha ümbritsevat elu positiivsemana. Kui osatakse märgata enda ümber rohkem head, siis paljud inimesed ja nende tööd-tegemised tunduvadki head. Kuid kahjuks kipuvad tänapäeva kiire elutempo juures paljud täiskasvanud selle oma töö ja olmemuredega ära unustama.

Empaatiavõime arendamisele aitavad kaasa erinevad **rollimängud**, mida saab kasutada koolis õppeaine huvitavaks muutmiseks ja õpilaste arendamiseks. Oma kogemuste põhjal võin öelda, et rollimäng teeb õpitava aine mitmekülgsemaks, ning õpilastele meeldib kaasa lüüa, kui nad saavad endale ise rolli valida, olles eelnevalt kodus selleks ettevalmistusi teinud.

Kuna õppe- ja ainekavades puuduvad kordamistunnid, siis olen seadnud oma ainekava nii, et vähemalt korra veerandis saab teha ühe rollimängu. Tavaliselt on see jäänud veerandi viimasesse nädalasse, siis on hea õpitut korrata läbi mängu. Eelnevalt tuleb selleks teha palju eeltööd: mõelda välja teema, rollid, otsida täiendavat informatsiooni, millega õpilased saaksid eelnevalt tutvuda. Siiani on see vaev ennast ära tasunud, kui näed millise innukusega õpilased kaasa löövad, ka need, kes tavaliselt on tunnis passiivsed. See kõik annab endalegi indu teha edaspidigi rollimänge.

6. klassi õpilastega oleme näiteks mänginud *poliste* valitsemist, kus olid aristokraatlik ja demokraatlik riigikord. Õpilased said võrrelda mõlemaid valitsemiskordi. Rollimängu lõpus tegime järeldused, millise riigikorraldusega *polises* neil meeldinuks elada. Veel oleme mänginud elu-olu Sparta riigis, kus lapsed kehastusid riigi täieõiguslikeks kodanikeks, vabadeks inimesteks ja orjadeks. Kaks õpilast mängisid kahte kuningat, samuti mängisime läbi tegevuse vanemate

nõukogus. Kui õppurid on eelnevalt õpikumaterjali endile arusaadavaks teinud ning lugenud ka lisamaterjali rollimänguks vajamineva teema kohta, siis tuleb õpilastel rollimäng hästi välja.

Üldiselt võib paljudest ainekavas olevatest teemadest koostada rollimänge. See sõltub aga suuresti õpilastest, kuna aega jääb mängu läbiviimiseks väheks, siis olen teinud valiku nendest teemadest, mis õpilastele enim raskusi valmistab, eesmärgiga teema arusaadavamaks ja ühtlasi ka huvitavamaks teha.

Ühe rollimängu läbiviimine võtab aega 45 minutit, see kätkeb endas õpilastele asja selgitamist, reeglite paikapanemist ja rollide valimist. Kui see on tehtud, siis annan lastele rolli sisseelamiseks 5 minutit aega. Ülejäänud 30 minutit kuuluvad tegevusele ja kokkuvõtete tegemisele. Kokkuvõtva analüüsi mõte on anda õpilastele võimalus avaldada oma arvamust ning väljendada oma emotsioone, mis ta rollimängust sai. Kogu protsessi juhib õpetaja, selleks et tegevus ei väljuks kontrolli alt. Kui õpetajapoolne suunamine puudub, siis võib rollimäng ebaõnnestuda ning õpilased ei õpi sealt midagi vajalikku. Pean väga oluliseks, et tund saaks kokkuvõtete tegemisega lõpetatud, sest siis saab õpilane teha oma ja ka teiste tegevusest järeldusi, mis võimaldab tal saada uusi kogemusi.

Mäng kujutab ju endast vaba ja emotsionaalset tegevust, samal ajal on mäng ka lapse eneseteadvuse allikaks. See toimub rolli ja selles sisalduva reegli kaudu mängu käigus. Lapse eneseteadvuse arengu seos rollimänguga on oluline, kujundades isikliku käitumise kahesugust iseloomu: see on üheaegselt tema tegevus ning ka ühtlasi selle täiskasvanu tegevus, kelle rolli ta täidab (Ploom, 1976).

Rollimängu saab rakendada erinevatel tasanditel. Üheks võimaluseks on õpetada lihtsaid suhtlusoskusi, näidata, kuidas inimesed üheskoos tegutsevad, kuidas stereotüübid nende käitumisi mõjutavad.

Rollimäng on oma olemuselt sügavalt motiveeritud, võimaldades õpilastel asetuda olukordadesse, kus nad varem pole olnud, mida varem pole kogenud, elada teist elu teise isikuna. Koolis rakendatakse rollimängu peamiselt õpilaste suhtlusoskuste arendamiseks (Ments, 1983). Suhtlusoskus ongi rollimängu üheks keskmaks komponendiks, mis aitab edukalt kaasa empaatiavõime arendamisele.

Lõpetuseks

Empaatiavõime arendamine on muude oskuste omandamise kõrval üsnagi oluline komponent, mis õpetab kaasa tundma nii teistele inimestele kui ka kõikidele muudele elusolenditele, hoolima neist ning asetama end nende asemele, võimaldades neid paremini mõista või vähemalt püüelda selle poole, tajudes adekvaatsemalt teiste indiviidide tundmusi ja reageeringuid millegi või kellegi suhtes.

Eelpool nimetatud oskused võimaldavad võtta kergemini erinevaid rolle, mis mitmekesisistavad indiviidi sisemaailma ja suhtlemisoskust.

Koolis rollimängu kavandamisel tuleb arvestada, et kesksel kohal on koostöö õpetaja ja õpilase vahel, mis väljendub hästi kavandatud tööplaanis, kus on ära toodud teema, eesmärk, osalejad, taustaandmed, probleemi püstitus ning sellele järgnev kokkuvõtete tegemine, mis põhineb nii enese- kui ka ainekesksel analüüsil.

Rollimäng aitab õpilastel saada teadmisi käsitletud teema kohta ning mõista paremini kujutatud isikuid ja olukordi.

Empaatiavõime arendamine toimub paraku peamiselt varjatud õppekava ja mitteformaalse (klassivälise ja koolivälise) õppekava alusel, kuna faktidest ülepaisutatud ainekavad ei võimalda seda õppetunnis teha.

Kasutatud kirjandus:

Cotton, K. (1997). *Developing empathy in children and youth*. www.nwrel.org/scpd/sirs/7/cu13.html

Hoffman, M. L. (1980). *Moral development in adolescence*. *Handbook of Adolescent psychology*. In J. Adelson (Ed.). New York: Wiley. P 295–343.

Kalliopuska, M. (1984). *Empatia – tie ihmisyteen*. Helsinki.

Kastepõld, K. (1998). *Empaatiat: mõõtmine ja seda kujundavad tegurid*. Magistritöö. Tartu Ülikool.

- Lunge, A. (1982). *Laste tundeelu kujundamine perekonnas*. Tln: Valgus.
- Medhus, E. *Teaching Children Empathy through benevolent selfishness*. <http://www.myparenttime.com/articlesS140.shtml>. 1997–2003.
- Mehrabian, A. (1980). *Basic dimensions for a general psychological theory: Implications for personality, social, enviromental, and developmental studies*. Cambridge, MA: Oelgeschlager, Gunn & Hain.
- Ments, M. V (1983). *The Effective use of role-play. A handbook for teachers and trainers*. Kogan Page.
- Ploom, V S. (1976). *Lapse eneseteadvuse arengu seos rollimänguga*. Diplomitöö. Tartu Ülikool.
- Plutchik, R., Kellerman, H. (1983). *Emotion theory, research, and experience. Volume 2*. Academic Press, Inc. New York.
- Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava. Riigi Teataja, Nr. 20. 22. veebruar 2002.
- Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person. A therapist's view of psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Uudelt, J. (2004). *Empaatia rakendamisest ajalooõpetuses 9. klassi lähiajaloo näitel*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.

KULTUUR KUI INIMESE EKSISTEERIMISE KESKKOND

Lembit Auväärt, Silvia Kaugia

Sissejuhatuseks

Keegi ei saa eksisteerida väljaspool ühiskonda. Mõiste *ühiskond* hõlmab inimesi koos nende poolt loodud, nende vajaduste rahuldamisega seotud asjadega ning inimeste ja asjade vaheliste suhetega. Mõnel puhul kõneldakse ühiskonnast suurima abstraksioonina, vastandades ühiskonna ja looduse, ühiskonna- ja loodusseadused. Teistel puhkudel mõistetakse ühiskonna all ajas ja ruumis laiemalt või kitsamalt lokaliseeritud inimeste ühendusi: näiteks primitiivne ühiskond, XX sajandi Eesti ühiskond jne. Sellistel puhkudel on eesti keeles kasutatud ka terminit *sootsium*, mille kasutamine on õigustatud eeldusel, et selle terminiga antakse edasi ka nähtuse see sisu, mille jaoks mõiste *ühiskond* ei ole küllaldane.

Inimese ja sellega seotud mõistete kasutusvariante on tavakeeles rohkem. Siin peame inimese all silmas teatud bioloogilise alamliigi – *homo sapiens* – esindajat tema eripäraste omadustega. *Indiviid* ehk *inimindiviid* on üksikisend – selle alamliigi esindaja, vastandudes sotsiaalsetele gruppidele ja institutsioonidele. Omadused, nii sünnipäraseks kui ka elu jooksul omandatud, mis eristavad ühte indiviidi teisest, on kõne all, kui räägime individuaalsusest.

Hoopis rohkem sisuvariante tuleb kõne alla, kui jutt on *isiksusest*. Kolm eri tähendust on meie aineks oleva teaduse seisukohalt olulised:

- 1) isiksus tähendab inimest kui ühiskonna liiget, kellel on teadvus ja eneseteadvus ning võime oma käitumist selle tulemuste ettenägemise alusel suunata, ehk kokkuvõttes – inimene sotsiaalse olendina. Selle tähenduse puhul saab püstitada küsimuse: kas ja mis mõttes on isiksus inimese arengutaseme näitaja?; kas laps või vaimupuudega indiviid on isiksus?;
- 2) isiksuse all peetakse silmas ühiskonnas teatud positsioonil oleva(te)le, teatud rolli täitva(te)le inimes(t)ele iseloomulikke omadusi. Võib rääkida arsti isiksusest, poliitikamehe isiksusest jne;
- 3) isiksuse all mõistetakse mingite eriliste, väljapaistvate omadustega indiviidi: väljapaistev isiksus, suurmees.

Rääkides isiksuse kohast ühiskonnas, tuleb eelkõige silmas pidada tema kuuluvust erinevatesse ühiskonnagruppidesse. See kuuluvus võib olla nii kohustuslik (nt seadusega kehtestatud koolikohustus) kui ka vabatahlik, mil isik oma äranägemisel liitub mingi sotsiaalse grupiga. Mistahes grupiga liitudes isiksused muutuvad: individuaalsus (omaduste kogum, mis eristab ühte indiviidi teisest) deformeerub ning isiksus kaotab endise tasakaalu. Nii grupp tervikuna, kui selle liikmed eraldi, on isiksuse individuaalsust mõjutavateks teguriteks. Esimeseks nähtavaks

käitumissümptomiks isiksuse grupiga liitumisel on ärevus, kuna isik kas põhjendatult või põhjendamatu tunneb esialgu hirmu grupi teiste liikmete ees. Kõhklused teiste grupiliikmete hinnangute suhtes ja tundmatute ohtude kartus tekitavadki isikus ängistus- ja ärevustunde. Ka kaasneb uue grupiga liitumisel rollide muutumine – individuaalkäitumiselt grupi alluvusse. Niisugune järsk üleminek võib sageli olla väärhinnangute, suhtlemisraskuste ja tasakaalutuse põhjuseks.¹

Ühiskonna ja inimese vahel on võimalik välja tuua kaks seost: 1) ühiskond on loodud inimeste poolt nende tegevuses; 2) ühiskond kujundab välja teatud omaduste ja tunnustega inimesed ehk isiksuse tüübid.

Nähtuseks, mis on inimühiskonna poolt loodud ning mis mõjutab inimeste käitumist ja kujundab elulaadi, on kultuur. Just kultuur on see, mis mõjutab isiku reaalsustaju, ka siis, kui ta hindab oma kohta ja rolli grupis – kultuuri elemendid määravad suuresti isiku käitumise grupis. Grupikäitumist on raske hinnata lahus tema liikmete kultuurilisest ja personaalsest taustast.

1. Kultuuri mõiste ja struktuur

Sõna “kultuur” pärineb ladina keelest: *colere* tähendab maad harima; kõne all on seega inimese poolt edumeelselt kujundatu, vastandatuna inimesest puutumatule.

Kultuur on teadmiste, väärtuste, käitumisharjumiste, mõtlemistüüpide, uskumuste, stiilikaanonite jms ühiskonnaelu intellektuaalsust väljendavate nähtuste kogum. Ajalooliselt on kultuuri mõistel kaks erinevat, kuid mõneti põimuvat tähendust: 1) kultuur on kasvatus, st võime järgida kehtivaid ühiskondlikke norme ja tavasid; 2) kultuur on inimese eluavalduste ja vajaduste sotsiaalse rahuldamise vahend ja süsteem.²

Kultuurist on kaua kõneldud kui millestki, mis on olemas teatud haridustasemega rahvastel. Nüüdisaja tavaarusaam kultuurist on paljus pärit valgustusajastust, mil kujunes arusaam tsivilisatsioonist, õigusriigist jne. XVIII – XIX sajandile on tunnuslik kultuurseks pidada inimest, keda iseloomustavad kombed, ka lugemus – aristokraadi kultuursus vastandub lihtinimese “matslikkusele”. Meie ühiskonnaski peetakse kultuuri all tavaliselt silmas vaimukultuuri (“kultuuriinimeste” all mõeldakse ikka näitlejaid, kunstnikke, kirjanikke). Kultuur samastub üldjuhul teatud kommete valdamisega, käitumiskultuuriga, ning väikerahva puhul mõistetavalt keelteoskusega. Üldistatum kultuurikäsitlus, mida esindab sotsioloogiline vaateviis, on tavainimestele suhteliselt võõras.

Nüüdisaja sotsiaalteadustes kohtame erinevaid lähenemisi kultuuritemaatikale. Olgu siin esitatud kolm olulisemat:

1. sotsioloogiline kultuurikäsitlus – kultuur on ühiskonnale või inimesele omased tegutsemisviisid – teadmine sellest, kuidas ühiskond toimib, koos asjadega, mis seda teadmist kehastavad. Näiteks on kultuur oskus kasvatada nisu koos seda oskust kehastavate ning realiseerida võimaldavate põllutööriistadega; teadmine, kuidas moodustatakse lihtminevik ja koostatakse grammatikaõpik; informatsiooniline kultuurikäsitlus – kultuur on kui sotsiaalne mälu, eripärane mälu korrastatus, mille puhul ühiskondlikult oluline kogemus kogutakse, säilitatakse ja antakse edasi inimeselt inimesele, põlvkonnalt põlvkonnale mittegeneetilisel viisil;
2. Tartu Ülikooli ühe kuulsama õppejõu Juri Lotmani esitatud kultuuri semiootiline määratlus, mille kohaselt sekundaarseteks modelleerivateks süsteemideks nimetatakse keerulisemaid semiootilisi struktuure: kunstide keeli, rituaalikeelt, rahvuskultuuride ja usundite ning mütoloogia semiootilisi süsteeme – kõike seda, mida sisaldab endas „kultuuri” keeruline mõiste.”

Kultuuri üldised olulisemad põhiomadused on:

- 1) kultuur on see, mis on omane inimesele ja ühiskonnale ning mida ei ole looduses;
- 2) kultuur on oma määratlust mööda inimkoosluste omadus, tema kandjaks on inimhulgad;
- 3) kultuur asjab inimeste tegevuse (tootmise, olmetegevuse, teaduse, kunstiloomingu jne) püsivates, korduvates mallides ehk stereotüüpides;

¹ Napier, R. W., Gershenfeld, M. K. Groups. Theory and Experience. The New York Times Company 1987, lk 7

² Eesti Entsüklopeedia, 5. kd, lk 202.

- 4) kultuur on sotsiaalne, teda ei määra instinktid; seega on ta ka õpitav, õpitud;
- 5) kultuur väljendub sümbolites – sama kultuuri inimesi seovad ühised sümbolid;
- 6) kultuur kujutab endast teatud terviklikkust; iga kultuur moodustab süsteemi;
- 7) kultuur kohaneb ümbritsevate tingimustega, kusjuures eri tingimustes asuvad kultuurid kohanevad erinevalt.

2. Kultuuri osised

Kultuuri universaalseteks osisteks ehk komponentideks on:

- 1) esemeline komponent – inimese poolt mingite vajaduste rahuldamise sihiga tehtud asjad (artefaktid) koos nende kasutamise viisidega. Siia kuuluvad asjad, mille sfääriks on tootmine, olme, kehakatted, teadusaparatuur jne;
- 2) normatiivne komponent – ettekirjutused käitumise kohta, millist antud kultuur ühiskonnaliikmetelt eeldab (vastates seega niisugustele küsimustele nagu: kuidas peab..., kuidas tuleks..., kuidas ei või...). Need ettekirjutused võivad olla väga erineva talitluse ja üldisuse astmega – alates tegevust väga konkreetsetel asjaoludel sätestavatest tavadest kuni kommete ja väga üldiste sotsiaalsete normideni (nt Eesti Vabariigi põhiseadus);
- 3) tunnetuslik ehk kognitiivne komponent – igapäevaelu kogemustest sugenevad argiteadmised, teaduse sisu (faktid, teooriad, kontseptsioonid), aga ka ideoloogiad, müüdid, usundid jms;
- 4) väärtuseline komponent – tegelikkuse asjade, nähtuste jne vastavus inimeste eesmärkidele ja vajadustele (väljendatav niisuguste kategooriate kaudu nagu „hea – halb“, „õige – väär“). Nagu normatiivsete kultuuriosiste puhul, on ka siin tegemist erineva üldisuse astmega üksustega: hinnangust üksikobjektile kuni ulatuslike ühiskondlike ideaalideni.

Iga kultuuri puhul võib kõnelda teatud põhiväärtustest, mida jagab antud kultuuri moodustavate inimeste enamus ning millele vastavat käitumist loetakse kultuuris „õigeks“ ehk kõrgelt väärtustatuks.

Näiteks angloameeriklaste puhul on uurimused välja toonud nende ühiskonnas üldomaksvõetud juhtväärtused: 1) vabadus – konstitutsiooniga garanteeritud põhiõiguste nimistu aina laieneb ning piirab valitsuse ja riigiasutuste võimu. Vabaduse kontseptsioon seondub tihedalt individualismiga; siiralt usutakse, et inimesed on seaduse ees võrdsed; 2) väärtused, mis tulenevad kultuuride mitmekesisusest ja nende segunemisest; 3) võimu detsentraliseeritus, mida hinnatakse seepärast, et ei usaldata tsentraliseeritud võimu; 4) pragmaatilisus ja utilitaarsus – usutakse, et ei ole olemas probleemi, mida tehnoloogia ei suuda lahendada ja just seepärast leiduvat USA-s nii palju ettevõtlikke inimesi.³

Võrdluseks toome Jaapani ühiskonna olulisimad väärtused: 1) indiviidi tihe side grupiga (st perekond, töökollektiiv, rahvuslikud grupid jne), kollektiivsus; 2) homogeensus ja harmoonia – kuna Jaapanis praktiliselt ei eksisteeri rassiliselt ega etniliselt üksteisest erinevaid inimesi, on see ühiskond saavutanud lausa ebatavalise kultuurilise homogeensususe taseme; 3) hierarhia, mis on välja kasvanud tihedast seotusest grupiga. Jaapani ühiskonna struktuur on pigem vertikaalne kui horisontaalne, kusjuures sotsiaalne stratifikatsioon ei ole seotud klassidega, vaid tuleneb inimese positsioonist ühiskonnas (mis omakorda tuleneb positsioonist töökohal). Märksõnaks on „prestiiž“; 4) austus traditsioonide ja võimu vastu – üritatakse ühendada iidseid väärtushinnanguid ning kaasaegseid ideid ja tehnoloogiat. Austus võimu vastu tuleneb traditsioonide, hierarhia ja grupi väärtustamisest, kusjuures tegemist ei ole pimesi võimule kuuletumisega, vaid koostöö vajalikkuse mõistmisega. Jaapanlaste harmoonia hindamine tekitab vajadust korra järele. Hierarhia väärtustamine viib võimu aktsepteerimiseni kontrolli saavutamiseks.⁴

Tänapäeva maailma iseloomustab rahvastega seonduva kultuurilise mitmekesisuse läbipõimumine nii üksteisega kui ka üha ühetaolisemaks muutuva tehnilise kultuuriga,

³ Westermann, T. D., Burfeind, J. W. Crime and Justice in Two Societies: Japan and The United States. California 1991, lk 18- 21.

⁴ Westermann, T. D., Burfeind, J. W. Crime and Justice in Two Societies: Japan and The United States. California 1991, lk 21- 24.

linnaeluvviisiga jne. Erinevatest kultuuridest ja rahvustest inimeste üha suurem segunemine tõstatab küsimuse sellest, kuidas suhtuda teistesse kultuuridesse, kuidas säilitada enda kultuuri.

Probleem on aktuaalne, kuivõrd süveneb majanduslik ja poliitiline integratsioon, laieneb kõige mitmekesisem läbikäimine eri kultuuridesse ning rahvustesse kuuluvate inimeste vahel. Harvard pole ka veriste kokkupõrgete ning teistest rahvustest ja rassidest inimeste füüsilise hävitamiseni ulatuvad ksenofoobia ehk võõraste vihkamise juhud.

Selles küsimuses on kaks võimalikku lähenemist: 1) etnotsentrism, mis kujutab endast vaadet, mille lähtekohaks on oma kultuuri kesksus, siit tulenevalt ka tihti teiste halvustamine; 2) sellele vastanduva kultuurirelativismi peasisu on teistesse kultuuridesse suhtumine n-ö neist enestest lähtudes, nende oma väärtuste ja motiivide valguses.

Kokkupuudetel teiste kultuuridega ehk kultuurikontaktidel eristatakse järgnevaid põhitüüpe:

1) akulturatsioon, mis tähendab, et ühe kultuuri kandjad omandavad teiste kultuuridega kokku puutudes nende mingeid omadusi. See toimub stiihiliselt ja tavaliselt on ülevõtmine vastastikune (loomulikult torkab enam silma see, mis tuleb “suuremalt” üle “väiksemale”). Vahel on akulturatsioon vägivaldne, suurem kultuur sunnib end ise peale. Siis on tegemist kultuuriimperialismiga;

2) kultuuriline assimilatsioon, mis tähendab teise kultuuri omaksvõttu. Olukorras, kus on tegemist ühe kultuuri esindajate teise “sisse” elamaasumisega, eristatakse harilikult kolme järjestikust assimilatsiooniastet:

1. teise keele omaksvõtt, mis on tavaliselt hädavajalik efektiivseks tegutsemiseks uues ühiskonnas, lihtsalt öeldes – tööle või õppima saamiseks. Keeleassimilatsioon ei kaota üldjuhul veel identiteeti selle kultuuriga, kust pärit ollakse;
2. struktuurne (institutsionaalne, organisatsiooniline) assimilatsioon, mis kujutab endast sulandumist teise ühiskonda ja välist käitumist selle ühiskonna nõuete kohaselt;
3. „perekondlik” assimilatsioon, mille puhul ei tähenda erinev päritolu midagi ka isikutevahelises suhtes, sealhulgas igapäevasuhtlemises. Lõpptulemuseks on, et üksikisiku seisund muutub sarnaseks valdava ühiskonna tavaliikmete omaga – see on teadupärast tüüpiline välis-eesti noorte tee Läänes.

Kuidas taolisse assimilatsiooni suhtuda? Tegemist on suundumusena ühe kultuuri hääbumisele, taandumisele, lülitumisele teise kultuuri. Kui lüüa lahti näiteks USA-s välja antud sotsioloogiaõpikud, siis seal tõdetakse tüüpiliselt kultuurilise sulandumise paratamatust, selle tähendust mujalt tulnud vastsete ameeriklaste edutee seisukohast. Eestis väärtustame palju rohkem oma kultuuri säilitamist ja kultuurilist mitmekesisust, mistõttu meie ühiskonna arvates on assimileerimine ebasoovitav ja oma kultuurile ohtlikki.

3) kolmas kultuurikontaktide variant – akommodatsioon - tähendab lihtsalt öeldes kohanemist. Kahe kultuuri kokkupuutes – ka pikaajalises – säilitab ka nõrgem selle variandi puhul oma peajooned. Akommodatsiooni puhul esineb kaks võimalust: 1) tolerantsus ehk sallivus: saavutatakse vastastikune tasakaal, “suurem” kultuur respektierib teist; 2) vastupanu, mis on enda vaimse sellekohase suunatuse ja teadlike ettevõtmistega tagatav. Sageli on nii, et enesesäilitamiseks ettevõetavast saabki see, mis kultuuri säilitamise nimel tegutsevat rahvast ühendab ja iseloomustama hakkab.

Tulles tagasi kultuuri osiste juurde, tuleb kindlasti rõhutada keele osatähtsust. Keel on kultuuri universaalseks osiseks, sest sellest on läbi imbutunud kogu kultuur; keelel on eriline koht kultuuri edastamisel ja säilitamisel.

Eelpool nimetasime kultuuri ühe atribuudina sümboolsust. Sümbol tähendab toimingut või objekti, mis on ühiskonnas omaks võetud midagi sotsiaalselt tähenduslikku esindama. Sümbolid märgivad või esindavad midagi niivõrd, kuivõrd ühiskonna liikmed jagavad sellist seost sümboli ja selle vahel, mida ta esindab.

Mis puutub keelde, siis keeleväljendid on sümbolid, kuivõrd vastavat keelt oskavad inimesed teavad, mis on sõnade tähendused. ”Keelt mõistetakse üldiselt sümboolite korrastatud mudelina vastavalt objektidele. Selle mudeli kohaselt omistatakse keelelistele märkidele läbi teadvuse mingi objekt ja selle kaudu tähendus”⁵ Sümbolid on ka kehaliigutused ja poosid;

⁵ Kneer, G. Rationalisierung, Disziplinierung und Differenzierung. Zum Zusammenhang von Sozialtheorie und Zeitdiagnose bei Jürgen Habermas, Michel Foucault und Niklas Luhmann. Berlin 1996, lk 87.

pearaputus või käega lehvitamine tähendab ühtedes kultuurides muud kui teistes. Riigilipp, uksehoidja livree, abielusõrmus – need kõik on sümbolid. Inimelu kulgeb suures osas sümbolite maailmas.

Kultuuride vaheliste sarnasuste-erinevuste kõrval saab kõnelda mitmekesisusest ning erinevustest kultuuride sees. Iga kultuuri sees näeme üldiste standardite raames mingit eripära. Teatud liiki erijooni tähistatakse terminitega kõrg- ehk eliidikultuur, rahvakultuur, samuti massikultuur.

3. Subkultuur – kultuur kultuuris

Ilmselt on iga kultuuri sees täheldatavad olukorrad, kus teatud osale ühiskonna liikmetest on antud kultuuris üldiselt omaksvõetu kõrval tunnuslikud mingid erijooned, iseärasused. Selliste erijoonete puhul, mida võib teiste sõnadega kirjeldada kui “variatsioone üldistel kultuuriteemadel”⁶ kõneldakse all- ehk subkultuuridest. Viimased võivad kujuneda erinevail alustel (kasutame siin subkultuuri mõistet üsna laias tähenduses):

- 1) inimeste tegevusala (mõnel alal töötajail on kujunenud omad suhtumised, käitumispõhimõtted, ja oma “moraal”),
- 2) elukoht (maa- ja linnakultuur, linnasisesed subkultuurid, kui sama päritolu või muude ühendavate tunnustega inimesed asuvad lähestikku),
- 3) klassikuuluvus (tööliskultuur, haritlaskultuur jne),
- 4) rahvus (nagu Eestis hästi tunda, on rahvuskultuurilised iseärasused ühe ühiskonna sees sageli vastastikuse mittemõistmise allikaks ning nende iseärasuste arvestamine poliitikas või kultuuri arendamisel keeruline),
- 5) vanuseline jaotumine (esmajoones noorte subkultuur).

Subkultuuri võime defineerida kui mingis kultuuris paljusid eluvaldkondi hõlmavat ja suhteliselt püsivat teadvustatud kollektiivset kõrvalekallet antud kultuuri normidest.⁷

Subkultuuride iseärasused võib kokkuvõtlikult esitada järgmiselt:

- 1) peale antud kultuuri üldiste joonte esinevad veel teatud “täiendavad” harjumused, tavad, käitumisviisid vms;
- 2) esinevad vahed erinevate subkultuuride esindajate käitumis- ja tegutsemisstiilides;
- 3) võivad olla väljastpoolt vaateleja või laiema ühiskonna jaoks ebaolulised erinevused, mida antud subkultuuri liikmed enda jaoks vägagi tähtsustavad. Nii võime subkultuuri defineerida kui vastuseisu domineerivale kultuurile, mis ilmneb riietuses, soengus, kõnes, tantsimises, vaba aja veetmisel jne.⁸

Subkultuuri erilise variandina, ent ka omaette kultuurinähtusena tuleb märkida vastand- ehk kontrakultuuri. Lääne sotsioloogiasse tuleb vastandkultuuri problemaatika seoses sellega, et teatud subkultuuride puhul täheldatakse ühiskonnas oluliste ehk kesksete arusaamade, eluviiside, hoiakute jne otsest teadlikku eitust. Vastandkultuurist kõneleb sotsioloogia suuresti 1960. aastaist peale, mil tollaseid noorsooprotsesse nähti väljuvat subkultuuride erijoonete tasandilt ja ulatuvat Lääne ühiskonna traditsiooniliste ning samas oluliste põhiväärtuste – ratsionaalsus, töö, perekonna pühadus jmt – aktiivsele avalikule eitamisele: idamaine müstika euroopaliku ratsionalismi asemele, narkootikumiuimas mittemidagitegemine töö asemele, piiramata sugulised vahekorrad perekonnast ja abielust lähtuva seksuaalmoraali asemele jne.

Subkultuurid ei ole kunagi lahus ühiskonnast, nad ei ole raudpuurid, mis eraldaksid oma liikmeid ühiskonna kui terviku kultuurist. Kuid subkultuuri ei saa ümber lükata vaid selle põhjal, et ka subkultuuri piires elavatel inimestel on nn normaalühiskonna väärtushinnanguid ja vaateid, ja et nad tegutsevadki nende järgi (näiteks käivad pidevalt tööil). Subkultuuri tuleb pigem vaadelda kui protsessi, mille tegevuses, intensiivsuses on võrreldes domineeriva kultuuriga suuri erinevusi.

⁶ Laine, M. Sissejuhatus kriminoloogiasse ja hälbiva käitumise sotsioloogiasse. Tallinn 1997, lk 54.

⁷ Vaher, B. Subkultuuri võimalikkusest Eestis. Ülbed üheksakümnendad: probleemid ja tähendused 1990. aastate eesti kunstis. Tallinn 2001, lk 53.

⁸ Brake, M. Comparative youth culture. England 1985, lk 58–59.

Subkultuurid sisaldavad endas mitmesuguseid nähtusi ja ammendavat loetelu neist ei ole võimalik anda. Reeglina märgitakse subkultuuris järgmisi elemente:

1. oma käitumisnormistik. See sisaldab mitmesugustes asutustes õpitud norme stiilis: *röövel ei koputa, varas vargalt ei varasta*. Neid norme rikutakse muidugi sama usinasti kui ametlikku karistusseadustikku. Mõnikord võidakse aga neid norme subkultuuris vägagi rangelt järgida. Normi rikkujate karistamiseks võidakse kasutada ka füüsilist likvideerimist;
2. oma keel, släng. Näiteks kurjategijatel on oma släng. Ka vangla töötajad omandavad selle ühel või teisel määral. Slängi juurde kuuluvad ka žestid, mis on samuti kõne;
3. oma maailmanägemus, ideoloogia. See võib sisaldada mitut asja, ka oma kuritegeliku käitumise, selle heade ja halbade külgede põhjendamise. Seal on ka selliseid seisukohti nagu *armasta oma vaenlast*, seda politsei kohta;
4. äratuntavus, välimus. Seda eesmärki teenivatest ühistest tunnustest on levinumad tätoveeringud. Need on nagu liikmekaart, neil on oma kollektiivne iseloom. Sageli aga võib olla ka tegemist agressiivse enesemääramisega, sooviga end teadlikult isoleerida teistest. Tätoveerimisele lisaks võib väline sarnasus esineda ka näiteks vuntside kandmises või soengus. Moega reeglina kaasas ei käida, mis samuti aitab "proffe" ära tunda. Välised tunnused võivad väljendada ka subkultuurilist hierarhiat, võimustruktuuri;
5. sisemine jaotus klassidesse. Kuritegeliku subkultuuri sees võivad olla vägagi sügavad jaotused rühmadesse, ka valitsejateks ja alluvateks. Harva on tegu demokraatliku jaotusega;
6. oma värbamismehhanism.

Milleks on vaja subkultuure, millised on nende funktsioonid? Kas kultuuride mitmekesisusel maailmas ja ühiskonnas on mingi väärtus? Need on küsimused, mis vahetult puudutavad "väiksema" kultuuri esindajaid, kelle eripära kadumine võib tunduda reaalsena. Vastus oleneb paljus sellest, millised väärtused on asja hindajale olulised.

Subkultuuride peamised funktsioonid on järgmised:

- 1) nad pakuvad lahendusi ühiselt kogetud probleemidele, mis on tingitud sisevastuoludest sotsiaalmajanduslikus struktuuris;
- 2) nad pakuvad isikule võimaluse läbi oma stiili, väärtuste, ideoloogia leida oma identiteeti;
- 3) nad pakuvad oma ilmekate elementidega täisväärtuslikku elu tööst vabal ajal;
- 4) nad pakuvad lahendusi olemasolevatele dilemmadele.⁹

Kultuuride mitmekesisus väljendub paljususes nii kultuuride vahel kui ka sees. Uuendused sugenevad kultuuris paljuski subkultuurides kujunenud mallide muutumisel üldisteks. Noorte moest tulnud teksarõivast selga pannes kinnitab seda praktilisel viisil iga kesk- ja vanemaeline.

4. Delikventne subkultuur

Subkultuurne stiil on katse ületada klassivahesid või rõhutada klassiuhkust. Nagu märgitud, kujutavad subkultuurid endast kõrvalekaldeid üldkehtivatest normidest, mis viitab sellele, et nad on enamal või vähemal määral hälbelised, st normist kõrvalekalduvad, delikventsed.

Astudes vastu domineerivale kultuurile ning mitte järgides ühiskonnas kehtivaid käitumisnorme, püüavad delikventse subkultuuri kandjad sellisel teel ületada ängistust ja igapäevarutiini, põgeneda negatiivsete emotsioonide eest, mida võib esile kutsuda kohustuste täitmine.

Emotsioonid ei ole pelgalt psühholoogilised seisundid, vaid ka kultuuri ja sotsiaalse korra peegeldajad. Nt hüljatuse, depressiooni ja masenduse tunded on sedavõrd kultuurispetsiifilised, et patsiendi emotsionaalse seisundi hindamiseks soovitatakse psühhiaatrilise analüüsi käigus lähtuda just tema kultuurilisest tagapõhjast. Ka subkultuurid vormivad emotsioone, kuid subkultuuri mõjusid on raskem märgata, kuna nende ilmnemine on oma olemuselt kultuuri üldjoontest mõnevõrra erinev

Üheks tõsisemaks kõrvalekaldeks sotsiaalsetest käitumisnormidest on õigusnormide rikkumine, mis annab tunnistust raskest negatiivsest käitumishälbest. Niisugusel viisil käitujaid iseloomustab reeglina õiguskäitumise inimestega võrreldes teistsugune väärtusorientatsioonide süsteem, sageli kujuneb niisugustel isikutel grupisuhete korral välja omavaheliste suhete hierarhia,

⁹ Brake, M. Comparative youth culture. England 1985, lk 24.

erižestid, kehamärgistused, släng, riietuse eripära ning teadmised ja kogemused, kuidas ühte või teist õiguserikkumist toime panna. Need ja mitmed teised elemendid sisalduvad kuritegelikus subkultuuris.

Nii võime delikventsete subkultuuridena käsitleda nii ühiskonnale ohtlikke (nt kuritegelik (narko-, vangla-, jne subkultuur)) kui ka mitteohtlikke (nt punkari-, klubi- jne) subkultuure. Nii ühed kui teised on kultuuri sisesed nähtused, mis kujundavad ja vormivad ühiskonda tervikuna.

Samas ei ole siingi mõju ühepoolne: ühelt poolt võib inimene, kes täidab kuulekalt oma kohustusi ja tema sotsiaalsele positsioonile kohaseid rolle, ühel hetkel tunda end üksikuna, mahajäetuna, isegi kasutuna, tundmata oma tegevusest rahulolu. Niisugune olukord tekitab frustratsiooni, halvimal juhul haiguslikku depressiooni, mis paneb isikut otsima võimalusi sellest surnud ringist välja pääseda. Siis leiab inimene ühel päeval grupi, mis kannab kultuuri, milles ta saab olla tema ise, kus ta saab end hästi tunda, kus teda mõistetakse. Muidugi ei pruugi see kultuur olla ühiskonnale vastuvõetav. Nüüd süüdistab ühiskond subkultuure hälbivuse tekkes. Samas tuleb tõdeda, et paljudel juhtudel saab tee subkultuuri alguse ühiskonna hálbest – negatiivsest suhtumisest „teistsugustesse“, nende mittesallimisest. Subkultuurid tõstatavad dominantkultuuri ideoloogia adekvaatsuse küsimuse.¹⁰

Kasutatud kirjandus:

BRAKE, M. 1985. Comparative youth culture. England.

Eesti Entsüklopeedia, 5. kd.

KNEER, G. 1996. Rationalisierung, Disziplinierung und Differenzierung. Zum Zusammenhang von Sozialtheorie und Zeitdiagnose bei Jürgen Habermas, Michel Foucault und Niklas Luhmann. Berlin.

LAINE, M. 1997. Sissejuhatus kriminoloogiasse ja hälbiva käitumise sotsioloogiasse. Tallinn.

NAPIER, R.W., GERSHENFELD, M. K. 1987. Groups. Theory and Experience. The New York Times Company

VAHER, B. 2001. Subkultuuri võimalikkusest Eestis. Ülbed üheksakümnenad: probleemid ja tähendused 1990. aastate eesti kunstis. Tallinn.

WESTERMANN, T. D., BURFEIND, J. W. 1991. Crime and Justice in Two Societies: Japan and The United States. California.

¹⁰ Brake, M. Comparative youth culture. England 1985, lk 21.

TARTU KOOLINOORED VÄGIVALLAST

Silvia Kaugia

Agressiivsus ja vägivald on nähtused, mis ei ole paraku võõrad ka meie kaasaegsele Eesti ühiskonnale, esinedes väga erinevates vormides (kooli- ja perevägivald, laste ja loomade väärkohtlemine jne).

2001. aastal Lastekaitse Liidu poolt põhikoolides läbi viidud koolivägivalla uuring näitas, et togimist või tõukamist, kui füüsilise vägivalla kergemaid vorme, oli kogenud 46,97% vastanutest, narrimist või pilkamist 39,57%, asjade äravõtmist või peitmist 34,1 % õpilastest. Umbes 16% põhikooli õpilastest on kogenud löömist või peksmist. Tallinna Laste Tugikeskuse uuringu andmeil võtab 40% lastest teiste kiusamisest osa. Uuringutest nähtub, et tavakooli õpilaste seas on regulaarselt 7% kiusajad ja 8% ohvrid. Olenemata uuringuteandmete teatud erinevusest võib öelda, et koolivägivald ja -kiusamine on süvenev probleem. 1999. aastal läbiviidud seksuaalse väärkohtlemise uuringust selgus, et seksuaalset vägivalda (sealhulgas kerge ja raske verbaalne vägivald, vaimne, füüsiline ja raske füüsiline seksuaalne vägivald) oli kogenud 70% vastanutest.¹¹

Agressiivsus ja vägivald on omavahel seotud ja suures osas kattuvad mõisted. Nende nähtuste (ja mõistete) eristamise aluseks on kõige sobivam võrrelda nende ulatust: vägivalla mõiste on agressiivsuse mõistega võrreldes mõnevõrra kitsam.

Agressiivsus ei ole üksiktunnus, ta seondub suure hulga psüühiliste omadustega, nende puudumise või liiasusega. Ägedakujuline agressiivsus tõendab, et tegemist on tugeva psüühilise hälbega. Vägivaldada määratletakse aga sagedamini ühe inimese teise inimese vastu suunatud käitumisena, mis tekitab või võib tekitada kehalisi vigastusi. Kuid vägivaldada on võimalik määratleda ka laiemalt kaasates sel juhul antud mõistesse kehalised ja psüühilised kahjustused ning vajadustest mittehooldamise või nende ignoreerimise.

Eestis on hakatud vägivaldada käsitlema kui soospetsiifilist sotsiaalset probleemi. Samas on mõistetud, et tegemist on ühiskonda kui tervikut iseloomustava nähtusega, mida ei tohi taandada üksikute meeste ja naiste käitumisprobleemiks. Kui mehed kogevad vägivaldada peamiselt avalikes kohtades ja kurjategijaks (vägivallatsejaks) on valdavalt võõras inimene, siis naised väärkoheldakse peamiselt pereringis ja vägivallatsejaks on naise elukaaslane. Statistiliselt on kodu naise jaoks kõige ebaturvalisem koht. Avatud Ühiskonna Instituudi uuringu kohaselt langeb Eestis iga päev füüsilise või seksuaalse vägivalla ohvriks 285 naist ja 2/3 neist juhtumitest leiab aset kodus. Vägivalla all kannatab iga päev ka 227 meest, kuid ainult 9% juhtumitest toimub nende kodus.¹²

Esitatud statistiliste andmete põhjal peame nentima, et ei Eesti kodud ega koolid ole piisavalt turvalised. See asjaolu tekitab **ühiskonna turvalisuse** aspektist vaadatuna suurt muret, sest kodul ja koolil, kui laste ja noorukite esmasel ja kõige olulisemal sotsialiseerimisagendil, on suuri raskusi saada hakkama ülesandega kasvatada ja kujundada ühiskonna noorimaid liikmeid heasoovlikeks ja rahumeelseteks inimesteks, kes suudavad oma probleeme lahendada ka ilma mistahes vägivaldada kasutamata.

Laps areneb ja kujuneb isiksuseks just sotsiaalsete eeskujude mõjul. Nii on terve inimese elu ühiskonda sisseelamise, -sulandumise protsess, mille edukus sõltub suurel määral lapse eeskujude ja tema kasvatajate/kujundajate toimetulekust oma kasvatusalaste kohustustega.

Inimeseks kasvamise, sisemiste väärtuste omandamise ja vaba otsustuse eeltingimuseks on orienteerumine välistes väärtustes, neist arusaamine, nende hulgast oma valiku tegemine. Stabiilses ühiskonnas toimub see suuresti igapäevaste kogemuste, jälgendamise ja eeskujude kaudu. Kui aga

¹¹ Võrdsed võimalused inimväärseks eluks. Sotsiaalministeerium. Koolivägivalla või seksuaalse väärkohtlemise all kannatavad lapsed. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.sm.ee/esttxt/pages/goproweb0484>, 31.10.2006.

¹² Võrdsed võimalused inimväärseks eluks. Sotsiaalministeerium. Vägivald. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.sm.ee/esttxt/pages/goproweb0908>, 31.10.2006.

tegelik elu üldinimlike väärtuste propageerijana ning lapse kultuuri ja vaimuilmaga juhatamisega toime ei tule, on see kodu ja kooli ülesanne.¹³

Kool on institutsioon, mis kujutab endast perekonna kõrval olulist sotsialiseerimisagenti. Mida keerukamaks muutuvad ühiskonnad, seda vähem saab perekond (kodu) hakkama lapsele kõigi elutarkuste, kõigi ühiskonna-poolsete nõudmiste õpetamisega. Koos ühiskonna arenguga muutuvad ka hariduse funktsioonid. Kui korilüsiühiskonnas õppisid lapsed käituma nii nagu nende vanemad, matkides oma vanemate ja hõimukaaslaste käitumist, siis "ühiskonnas, kus on palju spetsialiseeritud tööalased, säilitavad vanemad kontrolli ainult üksikute oskuste üle, nagu käsitöö. Teisi oskusi ei ole vanematel lastele kerge õpetada, paljud oskused nõuavad eriettevalmistust. Esimesed koolid maailmas loodi selleks, et ette valmistada kirjutajaid Egiptuses, filosoofe Kreekas ja preestreid Juudamaal. Arenenud ühiskondade haridussüsteemidel on sotsiaalne ülesanne tugevdada kogukonna ühtsust. Eeldatakse, et kui kõik lapsed õpivad samu asju – keelt, väärtusi ja uskumusi – siis tekib kogukonnas sotsiaalsete eesmärkide osas väärtuskonsensus"¹⁴

Kaasaegses ühiskonnas on haridusel kaheksa funktsiooni: avalikke ja varjatud.

Hariduse avalikud ehk manifestsed funktsioonid on deklareeritud ja kasvatuslikud eesmärgid (nt kultuuri edasiandmine uutele ühiskonna liikmetele (lapsed, immigrandid), inimeste ettevalmistamine täiskasvanu rollideks, oskuste arendamine ja uute teadmiste loomine). Kooli varjatud ehk latentsete funktsioonide all mõeldakse n.ö "varjatud õppekava" realiseerimist, mis seisneb ametliku õppekava välises õpetustegevuses, mida koolid pakuvad inimestele sellistes küsimustes nagu vanemate austamine ja etnotsentrism. Paljude kriitikute arvates on need kooli varjatud funktsioonid tegelikult koolituse südameks. Õppida teadma oma kohta, alluma ülematele, uskuma, et süsteem on õiglane – need on õppetunnid, mis kestavad ka pärast seda, kui ajalootunnis õpitu on unustatud.¹⁵ Nii võime kooli varjatud funktsioonide all mõelda ilmselt õpilaste eetika, moraali ja väärtussüsteemi kujundamist.

Õeldule lisandub veel üks ülesanne, mida kaasaegne kool peaks täitma: tugeva sideme ja koostöö omamine koduga. Tihti kannatavad lapsed mitmete (vaimse) tervise häirete all, millest õpetaja peaks olema teadlik, et vajadusel adekvaatselt reageerida lapsel koolis puhkenud agressiivsushoogudele. „Kui õpetaja märkab lapse käitumise muutust, siis peaks kindlasti esimesel võimalusel kontakti võtma lapsevanemaga ja proovima muutunud käitumise põhjustesse selgust tuua. Vajadusel üle täpsustades, kas laps saab mingeid ravimeid ja kas lapsele määratud ravim võiks käitumise muutust soodustada-tekitada.“¹⁶

Isiksuse kujunemisel koolimiljões on oluline tähtsus ka õpilastevahelistel isiklikel suhetel: sõbralikud ja heasoovlikud suhted avaldavad kahtlemata positiivset mõju – nii tunneb iga noor inimene end täisväärtuslikuna, soovituna, populaarsena. Seevastu alandav ja mõnitav suhtumine tekitab noores inimeses alaväärsuskomplekse, sünnitades ka agressiivsust ja soovi "kogu maailmale" kätte maksta. Suhteid koolikaaslastega komplitseerivad üsna erinevad faktorid, millest vast olulisemad on sagedane kooli ja klassi vahetamine, võimalikud vanusevahed, keskpärasest õppeedukusest ja käitumisprobleemidest tingitud madal staatus teiste õpilaste silmis, võimetus kohaneda grupis kehtivate standarditega. Kõik uurimistulemused kinnitavad, et ebastabiilsus ja ebaedu koolis on tavaliseks sissejuhatuseks õiguserikkumiste toimepanemisele.¹⁷ 2003. aastal küsitlesime rahvusvahelise uuringu „Noorte vägivald kogemuse süüdlase ja kannatanuna“ raames Tartu kooliõpilasi¹⁸ saamaks teada, kui vägivaldsena ja kuritegelikuna tunnetavad nad meie ühiskonda ning missugused kokkupuuted neil endil vägivaldaga on.

Käesoleva artikli andmestik pärinebki nimetatud rahvusvahelisest uuringust. Nagu eelpoolesitatud statistilistest andmetest nähtub, on vägivald (s.h koolivägivald) Eestis tõsiseks probleemiks. Uuringus püüdsime muuhulgas välja selgitada, kuidas õpilased end koolis tunnevad,

¹³ M. Tuulik. Kasvamine, kasvatus ja väärtustamine. Haridus, 1991, nr 8, lk 19.

¹⁴ B. B. Hess, E. W. Markson, P. J. Stein. Sotsioloogia. Tallinn, 2000, lk 186.

¹⁵ B. B. Hess jt (viide 4), lk 186–187

¹⁶ V. Päärt. Poiss sattus koolivenna käest saadud hoobi tõttu haiglasse. Postimees, 7. november 2006.

¹⁷ The Role of the School in the Prevention of Juvenile Delinquency. Strasbourg, Council of Europa, 1972, pp 15–16.

¹⁸ Respondentideks olid eesti ja vene põhikoolide 8. ja 9. klasside ja ametikoolide esimese kursuse õpilased.

kui vägivaldse või turvalisena nad oma kooli hindavad, millised on suhted õpilaste endi vahel ja suhted õpetajatega, kuidas õpetajad (kooli-) vägivallale reageerivad.¹⁹

Tabel 1

Kui õiged on järgmised väited Sinu ja Su kooli kohta? (keskmine hinnang)

Väited	KOOL Õppeasutus			
	Ameti- kool	Eesti põhikool	Vene põhikool	Kõik
Mulle meeldib meie koolis väga	1,98	2,47	2,39	2,20
Enamus õpetajaid püüab meid isiklikult tundma õppida	2,27	2,71	2,27	2,39
Õpetajad hoolitsevad, et õpilaste seas ei esineks vägivalda	1,94	2,41	1,84	2,05
Enamasti istun ma koolis lihtsalt nõutud aja ära	2,40	2,44	2,99	2,53
Meie klassis on erinevad grupid, kes ei taha üksteisega eriti tegemist teha	2,62	2,64	2,96	2,70
Õpetajad muretsevad liiga vähe õpilaste isiklike probleemide pärast	2,43	2,40	2,66	2,47
Õpin ainult selleks, et vältida pahandusi õpetajate ja vanematega	3,12	3,22	3,13	3,15
Meil on tõeliselt hea klassikollektiiv	2,20	2,32	2,07	2,21
Õpetajad ei tea, kui palju on õpilastevahelist vägivalda	2,35	2,20	2,73	2,39
Õpime palju seda, mida hiljem elus vaja läheb	1,72	2,03	1,78	1,82
Leian, et kool on kasutu ja püüan niipea kui võimalik, sellest kohustusest pääseda	3,43	3,36	3,26	3,37
Koolis on väga tihti õpilaste vahel tüli ja pahandust	2,93	2,74	2,64	2,82
Õpetajad püüavad õppetunde vaheldusrikkaks teha	2,35	2,63	2,36	2,43
Püüan koolis väheste kohustustega hakkama saada	2,44	2,48	2,55	2,47
Õpetajad vaatavad meelsasti kõrvale, kui õpilaste vahel tõsine lööming toimub	3,31	3,11	3,11	3,21
Meie koolis peab ise läbi lööma, teiste toetus puudub	2,61	2,80	2,85	2,71
Kooliõpetusel pole tihti tegelikkusega midagi pistmist	3,04	2,97	2,95	3,00
Mul on siin õpetaja, keda väga usaldan	2,86	2,92	2,19	2,73

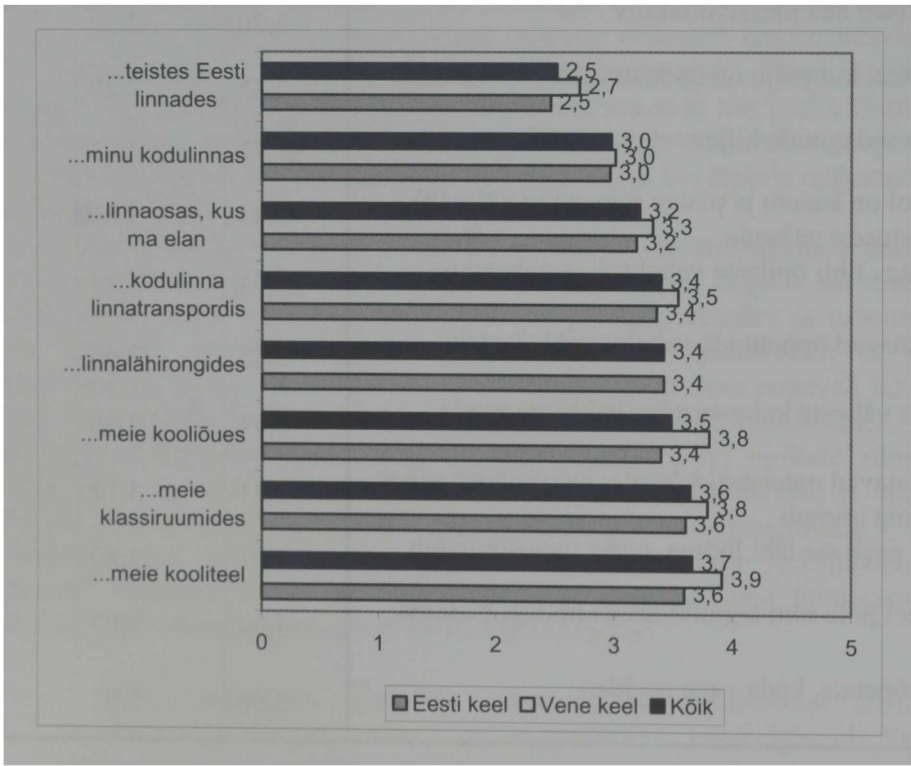
¹⁹ Küsimusele “Kui õiged on järgmised väited Sinu ja Su kooli kohta?” antud vastuseid mõõdeti 4-pallise skaala abil: 4 – „täiesti vale“, 3 – „pigem vale kui õige“, 2 – „pigem õige kui vale“ ja 1 – „täiesti õige“ Tabelis on tulemused esitatud aritmeetiliste keskmistena. Mida väiksem on keskmise arvuline väärtus, seda õigemaks õpilane seda väidet peab ja vastupidi – mida suurem on keskmine, seda vääraks vastavat väidet hinnatakse.

Nagu esitatud tabelist nähtub, suhtuvad kooliskäimisesse kõige tõsisemalt ametikoolide õpilased – tegemist on ju noortega, kes on suundunud õppima eriala, millega end elatada. Need noored tunnetavad teiste kontingentidega võrreldes end enam täiskasvanuna, õpitakse enam n.ö endale, mitte vanematele ega õpetajatele. Antud küsitlusest nähtub, et ametikoolides on teiste koolidega võrreldes vähem tülisid ja pahandusi õpilaste vahel, oma klassikollektiivi hinnati väga heaks. See asjaolu seletub sellega, et ametikoolides on kursused/klassid moodustunud erialade kaupa ja grupid ei ole väga suured (umbes 25 inimest kursusel), mistõttu on sarnast eriala õppivate noorte vahel parem üksteisemõistmine ja sõbralikumad suhted. Oma rolli mängib siin kindlasti ka õpilaste sotsiaalne staatus – kui põhikoolides õpib koos väga erinevatest sotsiaalsetest kihtidest pärit õpilasi (mis tihti põhjustab vaesematest peredest pärit õpilaste mõnitamist ja alavääristamist rikastest peredest pärinevate laste poolt), siis ametikoolides õppivate noorte seas on sotsiaalne stratifikatsioon märksa ühtlasem haarates põhiliselt keskkihti kuuluvad inimesed.

Võrreldes omavahel kolme meie poolt uuritud kontingenti, hakkab silma, et kõige enam probleeme esineb eesti põhikoolide õpilastel: nad annavad teistest negatiivsema hinnangu oma suhetele koolikaaslastega ning leiavad, et õpetajad ei hoolitse piisavalt selle eest, et õpilaste seas ei tekiks vägivalda, ning et õpetajad ei muretse õpilaste isiklike probleemide pärast. Samas leiavad kõik küsitletud, et õpetajad ei jäta koolis toimuvatele vägivallaaktidele reageerimata. Esitatuga on huvitav kõrvutada õpilaste arvamusi selles osas, millised muutused on vägivalla osas toimunud viimastel aastatel erinevates kohtades. Vastused küsimusele „Kuidas on vägivald noorte hulgas viimasel paaril aastal muutunud?“ on esitatud joonisel 1.²⁰

Joonis 1

Noorte arvamused vägivallas toimunud muutustest, sõltuvalt õppekeelest (keskmistes)

²⁰ Hinnanguid sellele küsimusele mõõdeti 5-pallise skaala abil: 5 – “tugevalt vähenenud”, 4 – “mingil määral vähenenud”, 3 – “ei ole muutunud”, 2 – “mingil määral suurenenud” ja 1 – “tugevalt suurenenud”. Kuna uurimus viidi läbi 2003. aasta kevad-talvel, siis ajaline määratlus “...viimasel paaril aastal” tähendab, et õpilased pidid tagasivaateliselt lähtuma 2001. aastast. Kõik selles kirjutises avaldatud uuringu tulemused on esitatud aritmeetiliste keskmistena. Käesoleva skaala puhul näitab suurem keskmine õpilaste arvates vägivalla vähenemise tendentsi ja väiksem keskmine vastupidist – suurenemist.

Erinevat keelt kõnelevate õpilaste arvamused lähevad kõige enam lahku klassis ja kooliõues toimuva vägivalla osas. Vene keeles õppivate noorte hulgas, võrreldes eesti noortega, on oluliselt vähem neid, kelle arvates on vägivalla nivoo jäänud samale tasemele. Ülekaalus on need õpilased, kes leiavad, et koolivägivald on viimastel aastatel vähenenud. Nimetatud asjaolu üheks põhjuseks võib olla vene keelt kõnelevate õpilaste varasemast tõsisem suhtumine hariduse omandamisse, mis on meie ühiskonda integreerumise olulisemaks garandiks. Ka võib koolivägivalla vähenemine vene põhikoolides seonduda eesti koolidega võrreldes rangema distsipliini ja koolikorraga, samuti slaavi kultuuri omapära ja rahvusliku kokkukuuluvustundega.

Huvitav on see, et kõigi meie poolt küsitatud kontingentide arvates on vägivald suurenenud teistes Eesti linnades. See asjaolu seletub ilmselt sellega, et vastanud ei ole oma kodulinnas vägivalla ohvriks langenud. Massimeediakanalite vahendusel on aga kõik kuulnud rasketest kuritegudest või muudest õiguserikkumistest Eesti teistes piirkondades (eelkõike Tallinnas ja Ida-Virumaal), mis ongi saanud kõnealuse mulje kujunemisel oluliseks.

Saamaks teada, millised probleemid noori puudutavad, mida nad kardavad ning oma elus reaalsena ette kujutavad palusime õpilastel vastata, mis neile muret valmistab.²¹

Tabel 2

Palun märgi iga sündmuse ja probleemi puhul, kui tugevalt see Sind isiklikult puudutab ja Sulle muret teeb! (*keskmistes*)

Probleem, sündmus	KOOL			
	Ametikool	Eesti põhikool	Vene põhikool	Kõik
Langeda liiklusõnnetuse ohvriks	2,62	2,70	2,68	2,65
Et Eestis algab sõda	2,50	2,49	2,80	2,56
Langeda seksuaalkuriteo ohvriks	2,96	2,74	2,79	2,86
Vanemate raske haigus	1,98	1,95	2,29	2,04
Mitte omada sõpra/sõbrannat	2,21	2,64	3,04	2,51
Koolis halbu hindeid saada	2,05	2,34	2,56	2,24
Et mu vanemad mind löövad	3,06	3,35	3,27	3,18
Meie keskkonna saastatus	2,40	2,64	2,45	2,47
Et minu perest keegi ootamatult sureb	1,75	2,03	2,23	1,93
Et ma ei leia elu mõtet	2,83	2,84	2,68	2,80
Et mu vanemad mind ära lükkavad	2,89	3,08	3,00	2,96
Et teised noored mind hülgavad	2,72	2,96	2,90	2,82
Et mu vanemad lahutavad	2,57	2,75	2,91	2,70
Et mu isa/ema jääb töötuks	2,26	2,53	2,61	2,41
Et mu perekonnal ei ole piisavalt raha	2,07	2,52	2,62	2,31
Et ma koolis peksa saan	3,04	3,43	3,06	3,15
Et ma ei leia õppimiskohta	2,48	2,68	2,44	2,53

²¹ Hinnanguid selle kohta, mis noorele muret teeb mõõdeti 4-pallise skaala abil: 4 – „üldse ei puuduta“ 3 – „puudutab natuke“ 2 – „puudutab üsnagi“ ja 1 – „väga puudutab“ Tabelis on tulemused esitatud aritmeetiliste keskmistena. Mida väiksem on keskmise arvuline väärtus, seda õigemaks õpilane seda väidet peab ja vastupidi – mida suurem on keskmine, seda väärakaks vastavat väidet hinnatakse.

Tabelist 2 nähtub, et kõik küsitletud peavad tähtsaks oma peret ja vanemaid – kardetakse mõne pereliikme haigust või surma. Vastajad ei tunne muret pere- ja koolivägivalla pärast – kõige vähem oli vastajate hulgas neid, kes kardavad, et vanemaid neid löövad või et nad koolis peksa saavad. Ilmselt ei olnud meie küsitletud ise niisuguste probleemidega reaalselt kokku puutunud, s.t ei olnud ise langenud vägivalla ohvriks.

Samas on medalil ka teine külg: vägivald, olles ühiskonnas tõsine probleem, on samas ka teatud mõttes tabuteema – sellest ei julgeta või ei taheta rääkida: vägivallaakte toimepannud kardavad, et nende teod tuuakse avalikkuse ette ja neid võidakse karistada; ohvrid aga kas häbenevad seda, mis nendega juhtus või kardavad, et kui nad juhtunust kellelegi räägivad, järgneb vägivallatseja julm kättemaks. Nii ei ole suur osa toimunud vägivallaaktidest üldsusele teada ja osad neist tulevad ilmsiks puhtjuhuslikult (nt viieaastase lapse vägistamine Keilas 2006. aasta oktoobri lõpus ja novembri algul²²).

Vägivalla vähendamiseks ühiskonnas on kaks olulist teed: meil kõigil seista hea selle eest, et kasvaksid empaatiavõimet omavad õiguskäitlejad noored ning rääkida probleemidest nii nagu nad reaalselt on. Ainult siis on meil alust loota, et liigume parema ja turvalisema homse poole.

Kirjandus:

Hanschmidt, D., Roováli, K., Olvet, T. Keila elanikke raputas kahe tüdruku vägistamine. Postimees, 14. oktoober 2006.

Hess, B. B., Markson, E. W., Stein, P. J. Sotsioloogia. Tallinn, 2000.

Päärt, V. Poiss sattus koolivenna käest saadud hoobi tõttu haiglasse. Postimees, 7. november 2006.

The Role of the School in the Prevention of Juvenile Delinquency. Strasbourg, Council of Europa, 1972.

Tuulik, M. Kasvamine, kasvatus ja väärtustamine. Haridus, 1991, nr 8.

Võrdsed võimalused inimväärses elus. Sotsiaalministeerium. Koolivägivalla või seksuaalse väärkohtlemise all kannatavad lapsed. Arvutivõrgus. Kättesaadav:

<http://www.sm.ee/esttxt/pages/goproweb0484>, 31.10.2006.

Võrdsed võimalused inimväärses elus. Sotsiaalministeerium. Vägivald. Arvutivõrgus.

Kättesaadav: <http://www.sm.ee/esttxt/pages/goproweb0908>, 31.10.2006.

TÖÖST MUUKEELSETE LASTEGA SAKSAMAA JA EESTI KOGEMUSTEL

Clemens Hermann Krause,
Tallinna Saksa Gümnaasiumi saksakeelse osakonna juhataja

Austatud B. G. Forseliuse Seltsi liikmed, austatud külalised!

Kes on muukeelne laps? Kas see, kes elab välismaal või see, kes õpib võõrkeeles? Või see, kes räägib olukorrast tingitult erinevas keeles?

Minu ema elas enne sõda Eestis ja rääkis kodus saksa keelt, teiste lastega õues eesti keelt ja vanemate tuttavatega, nt kohaliku arstiga, vene keelt. Kas ta oli muukeelne laps? Kindlasti mitte, sest tema emakeel oli saksa keel, aga ta valdas hästi kirjalikult ja suuliselt kõiki kolme keelt. Kindlasti jah, sest ta elas peamiselt saksa kultuuriruumis. Kõik, mida ta luges, oli saksakeelne kirjandus, ta õppis ka saksakeelses koolis. Missuguses keeleruumis saab siis kõnelda muukeelsest lapsest?

²² D. Hanschmidt, K. Roováli, T. Olvet. Keila elanikke raputas kahe tüdruku vägistamine. Postimees, 14. oktoober 2006.

Raske öelda, aga ma arvan, et praktiline definitsioon on olemas: muukeelne laps on see laps, kes ei õpi koolis oma emakeeles. Selles mõttes on meil **Saksamaal** palju muukeelseid õpilasi, näiteks immigrantide lapsi. Praegu elab Saksamaal rohkem kui 8 miljonit välismaalast, osaliselt juba kolmas põlvkond. Kui kuuekümnendatel aastatel algas immigrantide vool Lääne-Saksamaale, ei mõelnud keegi, kuidas uusi töölisi integreerida. Enamus neist tuli Lõuna-Itaaliast ja sakslased arvasid: nad tahavad natuke raha teenida, et siis taas oma kodumaale tagasi pöörduda. See oli suur eksitus. Välismaalaste rõhuv enamus jäi Saksamaale, eriti need, kes tulid maadest, kus elatustase oli väga madal. Nii ongi, et Saksamaal elab praegu näiteks umbes kaks miljonit türklasi. Ilmneb kindel arenguskeem: tuleb välismaalase perekond ja see, kes tööle läheb, hakkab esimesena saksa keelt õppima. Ka pere teised liikmed peavad keelt õppima, sest keegi ei saa aru nende emakeelest, nt türki keelest. Selline skeem toimib niikaua, kuni samalt maalt tuleb üha rohkem ja rohkem inimesi. Uued pered otsivad loomulikult kohta, kus juba sugulased ja tuttavad või vähemalt rahvusaaslased ees on. See tähendab, et uusimmigrandid ei õpi enam saksa keelt, sest selleks puudub vajadus: alati leidub keegi, kes saab aru ja kõneleb tema emakeelt. See on ka põhjuseks, miks eriti kolmanda põlvkonna türklased räägivad suhteliselt halvasti saksa keelt.

Saksamaal on poliitiline korrektsus eriliselt tähtis. Kõige suurem kuritegu on see, kui keegi saab ütelda: „Te käitute nagu nats!“ Seepärast püüavad kõik riiklikud asutused välismaalasi alati aidata. Seetõttu on näiteks saksa ametiasutustes kõik vajalikud blanketid vastavates keeltes olemas, arvestades antud piirkonnas elavaid välismaalasi, nt türki, araabia, itaalia, kreeka, hispaania, prantsuse ja inglise keeles (mõnikord on ka saksa keeles). Ka kõik teated, näiteks bussides jne on mitmekeelsed. See tähendab, et välismaalane ei pea valdama saksa keelt, eriti siis, kui ta leiab ka oma elukoha ümbruses poe, mille omanik valdab tema emakeelt. Berliinis on juba kaks linnaosa – Kreuzberg ja Wedding –, kus türklased moodustavad elanikkonna enamuse, seal on väga raske saksakeelset asutust või kauplust leida.

Kahjuks unustas Saksa haridussüsteem pikemaks ajaks ära välismaalaste probleemid. Ajutiseks lahenduseks oli see, et välismaalaste lapsed saadeti nn *Hauptschule*’sse (‘peakooli’), kus õpivad need, kes ei ole küllalt andekad. Tagajärjeks oli ja on, et paljude saksa linnade *Hauptschule*’des on peaaegu ainult välismaalased. Õppekeeleks on selles koolis saksa keel, aga kui õpilaste hulgas on umbes 90% välismaalasi, kelle emakeeleks on nt araabia või türki keel, mis saab siis? Vastus on lihtne ja kurb: õppeedukus on madal, integratsioon ei toimi, õpetajate koormus on liiga suur, õpilaste võimalused elus edasi jõuda on väga-väga halvad.

Alates sellest momendist, kui PISA-uuringu kaudu sai selgeks, et muukeelsed lapsed Saksamaal ei valda piisavalt saksa keelt, algas Saksamaal nn *Umdenkungsprozeß* (‘ümbermõtlemisprotsess’) – ehk kuidas edasi? Tulemuseks on, et nüüd nõutakse välismaalaste jaoks rohkem keeletunde, tugiõpet ja muud.

Sellest hoolimata on ka üks aspekt, mida vähesed Saksamaal märkavad: saksa gümnaasiumides integratsioon toimib, õppeedukus on hea ja paljud türklased, araablased ja teised rahvused, kes sooritavad saksa abituuriumi, õpivad edukalt edasi kõrgkoolides ning on hiljem ka tööl edukad. Aga suur erinevus on selles, et Saksamaal õpivad gümnaasiumis kõige andekamad. Gümnaasium algab viienda klassiga ja ainult 25–30% lennust sooritab abituuriumi. See tähendab mitte ainult seda, et tase on teiste koolidega võrreldes kõrge, vaid et ka õpilane ise peab püüdma. Lisaks see, et välismaalaste arv gümnaasiumiklassides ületab harva 10%. Aga on selge, et integratsioon toimib vaid siis, kui muukeelsete laste arv ei ole liiga suur.

Ka mina arvan, et see aspekt on väga tähtis: kui keeleline miljö ei toeta koolis õppimist, siis ei ole võimalust, et laps õpiks edukalt. Sarnaselt nende klassidega, kus lapsed

räägivad omavahel õppekeelest erinevat keelt ega valda õppekeelt piisavalt. Kui aga vanemad soovivad laste keeleoskust, toetavad õppimist riigikeeles ja kui klassis on vähe neid, kes ei valda õppekeelt, siis on võimalik, et laps õpib edukalt. See ei ole sakslaste ainuke kogemus muukeelsete lastega. Juba rohkem kui 150 aastat töötavad peaaegu kõikjal maailmas nn saksa väliskoolid. Alguses rajati neid eesmärgiga õpetada nende sakslaste lapsi emakeeles, kes elasid välismaal. Nüüdseks on saksa väliskoolid juba ammu kujunenud koolideks, kus õpivad ka paljud selle maa õpilased, kus saksa väliskool asub, näiteks Helsingis. Helsingi saksa kool on Soome kolme parema kooli hulgas. Õpilaste enamus on soomlased, aga umbes kolmandik on sakslasi. Õppekeeleks on saksa keel, lisaks õpib iga õpilane soome keelt. Eriti tähtis on saksa väliskoolides *Deutsch als Fremdsprache* ('saksa keel võõrkeelena'). Meil on erinev metoodika, kuidas õpetada muukeelsele õpilasele saksa keelt. Samuti peab iga saksa välisõpetaja osalema koolitustel, mille teemaks seesama metoodika.

Ka **Eestimaal** on olemas õppeasutus, kus õpetavad saksa õpetajad: Tallinnas töötab juba üheksandat aastat Tallinna Saksa Gümnaasiumi saksakeelne osakond, mille juhataja ma olen. Selle osakonna eesmärk on saksa abiturium, mis on seotud eesti riigieksamitega rahvusvahelise lepingu alusel. Meie õpilased on peamiselt eestlased, umbes 10% on venelased ja vähem kui 4% sakslased. Meil on kuus klassikomplekti alates seitsmendast klassist ning klassides on 18 kuni 32 õpilast. Õppekeelteks on eesti ja saksa keel. Saksa keeles õpetatakse saksa keelt, ajalugu, inglise keelt, matemaatikat, füüsikat, bioloogiat ja keemiat, teised ained on eesti keeles. Saksakeelseid aineid õpetavad 10 saksa õpetajat, kelle töötasu maksab Saksa Liitvabariik. See tähendab õpilastele, et nad õpivad iga päev võõrkeeles ning emakeeles, välja arvatud venelased, kes peavad õppima kahes võõrkeeles.

Tulemused on head: nelja aasta jooksul on meil olnud 81 abiturienti, kes kooli lõpetamisel said kahe riigi – Eesti ja Saksa – lõputunnistused, nende hulgas 7 kuldmedali ja 7 hõbemedaliga lõpetajat. 5 õpilast sai Saksa Liitvabariigi erinevate asutuste poolt viieaastase stipendiumi edasiõppimiseks saksa kõrgkoolides. Ka riigieksami tulemused on olnud head, üle vabariigi keskmise. Näiteks matemaatikas, mis on saksakeelses osakonnas kõigile kohustuslik, oli eelmisel aastal saksakeelse osakonna keskmiseks tulemuseks 66,6 punkti, vabariigi keskmine punktide summa oli 52,5.

Tallinna Saksa Gümnaasium asub Mustamäel, see ei ole vana eliitkool nagu Inglise Kolledž või Prantsuse Lütseum. Meil ei ole ka nii palju avaldusi esimesse klassi astumiseks nagu Tallinna eliitkoolides. Meie õpilased on keskmise õppeedukusega, aga õnneks on ka häid ja väga häid õpilasi. Saksakeelses osakonda esitatakse ainult 1,5 korda rohkem avaldusi kui on kohti.

Millel põhineb siis meie edu? Mul on kaks vastust: esimene puudutab **õpetajaid**. Kõige tähtsam on minu meelest õpetajate haridus. Iga saksa õpetaja peab õppima kõrgkoolis vähemalt kahte ainet. Saksa gümnaasium algab viiendas klassis ning kestab kuni kaheteistkümnenda või kolmeteistkümnenda klassini. See tähendab aga, et iga õpetaja peab õpetama kõikides klassides ja ette valmistama ka abituriumi. Mida laialdasemad on õpetaja teadmised, seda parem. Meil, Saksamaal, kehtivad juba ammu nn kutseõppe aastad – iga õpetaja peab peale ülikooli lõpetamist läbima kahe aasta jooksul praktilise õppe. See praktiline õpe on korraldatud nii: on mentorid, kes annavad nõu, on didaktilised seminarid jne. Nende kutseõppe aastate lõpul toimuvad eksamid ja alles siis on noorel pedagoogil õigus koolis õpetada. Tähtis on ka didaktiline ja metoodiline koolitus, mis saksa väliskoolides toimub vähemalt üks kord aastas. Seal õpivad ka meie osakonna õpetajad DaFi ('saksa keel võõrkeelena') ja DFUi ('saksakeelne aineõpe') meetodeid. Väliskoolide õpetajate vahel toimub intensiivne mõttevahetus. Me arvestame hindamisel kõikides saksakeelsetes ainetes ka saksa keele oskust. Iga füüsikatund on samamoodi keeletund:

uued mõisted seletatakse alati lahti ja õpilased õpivad võõrkeeles rääkima, vastama ja kirjutama.

Teine vastus on **õpilaste** kohta. Meie kakskeelne haridus võimaldab seda, et õpilased valdavad emakeelt ja võõrkeelt nii hästi, et nad viimastes klassides mitte ainult ei saa võõrkeeles õpetatavast ainekult täielikult aru, vaid kasutavad nii eesti kui saksa meetodeid nagu nendele paremini sobib. Üks näide: kui ajaloo kontrolltöö toimub eesti keeles, kasutavad õpilased saksa ajaloo atlasit ja vastupidi: kui ajaloo kontrolltöö on saksa keeles, kasutatakse ka eesti õpikuid. Alguses oli eesti keele õpetajatel kartus, et saksakeelse osakonna õpilased ei valda enam küllaldaselt emakeelt, aga juhtus vastupidi: nende emakeele riigieksami tulemused on paremad kui paralleelklassides õppivatele koolikaaslastel.

Ka eesti ülikoolides on meie vilistlased edukad. Ainult alguses on nii, et meie abiturientidel on raskusi, sest nad ei õppinud kooliajal nii palju pähe kui teised. Varsti aga ilmneb, et nad on võimelised väga hästi iseseisvalt töötama, iseseisvalt õppima ja esitavad alati küsimusi: Miks see on nii? Kuidas on see asi, millega ma tegelen, seotud teiste asjadega? Mis on kasulik? Mis on kahjulik? Miks see on tähtis? Jne, jne. Lõpuks tahaksin ma lisada, et Tartu Ülikoolis kirjutatakse juba ammu doktoritöid ainult võõrkeeles, peamiselt inglise keeles. Meie õpilased kirjutavad juba kooli ajal pikemaid kirjandeid saksa keeles, näiteks kahe tunni jooksul kasutatakse ajaloo töös umbes 600–800 sõna, s.o peaaegu niisama palju kui emakeele riigieksami ajal.

Järeldused

Töö muukeelsete lastega on meie ajal väga tähtis, sest Euroopas on palju keeli ja Euroopa Liidus kasvab muukeelsete laste arv. Edu saavutamine on väga kahtlane, kui klassides või õpperühmades muukeelsete laste arv ületab emakeelsete laste arvu. Integratsioon toimib lihtsamalt, kui muulaste arv on umbes 10–15%.

Kui on rohkem muukeelseid lapsi, siis on õpetajate ettevalmistus väga tähtis. Õpetaja peab valdama võõrkeele õpetamise metoodikat, eriti reaallainetes. Niisugune metoodika ja didaktika on ka ülikoolide ja riigi ülesanne, ainult kool üksi ei suuda lahendada kõiki probleeme. Aga kui terve ühiskond teadvustab antud ülesannet, siis on edu võimalik. See inimene, kes saab aru teisest inimesest, elab paremini kui see, kes näeb ainult iseennast. Riigi ja Euroopa kodanik peab austama ja arvestama inimõigusi, s.o mõistma ja arvestama teist inimest. Nii on ka töö muukeelsete lastega meie Euroopa tuleviku osa.

Täna tähelepanu eest!

ÕPETAJATE PANUS MINU TULEVIKUPLAANIDESSE

Liana Zõbina, Pärnu Koidula Gümnaasiumi abiturient

Põhikoolis olin globaliseeruvast maailmast nii vaimustuses, et sidusin enda tuleviku välisriigiga, kus rohi on rohelisem ja päike paistab eredamalt. Selliseid mõtteid viljelesin kuni läksin gümnaasiumi, kus puutusin kokku kahe minu elu mõjutanud õpetajaga.

Üks minu elu mõjutanud õpetajatest on ajalooõpetaja Luule Ilus, kes kasvas minus patriotismi. Oma särava isiksusega ja veel säravamate ajalooteadmistega tekitas ta minus huvi ajaloo vastu. Mida enam ma ajalugu õppisin, seda enam ma hindasin meie väikest riiki. Kõike, mida Eesti on oma eksistentsi ajal üle elanud, on liiga palju ühe väikeriigi jaoks ning me peaksime olema väga

õnnelikud selle üle, kus me oma arengutasemelt hetkel oleme ning kes meie, eestlased, oleme. Tänu ajaloo tundmaõppimisele olen hakanud hindama seda, mis meil on, mitte seda, mis meil olla võiks.

Teine õpetaja, tänu kellele olen oma eluplaane ümber hinnanud, on minu kirjanduse õpetaja Ebe Honga. Esimesel tunnil soovitas ta meil lehti lugema hakata, sest 10. klass olevat paras aeg selle toreda tegevuse alustamiseks. Mida enam ma lehti lugesin, seda enam mul tekkis huvi ühiskonnas toimuva vastu. Oma huvide rahuldamiseks olen mitmetes ühiskondlikes tegevustes aktiivne olnud ning avastanud enda jaoks kodanikuühiskonna, ilma milleta ma oma elu enam ette ei kujutakski.

Tänu ajaloo tundmaõppimisele olen õppinud veel rohkem armastama ja väärtustama meie väikest, kuid väga armsat riiki. Miks ma peaksin lahkuma riigist, mille vaba riikluse nimel on inimesed nii palju vaeva näinud? Miks meie, kes me pole elanud Nõukogude ajal, ei oska hinnata meie riiki? Miks nii paljud eestlased lähevad paremate jahimaade otsingutel välismaale? Eestil on meid vaja, me oleme Eesti olevik ja tulevik. Meie rahvastik vananeb ning kui noored siit üksteise järel parematele jahimaadele lähevad, siis kes jääb siia meie vanemate, vanavanemate eest hoolitsema? Kes Eesti riiki üleval peab, kes tema arengusse panustab? Kui nüüd rõõmsalt suuna võtta välismaale oma elu elama, siis võib reaalsuseks muutuda tõsiasi, et Eestil ei ole enam tulevikku.

Osaledes kodanikuühiskonnas, olen tundma õppinud meie ühiskonna valusid ja võlusid. Aktiivse ühiskonna liikmena on mul võimalus Eesti heaks midagi ära teha ning mul on hea meel, et ka minul on võimalik panustada Eesti riigi ja rahva heaolusse ning arengusse. Nagu minu panust, vajab Eesti ka iga kodaniku panust ühiskonda ja riiki!

Õpetajatel on väga suur roll täita õpilaste elus. Ning ma olen väga tänulik oma kahele õpetajale, kelle õpilane on mul olnud au olla, sest just nemad on teinud minust selle inimese, kes ma praegu olen.

Märkus:

Liana Zõbina tutvustas oma kogemusi Eesti Haridusfoorumil Haapsalus, 05.01.2007

VAATLEJANA EESTI HARIDUSFOORUMIL 2006

Eesti Haridusfoorumi toimikond palus mind olla 5. ja 6. jaanuaril 2007 Haapsalu Kutsehariduskeskuses foorumi vaatleja ja esitada oma hinnangud, ettepanekud ning soovitusel lõpusessioonil.

Millest lähtusin vaatlejana?

Tuletasin meelde, millest rääkisime haridusfoorumi algusaastatel, ja püüdsin hinnata, kuidas on haridusfoorum esialgsete ülesandepüstituste valgusvihus edasi liikunud.

Haridusfoorumi siht – aidata kaasa hariduspoliitika tekkimisele

Algusaastatel eristasime laia ja kitsast hariduspoliitikat. Hariduspoliitika laias mõttes on ühiskonna taotluste, lepete ja normide kogum sihipäraseks korralduslikuks tegevuseks hariduse valdkonnas. Seda kujundavad ühiskonna kõige erinevamad hariduspoliitika subjektid.

Hariduspoliitika kitsamas mõttes on riigi, kohalike omavalitsuste ja haridusasutuste taotluste, lepete ja normide kogum korralduslikuks tegevuseks hariduse vallas. Kitsas hariduspoliitika realiseerub seadustes, määrustes, käskkirjades jt õigusaktides. Hariduspoliitika laiemas mõttes on sisendiks hariduspoliitikale kitsamas mõttes ja peaks eelnema õigusaktide koostamisele. Hariduspoliitika laias mõttes väljendub inimeste soovides, ootustes, traditsioonides ja arvamus-avaldustes, ta on paljuskult implitsiitne, varjatud, raskelt teadvustatav ja tabatav. Et selline amorfne ja laialivalguv ettekujutus haridusasjadest saaks olla abiks õigusaktide koostajatele, selleks tuleb anda võimalus neil soovidel ja ootustel väljenduda, selgineda, kooskõlastuda ja muutuda sõnastatavaks. Selliseks võimaluseks oligi mõeldud haridusfoorum.

Sisu – tuua esile hariduskorralduse valupunkte

Rääkida asjadest, mis vastaksid huvigruppide ootustele ja tuua esile hariduskorralduse valupunkte.

Protsess

Kuidas haridusfoorumi kaudu mõjutada niisuguste hariduspoliitiliste otsuste tekkimist, mis tõepoolest vastaksid ühiskonna ootustele ehk kuidas implitsiitsetest ootustest saavad eksplitsiitsetel seisukohavõtted. Kes peaksid foorumisse kaasatud olema ja kuidas peaksid nad omavahel suhtlema (hariduspoliitiliste otsustuste protsess – kuidas see peaks käima?). Kuidas kaasata erinevaid huvigruppe? Kuidas teha nii, et need huvigruppide peidetud, implitsiitsed ootused tõepoolest välja tuleksid. Kuidas teha nii, et saalis räägitul ka õigusaktidele ja ametlikule hariduskorraldusele mingi mõju oleks?

Raskused:

- Kuidas anda raskelt sõnastatavatele implitsiitsetele ootustele korrektne sõnastus?
- Kes on kohustatud foorumil räägitut ja soovitatut ellu viima? Kuidas teha nii, et foorumis osalevate huvigruppide soovid optimaalsel viisil ka ellu viidud saaksid?

Mida nägin?

Sisu

“Õpetaja õppivas koolis ja ühiskonnas” – see on kindlasti hea teemavalik. Foorum kinnitab veelkord, et on jätkuvalt õppiva ühiskonna poolt, soovib jätkuvalt Eesti liikumist õppiva Eesti suunas. Õpetajal on siin oluline roll ja sellise nurga alt on õpetaja analüüs kahtlemata väga aktuaalne.

Millest veel räägiti ehk milliseid huvigruppide ootusi siin saalis veel aimata võis?

- Olid haridusfoorumi igihaljad teemad: haridusuuringud (oleme olukorras, mida võiks nimetada “infoajastu usaldusväärse infota” – kelle huvides küll ometi?); haridusstrateegia (pole meil ei mitmekümne-, 30- ega ühe-leheküljelist haridusstrateegiat – kelle huvides küll ometi?); uus

haridusseadustik (Eesti on seitsmepenikoorma-saabastega edasi sammunud, aga haridust korraldatakse ikka vee 1992. aastal vastu võetud seaduse järgi – kelle huvides küll ometi?).

- Oli erinevate osapoolte koostöö tutvustust (ettevõtjad, haridusasutused, kohalikud omavalitsused, maavalitsused ...).
- Oli integratsiooniteema väga ilusas variandis ja optimistlikus toonis.

Protsess

Haridusfoorum 2006 oli varasematega võrreldes vist küll kõige kirjum. Mida kõike siin polnud! Ja selline vormide mitmekesisus sobib minu arvates suurepäraselt implitsiitsete ootuste väljatoomiseks. Edaspidi tuleks päris tõsiselt püüda vastata küsimusele, millised vormid toetavad just nimelt varjatud, implitsiitsete ootuste ilmsiks toomist ja arendada välja nende praktilise rakendamise võimalused.

- Olid eelfoorumid.
- Oli traditsiooniks muutuv hea kogemuse esitlus.
- Olid videoklipid – saalis said sõna sekka öelda need, kes seal tegelikult ei viibinud. Kui motiveeriv on Haapsalu Gümnaasiumi filmiklubi liikmetele nende loomingut näitamine haridusfoorumil! Midagi väga-väga olulist konkureerimaks riigieksamite tulemustega.
- Oli film – vaade tänasele haridusmaastikule.
- Oli näitemäng!
- Oli koori esinemine.
- Olid klassikalises stiilis ettekanded – pean silmas Olav Aarna ettekannet “Kas Eesti haridusseadustik soosib õpetaja professionaalsust? ja Viive-Riina Ruusi ettekannet “Õpetaja professionaalsuse ning õpetajahariduse kaasaegsed suundumused”
- Oli haridusminister Mailis Repsi ettekanne. Haridusfoorumi toimikond on igal aastal palunud ministrilt ülevaadet “olukorrast riigis hariduse vallas” Seekordne ettekanne kandis pealkirja “Õpetaja õppivas koolis ja ühiskonnas”
- Oli poliitikute etteaste.
- Olid grupitööd avatud töötoa meetodikaga. Tulemused olid juba enne foorumi lõppu kodulehel üleväl. Vaadake neid, seal on väga mõistlikke lahendusi tänastele põletavatele probleemidele.
- Oli foorumi tulemuste kohene kajastus foorumi kodulehel.
- Oli foorumi kajastamine meedias.
- Muidugi olid kohvipausid nii oodatud kui üllatust pakkuvate kohtumistega ning mitteformaalsete vestlustega.
- Ja oli Eesti Vabariigi president Toomas Hendrik Ilves! EV presidendi kohalolek võiks tegijatele anda jõudu haridusfoorumiga jätkata, aga veelgi enam – julgust arendada haridusfoorumit kui kodanikuühiskonna arendamise meetet.

Mida soovitada uuele, Eesti Haridusfoorum '07 toimkonnale?

1. Julgege olla kodanikuühiskonna arendajad! Julgege arendada haridusfoorumit kui kõigi huviliste võimalust rääkida kaasa hariduspoliitiliste otsuste kujunemisel. See pole ainult professionaalsete poliitikute pärusmaa, see on iga haridusest huvitatud subjekti pärusmaa.
2. Foorumi sisu soovitaksin siduda hariduse kvaliteedi teemaga. Haridusfoorum on varemgi hariduse kvaliteedi teemal kaasa rääkinud. Nüüd aga on seadusemuudatustega ja ministri määrustega sisse seatud õppeasutuste enesehindamise kord, mis on väga lähedalt sugulane kvaliteedijuhtimise ideoloogiaga. Haridusfoorumi traditsioon hea kogemuse vallas on sobiv pinnas otsimaks/leidmaks läbimurdevõimalust hariduskorralduse kaasajastamisel infoajastule ja õpiühiskonnale vajalikus võtmes.
3. Pärispoliitikutest ei saa üle ega ümber. Foorumlaste räägitu ja poliitikute räägitu haakuvad täna nõrgalt. Ja mulle tundub, et foorumlased mõistavad poliitikute juttu paremini kui poliitikud foorumlaste oma. Foorumlaste ja poliitikute vahele on täna vaja tõlki. Kuidas teha nii, et

poliitikut foorumi(te)l räägitut kuuleksid ja õigusaktides arvestataval määral kajastaksid? Kohustada poliitikuid foorumile tulema me ju ei saa. Kuidas motiveerida neid meiega koos olema ja meid kuulama – nutikust uuele toimkonnale koostööks poliitikutega.

4. Töö ajakirjandusega on ilmselt veelgi raskem kui koostöö poliitikutega.

Täna Eesti Haridusfoorumi 2006 toimkonda huvitava ja hästi laabunud foorumi eest! Täna Aivar Soed toimkonna töö tulemusliku juhtimise eest! Soovin uuele toimkonnale pärituult 2007. a. foorumi korraldamisel. Kohtumiseni uutel haridusfoorumitel!

Ilmjärvel, 25. jaanuaril 2007

Ene-Mall Vernik-Tuubel,
foorumlane algusaegadest alates

Vaitlejad: Martti Martinson, Ene-Mall Vernik-Tuubel, praost Tiit Salumäe, Aivar Haller

VÕRU KESKLINNA GÜMNAASIUMI 5. AJALOOPÄEV 21. VEEBRUARIL 2007

Tiiu Ojala, Võru Kesklinna Gümnaasiumi õpetaja-metoodik

Austatud kooli direktor, külalised, lapsevanemad ja noored ajaloouurijad!

Elu on huvitav ja ka ajalugu peaks olema huvitav. Kusjuures ongi, võite mind uskuda. Iseasi, kuidas erinevatel autoritel seda huvitavust edasi anda on õnnestunud.

Ajalookangas ei ole kootud nimeta ega värvita faktidest, vaid kunagi tõepoolest elanud inimeste taotlustest, igatsustest ja pettumustest, võidurõõmust ja kaotusekibedusest.

Kas tahame või ei taha, aga sellisena on ajalugu alati õpetlik – täpselt nõnda, nagu igale arukale inimesele on õpetlikud tema isiklikud elukogemused. Pole siis põhjust ajaloost mingit suurt ja sügavat moraali otsida, las aeg lihtsalt jutustab oma lugu ja meie kuulame. Kui oskame midagi kõrva taha panna, on hästi.

Meie koolis alustasid 11. klasside õpilased ajalooalase uurimistöö kirjutamisega 2003/2004. õppeaastast alates. Töö kirjutavad õpilased vabalt valitud teemadel XX sajandi Eesti ajaloost. Uurimistööde vormistamisel tehakse tihedat koostööd emakeele ja informaatikaõpetajatega.

Kooli esimene 11. klassi ajalooapäev toimus 20. veebruaril 2004, ette kanti 35 ajalooalast uurimistööd. Parimad tööd saadeti Võru maakonna kodu-uurimiskonverentsile.

Alates 2004/2005. õppeaastast sooritavad 11. klasside õpilased vastavalt kooli õppekavale üleminekueksami uurimistöö näol. Humanitaarklassi õpilased valivad teema humanitaarainete valdkonnast, majandusklass majandusest.

Ka 11. klasside ajalooapäev on muutunud meie kooli traditsiooniks. Käesolev ajalooapäev on juba viies. Tänapäevani on 9. ja 11. klasside õpilaste poolt kirjutatud üle 200 uurimistöö. Kõik õpilaste poolt kirjutatud ajalooalased uurimistööd säilitatakse kooli ajalookabinetis.

Millised olid meie õpilaste saavutused eelmisel aastal?

Mais oli tublimatel ajalooalaste uurimistööde kirjutajatel võimalus osa võtta kolmepäevasest preemiaekskursioonist „Eesti kaitsel”, mis toimus projekti „Vabaduse teekond” raames. Juunis viibisid parimad uurimistööd kirjutanud õpilased Marti Samsonov, Kaiti Vasiljeva, Jandra Kõrran, Sandra Liiv ja Raigo Jahu preemiareisil Brüsselis. Külastasime Euroopa Parlamenti ja meid võõrustas tänane Eesti Vabariigi president hr Toomas Hendrik Ilves.

Marti Samsonovi uurimistöö „Orava küla taasiseseisvumise järel” tunnistati vabariiklikul konverentsil parimaks külateemaliseks tööks.

Eesti Ajalooõpetajate Seltsi poolt korraldatud õpilaste ajalooalaste uurimistööde võistlusel „Taasiseseisvunud Eesti” said Marti Samsonov, Lauri Siska, Anu Kikas ja Kaiti Vasiljeva preemiaks raamatu.

Paljudel tänaste tööde koostajatel oli Comeniuse projekti „Balti koostöö” raames võimalus viibida septembris 2006 kaks nädalat Taani Kuningriigis.

Ka tänastele tublidele uurimistööde kirjutajatele püüame projekti „Vabaduse teekond” raames leida võimaluse tasuta preemiaekskursiooniks. Projektitaotluse esitamise aeg on 6. märts. Arvan, et selline ühine koostöö õpilaste ja õpetajate vahel aitab parandada suhtumist õppetöösse ja tugevdada enesedistsipliini.

Õppimine kõrgkoolis on seotud iseseisva uuriva tegevusega. Tuleb kirjutada referaate, kursusetöid, arutlusi-esseid – kõik see nõuab juba gümnaasiumis õppides ettevalmistavat tegevust. Tegelikult ongi kooliaastatel kirjutatud uurimistöö esimene katsetus teaduse vallas.

Töö kirjutamist alustasid õpilased septembris 2006 teema valimisega ja materjali kogumisega. Töö protsessis on õpilased saanud juba kaks hinnet, mis on võrdsed kontrolltöö hindega. Enne tööde ettekandmist konverentsil on uurimistöid hindav komisjon, kuhu kuuluvad

kooli direktor, õppealajuhataja, ajaloo-, informaatika- ja emakeeleõpetajad, töödega tutvunud. 1. veebruariks 2007 valmis kokku 19 uurimistööd. Täna ettekantavaid uurimistöid retsenseerivad 12.b klassi õpilased, kes eelmisel aastal ise töid kirjutasid. Millest räägivad meie õpilaste täna ettekandmisele tulevad tööd?

Väga paljudes eesti kodudes ripub seinal Eesti kaart. Need kontuurid – see looklev rannajoon, merest emmatud saared, otsekui kääridega poolitatud Peipsi ja Haanjamaa kuplite taga teed leidev käänuline rada – on meile kõigile maast-madalast mällu sööbinud. Seetõttu on nii, et kui kuuleme sõna „Eesti”, siis me tavaliselt ka näeme teda – oma merre sirutuvat isamaad –, mida oleme harjunud väikeseks pidama. Kummatigi pole Eesti piirid täna sellised kui aastatuhandete eest ja aastatuhandete pärast pole nad sellised nagu täna.

Täna konverentsil kuulete ettekannet, kuidas on kulgenud Eesti-Vene piiriläbirääkimised peale Eesti iseseisvuse taastamist. Lähiajalugu käsitleda on keeruline. Igasugune asjaosalise individuaalne sündmuste tõlgendamine on väga väärtuslik, sest see aitab tulevase põlvkondi, kes kindlasti hakkavad möödunud sündmustesse suhtuma neutraalsemalt kui asjaosalised. Kuid nad vajavad oma seisukoha väljakujundamiseks materjali, kilde ja killukesi. Mida rohkem neid on, olgugi need subjektiivsed, seda parem. Isiklik arusaam ja inimestevahelised suhted avaldavad mis tahes olukordades ja nende hilisemal käsitlemisel tähelepanuväärset osa.

Tuntud isikutest on valminud 11 tööd. Inimestest kirjutades on pool rõõmu ja naudingut selles, et saab ellu äratada terve kultuuri ja elu-olu, milles kulges nende elurada. Inimestest kirjutades on oluline see, et äratad ellu terve põlvkonna või kaks põlvkonda ning ka teatud osa mingi maa ajaloo ja kultuurist. Tundubki, et sel aastal on õpilased kirjutanud hulgaliselt töid kunstist, muusikaelust, spordist. Neid teemasid on uurijad käsitlenud läbi antud alal tuntud ja tunnustatud isikute tegevuse.

Kodupaiga ajaloo uurimine on kahekordselt tähtis ja kahekordselt vajalik ühiskonnas ja maailmas, kus inimeste sidemed mingi paiga ja selle ajalooga aegamööda aina lõdvemaks muutuvad. Kui me ei hoia kõvasti kinni oma traditsioonidest, kultuurist ja ajaloo, siis satume selliste inimeste olukorda, kes kaotavad oma ajaloolise mälu.

Esivanematest ja erinevate põlvkondade saatusest on kirjutanud 5 õpilast. Koha vaim on igasuguse inimtegevuse ja -käitumise kõige olulisem koostisosa. Ja kui me kaotame selle koha vaimu, siis kaotame poole iseendast. Oma kodukohast ja seal elanud inimestest on kirjutatud üks töö.

Tegelikult teeme me iga päev ajalugu, kuigi hinnata oskame seda alles mingi aja möödudes. Täna ajalehelood, õppekavad või sõnavara võivad tulevastele uurijatele anda sama olulist teavet kui näiteks keskaegsed ürikud. Küllap tajusite ka oma uurimistöid tehes, et inimeste igapäevaelu on ajaloo seisukohalt väärtuslik allikas ning nendeks inimesteks võivad olla meie endi lähedased või teised kaasaegsed.

Tsiteerides Eesti Muinsuskaitse Seltsi esimeest Jaan Tamme: „Paljudele tunduvad kahekümne aasta tagused sündmused nii lähedastena, justkui eile toimunudena, mistõttu neile nagu ei tulekski erilist tähelepanu pöörata. Samas ei tohiks ära unustada, et nii nagu teie olete uue põlvkonnana tollastele tegijatele peale kasvanud, on üks ja kõige vanem kahjuks juba lahkunud. Seega oleks aeg, et ka noored ajaloouurijad osaleksid kõrvuti oma eelkäijatega senisest enamal moel meie lähiajaloo sündmusi puudutava teabe talletamisel ja kirjapanemisel. Olgu selleks siis kasvõi koolis toimuvad eelvoorud – ajalookonverentsid.”

Arvan, et meie kooli noored ajaloouurijad on uurimistööde kirjutamisega ja traditsiooniks saanud ajalookonverentsidega selle ülesande täitnud.

Eesti Vabariigi esimene president Arnold Rüütel, õpilaste ajalooalaste uurimistööde võistluse patroon, on öelnud võistluse lõpetamisel: „Olete õnnelik põlvkond, sest viimased tosin aastat on olnud meie riigis üksnes ehitamise aeg ning teie olete saanud seda näha ja ka kaasa teha. Osa nähtust leidis jäädvustamist teie uurimistöödes. Nõnda olete andnud oma panuse eesti kultuuri- ja ajalukku, mille eest me kõik siin maanurgas vastutust kanname.”

24. veebruaril tähistame Eesti Vabariigi 89. sünnipäeva. Olgu tänane ajalookonverents teiepoolne panus meie kodumaa tähtpäevaks. Loodan, et tänased etteasted on meile kõigile huvipakkuvad, teadmisi rikastavad ja ehk hakkab nii mõnigi saalis istuv koolikaaslane mõtlema – peaks ehk ka ise mõne uurimistöö kirjutama? Kuna uurimistöö on kollektiivne töö, siis tahaksin tänada vanaemasid-vanaisasid, emasid-isasid, kolleege, lahkeid külainimesi, onusid-tädisid või

lihtsalt kõiki häid ja vastutulelikke inimesi, kellede poole uurimistöid kirjutanud õpilased pöördusid teiepoolse suure abi eest. Aitäh!

Rõõm on näha ka täna siin saalis hulgaliselt külalisi. Aitäh teile kõigile, et leidsite aega tulla meie kooli ajaloopäevale.

Armsad noored ajaloouurijad!

Soovin, et teie huvi ajaloo vastu ei raueks. Olgu teil teravat silma enda ümber toimuva märkamiseks ja ergast mõistust järeltunde tegemiseks!

HOIA MÖTTETUNGALT KÕRGEL! EHK ÕPILASKONVERENTSID RAKVERE GÜMNAASIUMIS

Rakvere Gümnaasiumi õpetaja Anu-Merike Eenmäe ja 11. klassi õpilane Liisi Veski

Rakvere Gümnaasiumis on õpilaskonverentside traditsioon kestnud 1975. aastast tänaseni. Õpilaskonverents tähendab õpilaste, õpetajate, kooli vilistlaste ja oma ala asjatundjate kogunemist, et arutleda erinevate probleemide üle. See üritus on andnud ka võimaluse ette kanda aasta jooksul valminud õpilaste uurimistöid.

Traditsiooniliselt toimuvad konverentsi raames pidulikud temaatilised plenaaristungid kooli aulas ning ettekanded, väitlused ja praktilised tegevused erinevates temaatilistes töörühmades. Aastatel 1982–1984 toimus mõnede töörühmade kutsevalikualane töö Rakvere rajooni asutustes, ettevõtetes ja majandites.

Kuna õpilaskonverentsi traditsioon sai alguse enam kui 30 aastat tagasi, siis kandis ta kaua aega väliselt nõukogude aja märke. Ometi suudeti tollaste poliitliste tähtpäevade (Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ja ÜLKNÜ 60. aastapäev jms) tähistamise varjus kohtuda huvitavate ja tarkade inimestega: psühholoog Aino Lungega, kirjanduskriitik Rein Veidemanniga, vilistlasest professorite Enn Tarveli ja Juhan Rossiga, vilistlasest kinomehe Kaljo Kiisaga jpt. [1;56] Vilistlaste kaasamine õpilaskonverentsi tegemistesse oli kombeks tollal ja ka käesoleval ajal. 1988. aasta XIV konverents kandis lausa pealkirja "Meie vilistlaste teed ja rajad" [3;6]

Omariikluse taastamise tingimustes 1990. aastatel asuti otsingute teele. Nii toimus 1994. aasta konverentsi ainesektsioonide töö nädala vältel. Tosinas ainesektsioonis kanti ette 81 õpilastööd, millest 50 hinnati eksamina. [2] Paar aastat hiljem toimusid 1.–6. klassile teadmiste tunnid klassijuhatajatundides, keskkonnateemalisel plenaaristungil esines keskkonnaspetsialistist – tollane Lääne-Viru maavanem Marko Pomerants.

1995. aastal korraldati emakeelehuvilistele veel eraldi kirjanduspäev A. Gailliti ja H. Visnapuu elust ja loomingust. Huvitav oli 1999. aasta õpilaskonverents „Teel Euroopa Liitu”, siis väitlesid plenaaristungil gümnaasistide ees tuntud Euroopa Liidu vastane Kalle Kulbok ja pooldajana Gert Antsu Eurointegratsiooni Büroost. [3;7] Lähenevale millenniumi lõpule oli pühendatud 2000. aasta õpilaskonverents, mis keskendus Virumaa 20. sajandi probleemidele. Külaskas oli Tartu Ülikooli õppejõud Garri Raagma. Seekordne dispuut "Kas minna või jääda Virumaale?" toimus juba õpilaste oma jõuduga. 1. –5. klasside töörühmadesse jõudis praktiline tegevus: tüdrukud joonistasid mehe ja naise 20. sajandi alguse rõivastust, poisid sajandi alguse autosid, toimus vanade fotode äratundmise mäng, tehti ja lahendati ristsõna "Kas tunned Virumaad?", õpiti lihtsaid tantse ja lauldi regilaule. Esines Rakvere Linnanoorte näitetrupp etendusega "Lollid" [4-2000]

2001. aasta haridusteemaline konverents motoga "Otsuste langetamise kaudu loome oma elu" tõi kooli seintele õpilaskogumise poolt organiseeritud edasiõppimist kajastavad stendid ja väljapaneku kooli raamatukogus. Esinejateks olid välismaal õppinud kaasõpilased ja vastsed vilistlased.

Osalenutelt nõutati tagasisidet: 83% vastanutest arvas, et päev tasus end ära, sest olid huvitavad ainesektsioonid ja külalised, palju sai edasiõppimisalast huvitavat teavet. Mõnede arvates oli ettekanne liiga pikk, teised oleksid soovinud veel pikemat konverentsipäeva. Arvati ka, et rohkem peaks kaasama ettevalmistustöösse õpilasi. [2]

Seda soovitusi ongi järgitud viimase kümnendi õpilaskonverentside juures.

2002/2003. õppeaastal toimus isegi kaks õpilaskonverentsi: sügisel seoses kooli 90. juubeliga, teine traditsiooniliselt aprillikuus. Viimasel olidki plenaaristungi ohjad abiturientide käes. Hästi võeti vastu UNICEFi Eesti esindaja Toomas Palu esinemine. Teemat „Noored ja tänapäev” käsitlesid erinavate nurkade alt ka 10 õpilasesinejat. [4-2003]

2004. aastal leiti konverentsi teema riikliku õppekava läbivate teemade seast („Keskond ja säästev areng”). Aulaistungitel kanti ette õpilasuurimusi alternatiivenergiatest, koolivägivallast, stressist, noorukite nahahaigustest jpm. Üks abiturient arutles väga intrigeerivalt gümnasistide aulakoosoleku ees, kas keskkonda on vaja säästa või mitte. 7–8. klassi õpilased tegelesid projektiga „Sõbraliku kodu rajamine”. Töörühmade erialaspetsialistidest külalised aitasid avada valitud alateemat (Turvaline keskkond; Vanadest asjadest saab teha ...; Looduskaitse; Inimestevahelised suhted koolikeskkonnas jne) süvitsi. [4-2004]

2005. aasta 6. aprilli konverentsil “Õpilane ja meedia” olid eri vanuseastme aulaistungite külalisteks Rakvere Gümnaasiumi vilistlased ajakirjanik Lembitu Kuuse ja ajakirjandustudeng Merike Välba. Elevust tekitasid „Virumaa Teataja” tollase peatoimetaja ajakirjanik Rein Sikku vahekommentaariid. 11. klasside õpilased kaitsesid töörühmades oma aasta jooksul valminud uurimistöid. [3;9]

Viimane, 2006. aasta konverents oli jälle omanäoline, sest suuremat rõhku pandi teema ”Tervis – inimese kalleim vara” avamisele erinevate tegevuste kaudu. I ja II kooliastmes algas päev kooli staadionil hommikvõimlemisega, peale tervisliku toitumise loengu kuulamist joonistati terviseplakateid, degusteeriti tervisesalateid. Toimus kombineeritud klassidevaheline teatevõistlus ja liikumiskavade esitus, mõned klassid käisid lähimatkal kevadet otsimas. III kooliastme õpilastele oli mõeldud linnamäng ”Liigu terviseks”. Kõigile jäid aga meelde doktor M. Enniko-Väljaotsaga kaasas olnud kahe terveneva narkomaanist noormehe enesepihtimuslikud esinemised.

Gümnasistide aulakoosolek oli üsna akadeemiline, sest pika loenguga üksikisiku vastutusest rahva tervise eest esines akadeemik Ain-Elmar Kaasik. Õpilasettekanded käsitlesid noormeeste toitumishäireid, noorte enesetappe ja emotsionaalset intelligentsust. Töörühmades sai aga end kas rohkem liigutada (alternatiivmeditsiin eneseabi teenistuses) või stressi välja joonistada. Töörühmade tegevuse lühikokkuvõtete ärakuulamise järel said aulakoosoleku moderaatorid nentida – päev läks korda (vt pilditahvel XIV). Üritus tipnes B. G. Forseliuse Seltsi medalite kätteandmisega M. Linnamäe poolt. [3;11]

Käesoleva aasta kevadel hakkame õpilaskonverentsil arutlema poliitika erineva valdkondade üle.

Rakvere Gümnaasiumi üheks sümboliks on tõrvik ja 60 aastat püsinud motoks „Hoia tungalt kõrgel!” 2007. aasta sügisel saab Rakvere Gümnaasium 95-aastaseks, sellest üle kolmekümne aasta on koolielu ilmestanud ja mõttetungalt kõrgel hoidnud meie õpilaskonverentsid.

Kasutatud allikad ja kirjandus:

1. *Rakvere Gümnaasium 1912–1997* (koostanud H. Kirsi, O. Kirss, M. Muik). Tallinn, 1997.
2. VALTER, MAAJA. *Õpilaskonverentsidest Rakvere I Keskkoolis/Gümnaasiumis 1975–2001*. Käsikiri autori valduses.
3. VESKI, LIISI. *Õpilaskonverentsid Rakvere Gümnaasiumis*. Õpilasuurimus. Rakvere 2006. Käsikirja säilitatakse Rakvere Gümnaasiumi raamatukogus.
4. Õpilaskonverentside voldikud 2000–2006.

KULTUURI- JA HARIDUSLUGU

LINNAS PEAB GÜMNAASIUM OLEMA

Heino Mägi

Otepää gümnaasiumil on märkimisväärne ajalugu. Kohalik kooliselts võitles kätte õiguse asutada 1907. aasta sügisel Nuustakule eestikeelne progümnaasium (Nuustaku Kooli Seltsi II järgu erakool), mis oli esimene omataoline kogu Eesti maapiirkonnas. 1919. aastal saadi luba avada Nuustakule eragümnaasium, ehkki esialgu õigusteta koolina, 1922. aastal asendati halvakõlaline Nuustaku nimi ajaloolise Otepää nimega. 1924. aastal lõpetas Otepää gümnaasiumi I lend heade õppetulemustega, mistõttu anti koolile avaliku gümnaasiumi õigused.

1933. aasta majanduskriisi tõttu arvati Otepää gümnaasium avalike koolide võrgust välja ja lõpetati gümnaasiumi klasside õpetajatele riigi poolt palga maksmine. Kool töötas veel mõned aastad haridusseltsi toel, kuid pidi varsti gümnaasiumina tegevuse lõpetama. Tegevust jätkati eraprogümnaasiumina.

Otepää asula oli alates 1919. aastast alevi staatuses. 1930. aastate keskel hakati jõuliselt taotlema linna nimetust. Loodeti, et see aitab parandada asula majanduslikku olukorda. Taotlejate esiridades seisid kohalikud majaomanikud, kes lootsid linnaõiguste kättevõitmisega taastada ka õigustega gümnaasiumi. See toonuks kaugemaltki Otepäale gümnaasiumihuvilisi õpilasi. Nendele üüritud elamispind suurendanuks aga tunduvalt majaomanike sissetulekuid. Majaomanikega liitusid ka kohalikud kaupmehed, sest gümnaasiumi oleksid tulnud ka talulapsed kaugematest piirkondadest ja suurendanud õpilaste ja nende vanemate arvel kaupluste külastatust ja kaupmeeste sissetulekuid.

Arvukate nõupidamiste tulemusena esitati vabariigi valitsusele ettepanek – muuta Otepää alev Otepää linnaks. 29. jaanuaril 1936 andiski peaminister (riigivanema õigustes) Konstantin Päts välja korralduse nimetada alates 1. aprillist 1936 Otepää alev ümber Otepää linnaks. Sellest on möödas 70 aastat.

Otepäälaste unistused hakkasid aegamööda täituma. 1937. aasta sügisest taasavati järkjärgult Otepää gümnaasium. 1941. aastal lõpetasid selle kooli esimesed gümnaasiumi lõpuklassi õpilased (14. lend). Gümnaasium jäi püsima. 2007. aasta kevadel lõpetab kooli juba 79. lend.

03.04.2006

ABC, KITS LÄKS ÜLE VEE

Jaana Vasama, Soome Instituudi juhataja

Nii eestindas Friedebert Tuglas “Seitsmes vennas” vanast Soome aabitsast tuntud värsiridu, mis soome keeles algavad: *AA, BEE, CEE, Kissa kävelee*.

Endale oma aabitsa saamine – see on lapse esimese koolipäeva suursündmus. Me kõik mäletame oma esimest aabitsat ja selle kaanepilti. Tunneksime ta ära sadade teiste aabitsate seast. Aabitsal on meie jaoks lausa maagiline tähendus, mis püsib ka läbi muutuvate aegade. Iseloomulik on ka see, et kuigi peaaegu kõik tänapäeva kooliminejatest oskavad lugeda, pole aabitsa võlu kuhugi kadunud.

Soome kirjakeele ja aabitsa isa on Mikael Agricola. Agricola täiendas 16. sajandil oma vaimulikku haridust Saksamaal, olles koguni usuisa Martin Lutheri õpilane. Seal ärkas ta Lutheri õpetuse mõjul teadmisele, et rahvas peab saama Piiblit lugeda oma emakeeles. Ent soome kirjakeelt ei olnud tol ajal veel olemas, oli vaid kõnekeel. Agricola mõistis, et kõigepealt tuleb luua algõpetus, millest lähtuda, et õpetada inimesi soome keeles lugema. Ta kirjutas esimese soomekeelse teose –

ABC-raamatu. See esimene Soome aabits ilmus 1543. aastal (mõnedel andmetel 1538 või 1542). Kahjuks ei ole esimene aabits raamatuna meie päevadeni säilinud.

Tegelikult sai Agricola aabitsat avaldades hakkama lausa revolutsioonilise teoga, sest soome keel tõusis ametliku keele seisundisse alles 1863. aastal, seega rohkem kui 300 aastat pärast esimese aabitsa ilmumist. Ametliku keele positsioonile järgesid kiiresti soomekeelsed koolid, teatrid ja ajalehed.

Agricola töö aga ei piirdunud aabitsaga, temast sai ka usupuhastaja, Turu piiskop ja kirjanik. Oma elu jooksul kirjutas ta 2400 lehekülge soomekeelset teksti, eeskätt pastorite tarbeks, samuti tõlkis ta soome keelde Uue Testamendi.

Tänavu pühitsetakse Soomes Agricola juubeliaastat, sest tema surmast möödub 450 aastat. Soome kodudesse ilmusid esimesed raamatud alles 19. sajandi lõpus ja neid oli nii vähe, et raamaturiiulit tarvis ei läinud, peamiseks raamatuteks olid Uus Testament, Piibel ja ABC-raamat. Raamatud olid toona väga kallid.

19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse aabitsad olid 10–20-leheküljelised “teabepangad” – ühtede kaante vahel matemaatika õpik koos korrutustabeliga, grammatika oma kirjavahemärkidega, kõik kasutuselolevad kirjatüübid ja palveraamat. Pilte oli vähe, nende peategelane oli aabitsakukk, sageli oli see aabitsa ainus pilt. Kuke positsioon aabitsa kaanel on püsinud läbi aegade – teda võib leida peaaegu kõikidelt aabitsatelt. Eesti ja Soome esimeste aabitsate pildid on tegelikult väga sarnased.

Koos trükitehnika arenguga arenes ka aabits. Tänapäeva aabitsad on tegelikult kultuuriga tihedasti seotud õpikud, mis õpetavad lapsi lugema. Soomes on võimalus valida erinevate aabitsate vahel, õpetajale on valikukriteeriumiks see, millist meetodit ta lugema õpetamisel kasutab. Aabits on tähtis raamat, kindlasti üks olulisematest õpikutest. Ta on oodatud, just tänu temale on paljud lapsed lugemiskunsti selgeks saanud. Aabitsal võib olla vägagi mitmetine tähendus – ta on lugemisoskuse, rahvusvaheliste lugude ja oma rahva muinasjuttude varalaegas. Aabitsas saab iga sõna ja pilt erilise tähenduse, nii et tegelikult on selles mitmeid õpetusi ja palju tarku sõnu.

Soome muinasjutuvestja Sakari Topelius on sõna jõu kohta öelnud:

„Iga sõna on seeme, millest idanevad tarkused“.

Tallinn, 02. veebruaril 2007

TALUPOISIST KOLHOOSNIKUKS, KOOLIPOISIST AJALOO ÜLIÕPILASEKS Noorusmälestusi

Helmut Piirimäe, Tartu Ülikooli *prof em*

Olles paljude aastate jooksul õpetanud Tartu Ülikoolis ajalooallikate kriitikat, tean, et mälestused ajaloo allikana on kogu ajaloo seisukohalt väga subjektiivsed. Ometi on nende näol tegemist olulise allikaga, sest nad esindavad tänapäeval veel küllalt uudset mentaliteediajalugu. See ajalooteaduse suund püüab täiendusena ajaloo suurtele poliitilistele sündmustele esitada pilti sellest, mida inimesed mõtlesid, kuidas nad elasid. Sellest lähtuvalt on küllap igalt inimeselt küsitud, mida nad tegid või kuidas elasid üle nii või teistsuguse aja. Seda on korduvalt küsitud ka minult. Käesolevas artiklis püüan teha valikut mälestutest, lähtudes mõneti ajakirja lugejaskonnast, kelle moodustavad kooliga seotud inimesed. Seejuures väldin ruumi kokkuhoiuks esitamast üksikasjalikumalt oma mälestusi sõjategevusest, metsavendlusest, kooliskäimisest ja koolielust, vaid püüan kontsentreeruda suuremate sündmuste kajastusele kohalikus elus.

Olen sündinud Põltsamaa vallas Alastvere (Allastvere) külas Linnusaare talu peres 8. septembril 1930 esimese lapsena ja nagu sai selgeks hiljem, kahjuks ka ainukese poisina, sest järgnevalt sündis mulle kolm õde. Sain täieliku talupoegliku kasvatuse, mille juurde kuulus osalemine kõikides talutöödes, alates hane- ja pardipoegade kasvatamisest ning lambakarjas käimisest kuni osalemiseni kõikides põllutöödes põllu rullimisest ja äestamisest kündamiseni.

Lugemise sain selgeks õige ruttu, seejuures mitte igava aabitsa järgi, vaid ajalehest Hispaania kodusõja sündmusi jälgides, kuigi ema püüdis mulle lugemist õpetada ise lehma lüpses. Kuna taluperes oli suur puudus raamatutest, sukeldusin eriti kõige paksema raamatu – Piibli lugemisse. Erilist huvi pakkus oma sündmustikuga selle Vana Testament. Hiljem koolis usuõpetuse tundides võisin oma klassikaaslastele jutustada sealt mõningaid pikantseid lugusid, näiteks Joosepi suhetest Potivari naisega.

1. septembril 1939 sain koolipoisiks Pauastvere algkoolis, kus esialgu polnud peaaegu midagi õppida peale joonistamise. Tol ajal polnud talus kombeks, et lapsed harjutaksid ka joonistamist ja nii juhtus, et sattusin sellega hätta. Asi oli selles, et ühel päeval andis õpetaja joonistustunnis ülesande joonistada kella. Mulle oli eeskujuks meie talu suur seinakell, aga jäin jänni käsitsi ringi joonistamisega. Küll püüdsin seda teha ettevaatlikult pliiatsiotsa nihutades, küll kiiresti säuhti!, aga ikka oli ring lopergune. Langesin väga pessimistlikku meeleollu, sest nägin selles ebaõnnestumises ohtu oma kooliõpingutele. Ma siiki ei andnud alla, vaid istusin terve nädala kõik vahetunnid klassis selleks, et harjutada ringi joonistamist. Igatahes ring muutus ümaramaks ning sellest on olnud kasu ka järgnevas elus. Hiljem ei häbenenud ma ka professorina joonistada üliõpilastele tahvlile skeemi, mille osaks oli mingi ring.

Teistes ainetes oli mul esialgu väga vähe õppida. Olin pigem abiõpetajaks, sest väikeses külakoolis oli ju õpetaja seotud õpetamisega korraga kahes paralleelklassis. Mul oli imelihtne harjutada ühe klassiga lugemist või lihtsat rehkendamist sel ajal, kui õpetaja võis esitada ainet paralleelklassis. Küll aga lülitusin koolis kõigesse eestimeelsesse, mida kõigiti esitas koolijuhataja Maramaa, kelle kõrval teine õpetaja oli Põltsamaalt jalgrattaga tööl käiv pr Kont. Ma astusin noorkotkaste organisatsiooni liikmeks ja osalesin Eesti Vabariigi tähtpäevade tähistamisel.

Siis aga 1940. aasta suvel tuli Nõukogude okupatsioon. Mäletan, kuidas külas räägiti uudist, et Vene väed on tulnud Eestisse (tagantjärele tarkusena 17. juunil). Samuti mäletan, kus ma istusin 21. juunil meie suures söögitoas, kui meie patareiraadiost anti edasi teade Vares-Barbaruse valitsuse moodustamisest ja kõigest jamast, mida räägiti seoses sellega. Järgnevalt sain noore 9aastase poisina paljudest sündmustest kuulda juba taluperemeeste käest, kes kogunesid üpris tihti meie kõõgi laua ümber. Kõige tähtsam mees nende seas oli Piiraja talu peremees Evald Kutsar, kes oli hariduselt agronoom, kuid tegev talupidajana. Mäletan, kuidas talumehed naersid, et jälle on siin pardiajajad. Sain teada, et mõiste “partei” tuleneb vene sõnast “partija”, sellest aga eesti rahvapärimestest tuntud pardiajaja. Sellest tulenevalt olid Eesti Vabariigi ajal meil erakonnad, kuni 1940. aastal tuli meile kommunistlik partei. Ma ei tea siiani, kas ajaloo selle tõsiasja teadmine oli talupoegade pärimus või oli valgustajaks Evald Kutsar. Võiksin jätkata valgustuslikku tegevust meenutusega, et ka meil taasiseseisvunud Eesti Vabariigis nimetavad mõned poliitilised rühmitused end veel parteiks.

Jätan siinkohal vahele läbielatu esimese Nõukogude okupatsiooni ajal, sealhulgas koolielu minu 2. klassi ajal. Hirmsate asjade hulka kuulub küüditamine 14. juunil 1941. Mäletan, et ärkasin meie magamistoas venekeelsete kõneluste peale. Selgus, et tegemist oli vene sõduritega, kes olid tulnud meie tallu seoses küüditamisega. Isa ja ema olid viimastel kevadistel põllutöödel. Talv oli olnud väga külm ja kauakestev, aga arvan siiski, et käidi vikki külvamas. Vene sõdurite nõudel läksime Rähmu naabertalusse, mis oli langenud küüditamise ohvriks. Pererahvas oli juba ära viidud, laud oli kaetud hommikusöögiks, aga see oli jäänud söömata. Küüditamisest oli maha jäetud perenaise halvatuna voodis lamav õde. Küüditamisega tegev olnud kohalik kommunist jagas ülesandeid edasiseks majandustegevuseks. Põhitegevus loomade eest hoolitsemise näol anti teise naabertalu Laugi pererahvale. Meie ülesanne oli sellega võrreldes hoopis tagasihoidlik – hoolitseda haigena voodis lamava naise eest. Praktiliselt jäi see minu ja mu õe hooleks. Käisime siis kolm korda päevas teda toitmas, ka siis, kui käis juba sõjategevus ning ümbruses lõhkesid mürsud. Läksime siis veidi ringi läbi metsa. Panime talle lusikaga sööki suhu, aitasime ta potile, kuid ikka tuli mu emal käia teda abistamas märja ja hüllemalt musta pesu vahetamisel. Vahetult pärast küüditamist magasid isa ja Piiraja Kutsar Rähmu metsas, sest ei võinud ju teada, kas küüditamine piirdub ainult ühe õõga. Magasin nende juures, mis nii noorele talupoisile oli üpris romantiline.

Varsti lähenes sakslaste rinne, kuid kuna see oli peatunud Põltsamaast lõuna pool, tuli meil taluda sellega kaasnevat suurtükitulud, mille üheks sihtmärgiks oli meie naabertalus asuv Rähmu teerist. Meile tähendas see pideva suurtükitule all elamist, sest mürsud hajusid. Suur õnn minu elusaatuses juhtus ühel päeval, kui olime emaga ajanud meie lehmakarja lüpsmiseks väikesele

matsalagendikule. Minu ülesandeks oli lüpssta kahte lehma, emal kümmet. Lüpsmise ajal maabus üks mürsk meie keskele, minust paari meetri kaugusele, kuid ei lõhkenud. Tagantjärele võime arutleda, mis oli selle rikke taga, kas tehniline viga või mürsuvabriku töötaja sabotaaž. Järgmisel päeval nägime, kuidas üks meie küla poiss, kellel võis täheldada vaimupuuet, viis selle mürsu seljas kantava kartulikotiga minema, et saada selle lahtikruvimisel populaarset lõhkeainet.

Rinde lähenemisel ja mürskude lõhkemise olukorras oli probleem, kuidas ehitada kaitsehitusi. Meil oli paekivi maapinnale üpris ligidal ja nii ei olnud reaalne ehitada kaitsekraave. Selles olukorras lahendas minu isa asja nii, et tegi varjendiks meie talu põlise kaevu, mille põhiosaks oli põllukividest müür kaevuvee ümber. Ta lükkas kaevurakkeid moodustavad suured põllukivid sisse ja pani siis paika väikese redeli veepinnast kõrgemale tõstetud varjendisse sisseronimiseks. Varjend oli igatahes kõigiti efektiivne, kuigi tagantjärele võime taga nutta kaevu – talupojakultuuri silmapaistvat üksiknäidet.

Jättes kõrvale olmedetailid, võib märkida, et 1941. aastal algas siiski uus ajajärk pärast Eesti Vabariigi hävimist. Kui läksime sama aasta sügisel jälle kooli, tähistasime seda poliitiliselt jõuluaktusega. Aktusega seoses oli mulle suureks üllatuseks, et minu ülesandeks oli pidada aktusekõne. Hiljem küll kommenteeriti mulle, et Nõukogude aja koolidirektor Kont hoidus end esitlemast. Koolidirektor vaatas läbi minu kõne konspekti ja tegi sellesse mõne täienduse, sealhulgas tänuavalduse Suur-Saksamaale Eesti vabastamise eest.

Olime oodanud Eesti vabastamist okupatsioonist ja seoses sellega ka iseseisvuse taastamist. Viimast ei tulnud, aga elasime üle ka saksa okupatsiooni lootustega tulevikku. Olustikku maal, sealhulgas Linnusaare talus, mõjutas vajadus võtta vastu ingerlastest sõjapõgenikke Venemaalt. Majutasime enda juurde Linnusaare talusse ingeri perekonna nelja lapsega. Meile tuli ka ingeri tüdruk, kes asus teenijatüdruku staatusesse. Sõjapõgenikest võtsime vastu ka pr Madissoni, kes tuli meile lapsehoidjaks. Temalt kuulsime ka eestlaste saatusest Venemaal, sealhulgas, kuidas stalinlike repressioonide käigus oli maha lastud ta kaks poega.

1944. aasta sügisel seisime suure valiku ees. Rinne oli Emajõel, meil olid sõjapõgenikud ja probleem, kas minna nendega kaasa. Oli september 1944, kui meie õuel oli mingi saksa sõjaväeüksus, aga ka sõjapõgenikest perekond Niilus koos hobuse ja kraamiga. Mäletan, et olime oma õuele valmis pannud kaks hobusekoormat täisvarustusega, mida kavatsesime kaasa võtta läände pagedes. Minul endal oli küll nooruslikust optimismist mõte minna koos teiste sõjapõgenikega läände. Olime ju palju kraami pakkinud pampudesse kahele vankrile. Ühte hobust pidi juhtima isa, teist mina. Hobused olid peaegu kogu päeva õuel rakk. Meilt sõitis juba ära meil sõjapaos olnud Niiluste pere, sealhulgas minuealine tüdruk Maret. Mootorrattaga käis meid jumalaga jätmas naabripoiss Jaan Neps, kes oli politseimundris ja kellega kohtusime uuesti Linnusaares ligi 50 aastat hiljem. Ta oli oma mootorrattaga jõudnud läände, oli olnud Nürnbergi kohtuprotsessil vangivalvur, seejärel jõudnud Austraaliasse.

Päev lähenes õhtule. Kõigepealt ootasime ära saksa järeleväeüksuse lahkumise. Kartsime, et tühjust talust lahkudes võivad nad selle põlema panna. Pärast nende lahkumist oli ka meil aeg minema hakata. Kavatsesin juba pöörata minu juhitud hobusega maanteele, kuid siis ütles isa: "Poiss, pööra metsa!" Hakkasin selle peale hädaldama, et kas me jääme siis bolševikke ootama, aga isa vastas selgituseks: "See on meie maa." See on lause, mis hiljem jäi paljudeks aastakümneteks minu käitumise aluseks. Arvan ka praegu, et kõige hirmsam, mida bolševikud oleksid saanud eesti rahva hävitamiseks teha, oleks olnud oodata veel paar nädalat Eesti vallutamise või rindegas pikkamööda edasi liikuda. Enamus eesti rahvast oleks heade põgenemisvõimaluste puhul oma kodumaa ilmselt maha jätnud ja selle taastasustamine venelastega oleks olnud palju lihtsam.

Igatahes läksime 1944. aasta sügisel hobustega meie kodutalu metsa. Ema tuli meie hobukoormate järel kohmaka lapsevankriga, milles oli minu aastane õde. Teised õed olid isa juhitud vankril. Teel lõhkesid suurtükimürsud. Minu juhitud hobune hüppas plahvatuselt ehmununa kõrvale, vanker sattus ühte eelmisse mürsuauku. Koorem läks ümber ja purunesid sinna pakitud moosipurgid, millel tolle aja suhkrupuuduse juures oli meile, lastele, eriline tähendus. Lõpuks jõudsimme siiki oma heinakuhja juurde, kus jäime ööbima.

Järgmisel päeval jõudsid Jõgeva maanteelt otse metsa suunduvad punaväed meieni. Ootamatu oli see, et kogu eespool olev territoorium lasti enne kuulipilduja- ja automaaditulega üle. Õnneks olime just heinakuhja varjus. Meie ees langesid puuksad, selja taga sahisid heinad, kuid meid kuulid ei tabanud. Varsti olid ka punaväelased kohal. Esialgu võeti meilt üks lammas, mis

keedeti sõdurisupiks. Kui metsast koju jõudsimel, nägime “vabastajate” laastamistegevust. Ilmselt oli kõige masendavam tõdemus, et täielikult olid laastatud meie mesilastarud.

Meetod seisnes selles, et mesilastarul võeti katus pealt ja taru peale süüdati õletuli, mis hävitas välja lennanud mesilased. Meie mesila 16 tarust oli ainult ühes säilinud mesilasema, nii et pere võis talve üle elada.

1944. aasta sügisel läksin jälle kooli – Põltsamaa Algkooli, kuhu olin astunud juba eelmisel aastal pärast Pauastvere Algkooli lõpetamist. Nüüd oli seljataga sõjaaegne kooliskäik, Tallinna pommitamine ja muu sõjategevus. Olime uue okupatsiooni all. Sõja käigus oli maha põlenud enamus Põltsamaa linnast, sealhulgas ka maja, kuhu mulle oli eelnenud aastal üüritud tuba, et saaksin jätkata oma kooliteed Põltsamaa Algkooli 5. klassis. Nüüd siis läksin 6. klassi, aga juba hoopis teises miljões, sest jälle oli meil kaelas Nõukogude okupatsioon koos ideoloogilise painega. Kuna 6 km oli liiga pikk maa igapäevaseks koolis käimiseks, eriti talvel, õnnestus emal siiski üürida mulle tuba Eesti-aegse linnaapea Koldi korteris. Tuba oli üsna suur koos ahjuga naabertoa vahel. Naabertoas, kus oli ka ahjusuu, elas kaks meie kooli tüdrukut. Olin häbelik tüdrukute suhtes ja seetõttu oli kordamööda ahjukütmine mulle piinlik kohustus. Korteri eest tasusime toiduga, eeskätt võiga, ning maalt tõime ka küttepuid ahju kütmiseks. Köök oli ühine nii pererahva kui naabertoa tüdrukutega, seetõttu kasutasin seda suhteliselt harva.

1944. aasta sügisel kooli minnes jõudsin aegsasti kohale. Uksel kohtasin meie keskkooli eesti keele õpetajat, kes tegi teatavaks, et mul tuleb õppeaasta avaaktusel ette kanda katkend Juhan Smuuli “Poeemist Stalinile” Põhjenduseks oli seletus, et olin tuntud hea deklamaatorina. Vastasin oma austatud õpetajale, et ma ei soovi seda teha. Ta püüdis selgitada situatsiooni sellega, et aktuse kava on juba kinnitatud parteikomitee poolt ja et seda ei saa enam muuta. Kui ma aga jätkuvalt keeldusin, siis ta ilmselt mõistis mind. Ideoloogiline deklamatsioon jäi ära, kuid mul ei tulnud ka mitte mingeid pahandusi. Jätkasin õpinguid kuni keskkooli lõpetamiseni.

Kodus jätkasin elu talupoisina. Isa kui peremees jätkas talupidamist vaatamata kõikidele kitsendustele ja piirangutele. Tuli tasuda kõik normid ja maksta maksud, mis olid suuremates taludes ebaproportsionaalselt suured. Maksustatud olid ka koduloomad, mis tõi kaasa selle, et kõiki loomi kirja ei pandud. Karta tuli siiski loomade loendajat, aga sellest ülesaamiseks oli talupoegadel välja kujunenud kindel süsteem. Kui see toimus suvel, kutsuti loendaja tuppa kui külaline. Talle pandi viinapudel (loomulikult puskar) lauale, pakuti juurde sakusmenti ja istuti. Samal ajal oli minusuguse talupoisi ülesandeks ajada metsa varjule need loomad, kes ei olnud kirja pandud.

Keelatud oli pidada tavalist sulast-suvilist või muud palgatöölist. Jõuti koguni selleni, et piirati koduloomade arvu, seejuures sigade arv kahandati ühele talu kohta. Viimane piirang oli mittetalutav, sest meie talu pere oli üpris suur. Lisaks isale ja emale ning neljale lapsele elasid meil vanatüdrukust tädi ja ingerlastest sõjapõgenikud Venemaalt. Viimased aitasid küll natuke leevendada tööjõu puudust, kuid sealihaga oli toit, mida talus vajati iga päev. Seoses sellega pidasime Põltsamaa linnas põrandaalust siga. See oli nii, et ehtasin oma üürikorteri maja puukuuri seale väikese ruumi. Toitsin teda kooliajal talust saadud toiduainetega ja talupoisi oskustega. Keerulisem oli asi suvevaheajal. Käisime siis jalgrattaga iga päev kaks korda päevas linnas siga söötmas. Lõpuks oli siga nii suur, et aeg oli ta lihaks teha. Kuidas seda põrandaalust siga aga maale tuua? Isa keeldus osalemast, öeldes, et selle seadusevastase tegevuse eest võidakse kinni panna ja Siberisse saata. Läksime siis linna koos emaga, vankril puust seapuur. Linnas oli põhiprobleem, kuidas siga sinna puuri saada. Lahendasime koos emaga asja nii, et ajasime sea meie puukuurist loomade vastuvõtukohta meie lähedal Rathslafi linnaosas. Kasutasime seal treppi, mida muidu kasutati lihanormiks toodud sigade autodele paigutamiseks. Teel koju oli probleeme sellega, et siga püüdis puuri ära lõhkuda, kuid lõpuks jõudsimel Linnusaarde. Isa võttis nüüd endale seatapu juhtimise. Suurem osa seast sai sisse soolatud ja ühe pütitüki sain kaasa, kui läksin Tartusse, et õppida ülikoolis.

Elu maal hakkas jõudma kriisi 1948. aasta lõpul, kui oli vaja tasuda kõrgendatud maksud ja normid. Mäletan, kuidas ema teatas meile jõulude eel, et neid suuri pühi ei ole võimalik tähistada tavalisel viisil. Tegelikult tähendas see seda, et meil ei olnud võimalik tappa siga ega sellest tulenevalt valmistada verivorsti, sülti, jõulupraadi jms jõulutoitu. Jõulusid me siiski tähistasime, kuid saabunud 1949. aasta tõi eesti rahvale Nõukogude okupatsiooni tingimustes uusi katsumusi.

Linnusaare talu elumaja 2006. a. Teise korruse aknad olid 1949. a laudadega kinni löödud

Nõukogude okupatsioonivõimude kõige hirksamaks ettevõtmiseks Eestis oli kahtlemata küüditamine märtsis 1949. Nagu hiljem on selgunud, toimus see kindla plaani järgi, mille juurde kuulus kindel arv perekondi või isikuid, kes tulid küüditada, kusjuures tuli kirja panna ka reserv juhaks, kui kõiki plaani panduid ei tabata. Ma ei ole saanud ikka veel teada, kuidas üle Eesti plaan koostati, tean aga, kuidas see toimus Põltsamaa piirkonnas (ilmselt vähemalt Jõgeva rajoonis). Oli otsustatud, et kõige tähtsam näitaja selle kohta, kes on kulak, on elumaja, sest talu põldude või metsade suurus oli ebamäärane. Seoses sellega juhtusin nägema kulakuks tegemise komisjoni, kes pidi leidma plaani täitmiseks vajalikud kulakud talude elumajasid üle vaadates. Meie talu uue elumaja ehitamine oli alanud 1938. aastal. See oli taluehitus tolle aja ühe tüüpprojekti järele, mis nägi ette ka mansardkorruse koos akendega kahele poole. Septembris 1939, kui algas II maailmasõda, jäi ehitamine pooleli. Me kolisime sisse, nii et teisele korrusele ei olnud ehitatud mitte mingeid ruume. Teisel korrusel ei olnud ka aknaid ees, vaid augud olid laudadega kinni löödud. Mäletan, kuidas kulakuks tegemise komisjon käis hanereas ümber meie uue elumaja. Ees käis keegi mees, kes ilmselt oli komisjoni esimees ja kes oma seisundist lähtudes dikteeris otsust: “Jah, kahekordne maja, kulak”. Tema otsust kommenteeris siiski üks komisjoni liige: “Aga vaata, tal ei ole ülakorrusel aknaid, ju tal ei ole olnud raha klaasi ostmiseks.” Ma ei tea, kes oli see mees, kellele võlgnen tänu selle eest, et võin istuda siin oma kirjutuslaua taga ja kirjutada mälestusi. Tol ajal me isegi ei teadnud, mida see komisjon tegelikult otsustas.

Komisjoni otsuse tähendus sai selgeks 25. märtsil 1949, kui toimus suurküüditamine. See oli päev koolivaheajast, mida otsustasime kasutada metsatöödeks. Olime ostnud Nurga riigimetsast latte karjamaa-aia parandamiseks. Niisiis läksin koos isa ja emaga hommikul vara metsamaterjali lõikama. Mõneti pani imestama see, et maantee oli sahaga lahti aetud. Õieti oli see toimunud juba paar päeva varem, aga võis imestada, et seda tehti kevadel, kui lumi oli nagunii varsti sulamas. Imestada polnud aga midagi, sest nõukogude ajal tehti palju muudki, mis tavalisele nimesele võis tunduda imelik. Tegime siis metsas hoolega tööd ja valmistasime ette aialatid, mida hiljem võis koju vedada.

Koduteel sõitsid meist mööda Põltsamaa poole suunduvad veoautod, milles istusid inimesed, kes oma hõigetega informeerisid meid ka sellest, milles on asi. Käsil oli jälle küüditamine, mida olime näinud 1941. aastal. Kohe oli meil mure, mis on saanud lastest, minu

õdedest, kes olid jäänud koju. Otsemaid oli õhus küsimus, mida teha, kui küüditamine on tabanud ka meie kodu, kuhu olid jäänud tüdrukud, minu õekesed. Esimesena väljendas oma arvamust ema. Ta leidis, et ega lapsi ei saa üksinda Siberisse jätta. Tema plaan oli, et isa koos pojaga läheb mõne sugulase juurde varjule, tema ise läheb aga Siberisse laste eest hoolitsema. Isa arvas aga seepeale, et nii rasketes oludes on ühel naisel siiski raske laste ülalpidamisega toime tulla ja järelikult peab ta ise ka kaasa minema. Kui hakati arutama, kelle juurde poiss varjule saata, teatasin, et tulen siiski oma perega kaasa, sest küllap on ka minu tööjõudu vaja. Tegelikult ei olnud küüditamine meid tabanud. Meie tüdrukud olid toas ja mängisid grammofoni. Jäi meelde ühe tüdruku hüüd teisele: "Anna vänt siia!" Pääsesime ilmselt seetõttu, et meie majal ei olnud kõiki aknaid ees. Või oli see seetõttu, et maja ehitust ei alustatud aasta varem?

Paar päeva hiljem käsutati kõik taluperemehed kokku Pauastvere koolimajja. Kui isa sealt tagasi koju jõudis, jutustas ta, mis koolimajas juhtus. Kui peremehed olid kokku tulnud, astus üles keegi juhtiv parteitegelane, kes asus selgitama situatsiooni ja edasisi perspektiive. Parajasti sõitsid koolimajast mööda veoautod, mis toimetasid Põltsamaale kokkuveetud küüditatud Jõgeva raudteejaama nende veoks Siberisse. Kõneleja esitas nõude, et järgnevalt tuleb kõigil valida kahe arengutee vahel: üks tee läheb seal (viide käega Jõgeva maanteele Siberi suunas), teine tee on kolhoositee. Kõne lõppjärgeldus oli – nüüd tuleb igaüks siia ette ja annab allkirja kumba teed ta tahab minna. Nii tuli ka minu isa koju teatega, et me kõik oleme nüüd kolhoosnikud, seega ka mina.

Järgnevalt toimus ka Allastvere kolhoosi praktiline moodustamine. Esimeheks (esinaiseks) valiti (muidugi nõukogulikus mõttes) Surnumäe Senni (Surnumäe talu perenaine), kes asus kohe innukalt asja juurde. Kolhoosi keskuseks määrati Vomp (Hoomle) talu, milles elanud Vihalemmade pere oli küüditatud või õigeaegselt pagenud. Kolhoos toimis esialgu nagu talupered viljapeksul. Talumehed otsustasid, et vaatamata kõigele tuleb kõik põllutööd ära teha, sest nagunii ei kesta see kord kaua. Kõik talupered käisid tööl, et kõigega toime tulle ja et keegi ei jääks hätta, kui see jant lõpeb. Seetõttu pidin ma kogu kooliaja vältel olema nagu entusiastlik kolhoosnik, et kogu töö ära teha. Senni võttis endale esindussõidukiks meie vedruvankri.

Tegime siis koos ära heina ja vedasime suure osa sellest Uuetoa talu heinaküüni. Panime aga kase- ja lepaokstest märgise iga talu heinte vahele, et pärast küüni tühjendamist ei tuleks tülisid talude vahel. Hiljem kevadel, kui neid vahesid nägi Surnumäe Senni, tuli küll suur pahandus, aga mitte mingeid repressioone (nõukogulik mõiste) ei järgnenud. Tegime ka järgnevatel aastatel põllutööd, lähtudes talupoeglikust arusaamast, et ei saa ju jätta heina tegemata ega leiba lõikamata.

Mitmetes taludes tekkis probleeme sellega, et kuna kolhoosil majandushooneid ei olnud, tuli nendeks võtta talude hooneid. Meilt võeti kolhoosi hobusetalliks karjalaut, kus olid olnud meie veised, lambad ja sead. Paigutasime meile jäänud lehma, mullika ja lambad senisesse hobutalli, aga kuhu panna siga? Ei jäänud üle muud, kui paigutada see aita. Ait oli meil puhas hoone koos hõõveldatud laudadest salvede ja põrandatega. Nüüd hakkas siga seal tootma sõnnikut. Teisalt oli hobutall meile suur mugavus hobuste vabaks kasutamiseks, sest isa oli määratud tallimeheks.

Kolhoosnikuna mäletan, et töötasu arvestati tööpäevade ehk normipäevade alusel. Kolhoosi rukkilõikusel olin saavutanud rekordi – köitnud ja pannud hakki 750 rukkivihta päevas ning mulle oli arvestatud selle eest kolm tööpäeva. Teenistuse suuruse mõistmiseks tuleb arvestada, et meie kolhoosi tööpäev maksis 3 kopikat. Võrdluseks võib tuua näite, et ajalehe "Edasi" üks eksemplar maksis 2 kopikat. Selles situatsioonis pidi olema lõplikult selge, et minust enam taluperemeest ei saa.

Küüditamine jättis jälje ka meie koolile. Klassivendadest olid küüditatud Juhan Zimmerman ja Uno Mõlter. Pidasime koolimajas nende mälestuseks õhtu, tõime kodunt kaasa toiduaineid, et saata neid oma küüditatud klassivendadele. Hiljem selgus, et Jõgeval pakke enam vastu ei võetud, kuid siiski õnnestus saata osa neist meie klassikaaslastele Võhma kaudu. Neist Juhan Zimmermann leidis endale edasise teenistuskoha Ukrainas, kuid on alati osalenud kõiges Eestis toimivas, teine klassivend Uno Mõlter suri hiljuti.

1950. aastal jõudsin oma õpingutes keskkooli lõpetamiseni. Olin kuldmedali kandidaat, sest olin kõikides õppeainetes saanud hindeks "väga hea", sealhulgas ka kehakultuuris, kus mul sageli oli hindeks "hea". Olles teinud ka riigieksamid hinnetele "väga hea" tuli koolile siiski teade, et minu lõpukirjand on ümber hinnatud "heale", sest kirjand on ideoloogiliselt mitteküllaldaselt võitlev. Võin siinkohal kinnitada, et hinnang oli kõigiti õigustatud ja seega ka hinnang "hea". See tähendas muidugi kuldmedali asemel hõbemedalit, millel oli siiski oma tähendus, eriti selles mõttes,

et ka sellega võis pürida ilma eksamiteta ülikooli. Kooli parima õpilasena olin määratud esindama kooli vastuvõtul Kadrioru lossis. Jätsin aga sinna minemata, et mitte määrada oma kätt kätlemisel mõne parteibossiga.

Eriala valikul langes nüüd ära varem kavandatud põllumajandusteaduskond, sest taluperemehe staatust enam ei olnud, nõukogulikku kolhoosimajandust juhtima ei soovinud ma aga minna. Hinnng minu küpsuskirjandile võttis ära valiku eesti keele ja kirjanduse kasuks. Olin olnud silmapaistev matemaatikas, kuid arvasin, et see teadus on juba loodud ja midagi uut seal pole võimalik teha. Jäid üle minu huvialad bioloogia ja ajalugu. Huvi bioloogia vastu oli seotud ilmselt minu kui maapoi si elukeskkonnaga. Mäletan, et katsetasin, kuidas suhtlevad omavahel suured ja väikesed heinaritsikad. Selgus, et suured asusid väikseid ära sööma. Hiljem võis seda tõlgendada kui minu huvi sotsiaalsete suhete vastu, kuid tol ajal ei kandnud ma seda loodusest kaugemale. Langetasin otsustuse siiski ajaloo kasuks. Paljusid see ehmatas, kuid ise võin kinnitada, et tegin selle valiku just soovist astuda välja ausa ajalookäsitluse kaitseks.

Olles esitanud kõik nõutud dokumendid ülikooli astumiseks, selgus, et sellest siiski ei piisa tudengiks saamiseks. Vaja oli läbi käia veel mandaatkomisjonist. Komisjoni juhatas mees, kelle kohta alles hiljem sain teada, et ta oli Krimmi-eestlane, lõpuks koguni partei ajaloo professor EPA-s. 1950. aastal oli ta aga alles oma karjääri algul. Esimene küsimus oli: “Millisel rindel oli Teie isa?” Salgasin maha, viidates isa vanusele. Isa oli sündinud 1894. aastal ja seega ta tõepoolest mobilisatsiooni alla ei kuulunud. Küll aga oli ta siiski värvatud politsei abiteenistusse, kellena oli seisnud kaitsel Võrtsjärve läänekaldal. Mundris ta ei olnud, vaid ta oli tsiviilriietuses sini-must-valge käesidemega, mida me veel tükk aega varjasime lakas. Otsustav küsimus oli: “Millised põllutööriistad olid Teie isal?” Loomulikult ma ei teadnud, milliste põllutööriistadega võib saada ajaloo üliõpilaseks. Andsin üles adra, äkke ja hobuheinaniiduki. Ega traktorit meil ei olnudki. Minu onu oli ise valmistanud primitiivse traktori, kuid just selle eest küüditati ta Siberisse. Salgasin maha vedruäkke ja põllurulli, millega olin töötanud väikesest peale, kuid teades, et Venemaal põldusid siledaks ei rullita, kartsin, et põldude siledaks rullimine võib tunduda kulakliku peenutsemisena. Nimetamata jäid veel mõned põllutööriistad, aga ilmselt olin valetanud parajal määral, nii et sain komisjonist läbi ja mind võetigi 1950. aasta sügisel ajalooüliõpilaseks. Minu järgnevas elutöös oligi suunavaks ajaloo õppimine ja õpetamine ning jõudumööda teadustöö, kuigi viimases osas jäi põhiline nõukoguliku tsensuuri taha, sealhulgas ka minu kandidaadi- ja doktoritööl põhinevad monograafiad.

RESTU KOOL 220

Heino Kängsepp, Sangaste vald

2006. a möödus 220 aastat, kui Restu mõisakooli esmakordselt kirjalikult on mainitud. Mõisakoolide ülevaatus toimus 1786. aastal, selle käigus tunnistati Restu kool kihelkonna parimaks mõisakooliks. Arvata võib, et kool tegutses juba varasematel aastatel, aga selle kohta puuduvad kirjalikud andmed. Kooli headus sõltus kohaliku mõisniku Reuterni suhtumisest alamrahvale hariduse andmises. Mõisa poolt anti õpilastele lõunasöök ja vajalikud õppevahendid (tahvel ja krihvel). Kool asus soojates ja valgustatud ruumides. Mõisnik Reuterni surma järel läks kool hingusele. Koliti küll Urvaste kihelkonda Visula (Visela) külla Kährimäe tallu. Kooli õpilaste arv oli väike. Osa õpilasi oli läinud üle Visula kooli, seal olid paremad tingimused. Õpilaste vähesuse tõttu töötas kool lünklikult. Oli vaheaegu, 1813. aastal kool ei töötanud.

Talurahva vabastamise järel käis rahvahariduse tase alla. Alles 19. sajandi keskpaiku algas tõsine murrang – üleminek vene õigeusku. Kohalikud õigeusu vaimulikud asusid kohe oma mõjusfääri laiendamiseks koole organiseerima. Võisteldes vene õigeusu vaimulikega pöörasid nüüd kohalikud pastorid ja mõisnikud suuremat tähelepanu koolidele ja õpetajatele. Kooliskäimine hakkas muutuma aktiivsemaks.

1870-ndate aastate kooliõpetuse elavnemine soodustas ka Restu kooli taasavamist. Uue koolimaja ehitamist alustati 1873. aasta kevadel. Kool õnnistati sisse jõulupühade eel samal aastal. Kõnesolevast koolimajast ja sealsetest õppimisoludest saame suusõnaliste ütluste järgi ülevaate 20. sajandi algusest, kui koolijuhatajaks oli August Vellner.

Alvine Nahe (Kängsepp) mälestustest: “Õppimiseks oli suur ruum maja õuepoolses osas. Õpilasi oli 1908. aastal 25 ümber. Klassiruumis oli valget-sinakat värvi kantsel. Klassi lõunapoolses osas olid pingid. Seal pesesime ennast, veenõuks olid väikesed puuvannid (igal oma). Koridorist vasakul oli sahvri, selle suurde puunõusse sai õhtul vesi toodud. Sahvri riiulitel olid söögikotid. Klassiruumist otse edasi minnes oli meie magamistuba, kus magasid tüdrukud ja poisid koos, küll eraldi osas. Edasi tulid õpetaja eluruumid ja ühes nurgas oli köök. Köögis sai vahel kausikesega toitu soojendatud ja teed keedetud. Põhjapool koolimaja oli koolijuhataja õuna- ja marjaaed. Teisel pool maja tükk maad eemal oli Kährimägi. Õhtupool oli oja ja mets. Sealt läks tee Ilmjärve kiriku juurde. Seda teed käisin mina ilusa ilmaga jalgsi (5 km). Kool oli 3-klassiline. Kool töötas seal 1919. aastani, siis koliti Restu mõisahoonesse. August Vellner jätkas Restus õpetamist 1929. aastani. Oma vanaduspäevad veetis ta Kährimäel vanas koolimajas, mis oli saanud tema koduks.”

Augustikuu päikesepaisteline pühapäevahommik tõi Restu koolimaja juurde palju rahvast. Tähistasime nüüdseks juba suletud Restu kooli 220. aastapäeva. Peeti kolme küla – Restu, Ristee ja Mäeküla – külapäeva. Toimus traditsiooniks saanud 72. Restu spordipäev. Paljud nende külade elanikud on õppinud Restu koolis. Mõttekas oligi ühendada kolm üritust – Restu kooli aastapäev, külapäevad ja spordipidu, sest ükshaaval oleks osavõtt olnud väikesearvuline.

Oli palju äratundmise rõõmu, kallistusi ja meenutusi endisaegsest koolielust. Restu park sumises jutuvadast. Pargipuude all kooli mälestuskivi juures mõeldi neile õpetajatele ja õpilastele, kes on läinud igaviku teele, nende mälestuseks süüdati küünal. Eesti Vabariigi hümnihelide saatel heisati mälestuskivi juurde Eesti Vabariigi ja Restu Põhikooli lipud. Peomeeleolu löid Otepää muusikakooli akordionistid. Sangaste vallavanem Kaido Tamberg soovis kokkutulnuile mõnusat mälestuste meenutamist. Ta rõhutas, et Sangaste mail on haridus-, kultuuri- ja spordielu edendamisel olnud pikaajalised traditsioonid. Restu koolist on võrsunud palju tublisid inimesi, keda Eestimaal laiemalt tuntakse: teadlasi, arste, õpetajaid, ajaloolasi, majandusteadlasi, loomakasvatuse spetsialiste, agronoome, geolooge, sportlasi, häid pereemasid ja pereisasid. Kooli vilistlane Heino Kängsepp andis kokkutulnuile edasi oma tervitused, soovis tujuküllast päeva ja avas endise Restu kooli seinal mälestustahvli.

“On tore näha siin niipalju särasilmseid inimesi”, ütles Restu kooli eelviimane direktor Helje Sarapuu. Ta meenutas enda esimesi tööaastaid õpetajana. “Heameel on kuulda, et Restu kooli lõpetanutel läheb elus hästi. Tahan tõdeda, et Restu kool on oma lõpetajatele palju vajalikke teadmisi kaasa andnud”

Kooli vilistlane, endine Eesti Rahva Muuseumi direktor Aleksei Peterson avaldas pahameelt selle üle, et kool 1998. aastal suleti. “Kool oli tuntud hea õppeedukuse, spordi, kultuuri ja tuletõrjespordi alal ning ühiskondlikes üritustes osalejana. Seda kõike tõendavad võistlustel saadud auhinnad, medalid ja rikkalik karikate kogu”

Tartu Ülikooli ajaloo professor, vilistlane Tiit Rosenberg tutvustas raamatut “Jooni Restu kooli ajaloo” See on pisike ülevaade kooli ajaloo, mille uurimisega tuleb edasi tegelda ja edaspidi anda välja põhjalikum raamat. Selle koostamiseks on teretulnud iga endise Restu kooli õpetaja ja õpilase meenutused oma kooliajast. Meie kool ja selle pere väärib vaeva, sest pole kindlalt mälestusmärki möödunule, kui kirjasõnasse talletatud ajalugu.

“Mis saab praegu tühjana seisvast koolihoonest?”, tundsid siin õppinud muret. Mati Kasepuu Lõuna Kinnisvaraäri OÜ-st selgitas, et hoonest saab edaspidi eakate kodu.

Oma meenutusi jagas aastatel 1926–1934 Restu koolis õppinud Ludvig Vernik, kelle kaheksast õest ja vennast sai selles majas alghariduse kuus. Tal oli tolleaegsest koolist pilte kaasas. Rahva ette astus ka kooli kõige vanem vilistlane Salme Veemees, kes lõpetas Restu kooli 1928. aastal.

Samal ajal kui kokkutulnud vilistlased ja külapäevalised meenutasid möödunud aegu, jätkusid kooli staadionil juba hommikul alanud spordivõistlused. Restus on sport alati olnud au sees. Esimese spordipäeva organiseerisid 1934. aastal augustikuu esimesel pühapäeval Arimäe Haridusseltsi juhatuse liikmed Julius Vernik, Eduard Luht, Arnold Vellner, Aksel Kattai, Aleksander Mets ja Eduard Pantalon. Seekordne Restu spordipidu kandis juba järjekorranumbrit 72. Võistlejatele oli kaasa elamas kauaaegne Restu kooli kehalise kasvatuse õpetaja Olev Sarapuu. Võisteldi jooksudes, kaugushüppes, kuulitõukes, odaviskes, pallivisets. Võistluspäeva lõpetas rammumeeste jõukatsumine. Rammumeeste võistluse algatasid 2000. aastal Raul ja Lauri Nämi ning Mati Raudsepp. Jõudu proovimas olid mitmed vabariigi paremiku kuuluvad rammumehed. Restu rammumehe tiitli võitis Meelis Pungits.

Sellel päeval toimunud üritused ei seganud, vaid täiendasid üksteist. Kõik laabus sujuvalt. Korraldajatel oli hea meel, et nii palju inimesi oli tulnud väärtustama oma vana kooli ja kodukohta.

BERGID JA IMPERAATORLIK LÜTSEUM

Harri Kübar, Seltsing Krahv Fr. von Bergi Fond

9. oktoobril 1811 avati Tsarskoje Selos pidulikult Imperaatorlik Lütseum, mis jäi sajandiks kuulsaimaks õppeasutuseks Venemaal. Lütseumis töötasid pedagoogidena paljud silmapaistvad teadlased ja poliitikud. Esialgu (1811–1843) paikneski lütseum Tsarskoje Selos. Lütseum nimetati Nikolai I käsul novembris 1843 ümber tema asutaja Aleksander I auks Imperaatorlikuks Aleksandri Lütseumiks ja viidi üle Peterburgi. 1917. aastal lõpetas lütseum tegutsemise.

Lütseumi esimene direktor oli Vassili Fjodorovitš Malinovski (1765–1814), kes sai ainult mõned aastad ametis olla. Teda tunti kui publitsisti, diplomaati ja ühte pärisorjusliku korra kaotamise eelnõu autorit. Järgmine direktor oli juba meid huvitav G. R. Engelhardt.

Lütseumi tegutsemise ajal õppisid seal paljud noored Liivimaalt ja Eestimaalt. Nad said silmapaistvalt hea hariduse ja ütlesid uhkusega: “Meie – lütseistid” Baltimaadelt lähetati sinna õppima terveid dünastiaid. Kõige arvukamalt oli neid Korffide suguvõsast (12 inimest). Eri aegadel lõpetasid lütseumi kuus parun Rosenit ja samapalju von Berge. Viis lütseisti olid Stackelbergid, neli Tiesenhausenid. Oli ka Krusensterne, Knorringe, Benckendorfe, Lipharte. Seda nimekirja võiks pikalt jätkata, kuid käesoleva töö ülesanne on arhiividokumentide abil jälgida Bergidest esimesena lütseumis õppinud Aleksander von Bergi (1803–1884) sisseastumist ning edusamme õppimises. Seda on hea teha, sest Eesti Ajalooarhiivis Tartus on 10 kirja, mis on säilinud lütseisti ema Gertrude Wilhelmine (1775–1874) ja lütseumi direktori Georg Reinhold Engelhardti (1775–1862) kirjavahetusest aastail 1816–1820.

Äärmiselt huvitav on jälgida tunnustatud pedagoogi ja mitme õppeasutuse juhataja suhtumist õpilastesse ning nende vanematesse. Georg Reinhold muutus Venemaal Jegor Antonovitšiks ja seepärast kasutamegi alljärgnevas kirjutises nimekuju J. A. Engelhardt (1). Osa andmeid pärineb tuntud Puškini-uuriija Alla Belenkova kogumikust “Estljandskije i Lifljandskije portretõ Imperatorskogo Litseja” (2).

Nüüd kirjade juurde. Adresseeritud on need madam Wilhelmine de Bergile ja saadetud Tsarskoje Selost Tartusse (Derpt). Esimene kiri on kirjutatud 20. juunil 1816, kui Lütseumis õppisid veel A. S. Puškin, liivimaalased V. Küchelbecker, A. Gortšakov, baltisakslaste pojad A. Delvig, K. Danzas ja M. Korff. Nende lõpetamiseni oli jäänud veel aasta.

Kolm kuud direktori kohustes olnud J. A. Engelhardt kirjutab: “Sain Teie poolt saadetud poja, kõrgestiaustatud sõbra ristimistunnistuse ja 750 rubla, kuid ei saa saata kviitungit nende kättesaamise kohta ega Bergide järeltulijat kanda pansionäride nimekirja, kuni ei ole saanud formaalselt kehtivat tunnistust rüütelkonda kuuluvuse kohta. Seetõttu, olge head ja saatke need dokumendid koheselt, kuna meil on palju kandidaate neile kohtadele. Mis puutub vanusesse, siis see ei oma erilist tähendust, kuigi alati tahaks nooremaid õpilasi, eriti Liivimaalt, kuna neil vene keel lonkab. Nii mõnigi poisike, kes oma teadmiste poolest võiks olla kolmandas klassis, peab minema teise või esimesse, kuna ta nõrga vene keele tõttu pole võimeline kuulama loenguid vene

keeles. Palun mulle kui vanale koolivennale (3) teha seda meelehead ja rääkida kõikjal, et siia saadetakse palju väga noori kandidaate. Nendel on veel see eelis, et nad võivad astuda kohe lütseumi, kus kasvatamine lapsevanematele midagi ei maksa. Võtke vastu minu kinnitus kõrgest austusest Teie vastu, mul on au olla Teie alandlik teener” (4).

Seda lütseumi algaja direktori üleskutset võeti kuulda. Alates esimesest kursusest 1811 kuni viimasele 1918 oli iga kolmas-neljas lütseist pärit Baltikumist. Bergide poolt esitati dokumendid tähtjaks ja täieõigusliku Liivimaalt pärit pansionäri Aleksander Bergi (Alexander von Berg) emale tuli uus kiri: “Tere tulemast Teie väikesele kasvandikule, minu sügavalt austatud sõbranna, ma olen tõeliselt rõõmus, kui Teie varsti näete, et meie oleme Teie usalduse välja teeninud. Ma tagan hea tahte ja südamlikkuse enda ja kaastöötajate poolt. Poiss on hea, kuna ta on Teie poeg ja kõik peab minema hästi. Ta teadmiste tase on kõrge, kahju ainult, et kõike teab ta saksa keeles. Kuna kõikides klassides toimuvad loengud vene keeles, siis selle keele mitteoskamine viib teda mõneti tahapoole. Seega, et sellest puudusest üle saada, soovitan Teil maksimaalselt kasutada seda aega, mis on jäänud sisseastumiseni ning võtta vene keele eratunde. Mul on kahju, et poiss on üle 12 aasta vana, sest 8-9aastane nooruk omandab kergemini uusi norme, teisalt pole nõrga keeletundmise pärast madalamasse klassi viimine nii valuline ja raske.

Vastavalt Teie soovile võib väike kandidaat kohale sõita 1. juuliks, kuid tema raha ja dokumendid peavad saabuma varem. Seda nõuab meie arvestuste ja majandamise kord ja ma ei või ka kõige paremal tahtmisel jätta kohta täitmata, kui kandidaat selleks ajaks pole õppemaksu tasunud ja raamatusse sisse kantud.

Minu naine tänab Teid südamlike ja sõbralike meenutuste eest ja palub, et see jätkuks ka edaspidi. Mul on suur au olla Teie alandlik teener ja vana austaja juba peaaegu 30 aastat” (5).

Raske on mitte märgata direktori hoolt ja tähelepanu, häid nõuandeid ja soove, mõistlikku nõudlikkust ja heatahtlikkust. Sõnad 30aastasest “staažist” räägib sellest, et proua Wilhelminet teab ta juba 13-aastaselt, kuna perekonnad Ermes ja Engelhardt olid sõbralikes suhetes ja tuttavad ajast, mil Engelhardtid elasid Riias.

Uustulnuk ei kaotanud aega: vanem vend Peterburis (krahv F. W. R. v. Berg) leidis talle õpetaja ja poiss omandas vene keele kiiresti. Kirjavahetus koduga oli regulaarne. Bergide arhiivis on sadu lehekülgi kirju lastelt vanematele ja vastupidi.

Aleksander kirjutas koju sageli, teatades oma õpingutest. Oma edusammudest rääkis ta tagasihoidlikult, kuigi need olid silmnähtavad. Mõned Liivimaa perekonnad (Weiss, Helmersen) võtsid oma võsud koolist ära, kuna raskused vene keeles tundusid ületamatud, kuid Aleksander selleks kahtlust ei andnud. Kirjas emale ta teatas: “/.../ vene keeles jätkan eratunde. Õpetajale pean deklameerima luuletusi, siis jutustama seda proosas. Peale selle tõlgin saksa keelest vene keelde /.../ Pöördudes oma tuppa, tegelen veel iseseisvalt /.../” (6).

J. A. Engelhardt omakorda ei unusta Tartusse saata vastuseid: “Kui Teie, kõrgestiaustatud sõbranna, usaldasite mulle oma pärija ja nõustusite andma talle vajalikke eratunde /.../ ma kohe organiseerisin neid. Ta (Aleksander) õpib vene keelt teadvuse kaotuseni /.../ Olen rahul tema usinuse ja käitumisega ning ei saa muud ette heita kui aastaid, mis rõhuvad teda ja meid /.../” (7).

See direktori kiri saadeti 20. septembril 1817. aga täpselt kuu hiljem, 21. oktoobril ilmunud “Lühike aruanne Lütseumi olukorrast” lõigus “Sündmused” märgitakse, et hiljuti külastasid lütseumi A. Puškin, I. Puštšin, I. Malinovski, V. Küchelbecker, V. Volhovski ja teised esimese lennu lõpetajad (8). Väga võimalik, et noor pansionär kohtas seda seltskonda, ühise ja jagamatu “Lütseumi Vabariigi” esindajaid. Kui palju vaimustust ja ka kadedust oli noortes. Uudishimulikult Aleksander Bergil ei võinud märkamata jääda, kuidas tema nimekaim noor poet Puškin peremehelikult jalutab pargi alleedel. Arukas ja kohusetruu Saša (nii nimetab kirjades ema oma poega) kõndis samu radu, mis A. Puškin. Koju saadetud kirjades tarvitab Aleksander kirillitsat, tunneb uhkust edusammudest, jagab oma muljeid. Vahel need jutud sündmustest, mis kõrvalseisjatele ei ole tähtsad, on siiski olulised: “Mõned päevad tagasi oli siin minister Kozodavlev /.../ (9). Ta saabus siis, kui üks õpilane meie klassis tõestas tahvli ees teoreemi. Kuuldes ministri saabumisest, kutsus õpetaja ette prima õpilase, et see ministri küsimustele oskaks vastata. Aga minister ei küsinud midagi ja eemaldus” (10). Õpilane oli tähelepaneja ja mõistev, ironiseerides õpetaja hirmu ja kartust ülemuste ees halba muljet jätta. Pilge Aleksandri teates vaheldub tähtsamaga: Täna, 13. jaanuaril, on tema sünnipäev; sünnipäevalast ootab kaasõpilaste poolt

valmistatud üllatus. See on lütseistide traditsioon mängida aasta vanemaks saanud A. Bergile omakoostatud komöödiat.

Direktor teatab nagu alati akuraatselt Tartusse: “Teie poja asjad lähevad hästi, paremini kui arvasin, võttes arvesse tema aastaid ja senist harjumust elada kodus ning vabaduses. Ta allub meie korrale, kuna saab aru, et see on hea ja vajalik, /.../ kuid ma palun öelda tema vennale, et ta ei võtaks vaheajaks poissi enda juurde Peterburgi. Sellega noorele inimesele pakutakse lühiajalist rõõmu, millele järgnevad kurvad üleelamised /.../ Ma räägin oma huvide vastu, kuna pansioni kassa võidab, kui rohkem õpilasi sõidab vaheajaks koju. Aga ma soovin kujundada kasvandike iseloomu, mitte koguda kapitali /.../” (11).

Vend, kes elab Peterburis, on 23aastane Fjodor (Friedrich Wilhelm Rembert). Ta lahkus 1812. aastal Tartu Ülikoolist, et vabatahtlikuna osa võtta sõjast. Vägede üleminekul Visla jõest sai ta vapruste eest Aleksander I-selt isiklikult porutšiku auastme. Noorem Berg vaatas vaimustusega vanema venna poole.

Oli teada, et F. Berg on A. A. Bobrinski parim sõber. Viimase maja asus Galerii tänava lõpus, kuhu Aleksander koos vennaga sõitsid. Seal viibis korduvalt ka Puškin – jällegi võimalus nende kohtumiseks!

Dokumentaalseid tõestusi küll pole, aga kahe Aleksandri teed ristusid korduvalt. Kord, naastes Peterburist Tsarskoje Selosse, sai Aleksander emalt teate Bergide perekonnasõbra Barclay de Tolly surmast. Vennaga kui julge ja targa sõjaväelasega koos mälestatakse de Tollyt. Järgmised puhkepäevad veedab Aleksander jälle venna ja A. Bobrinskiga. Bobrinski perekonna ajalugu teadis ta juba varem. Oberpahleni (Põltsamaa) lossis oli Aleksander viibinud koos vanematega korduvalt. Lossi ostis Katariina II oma mitteseaduslikule pojale Aleksei Bobrinskile, kelle isa oli vürst Grigori Orlov.

Aleksei Bobrinski oli 18.–19. sajandi originaalitseja, ilusate naiste lemmik ja armuke, kirglik kaardimängur. Ta kasutas suuri summasid mitte ainult lõbustusteks, vaid kollektsioneeris relvi, observatooriumi sisustust, lõi rikka raamatukogu. Abiellus Liivimaal tuntud Ungern-Sternbergide perekonnast pärit naisega. Nende poeg, Aleksei Aleksejevitš, sõbrustas A. Gortšakoviga (Puškini kursusekaaslane) ja F. Bergiga. Gortšakov ja Berg külastasid Bobrinski ka Põltsamaa lossis.

Aleksander oli rõõmus, et sai külastada kuulsaid maju Peterburis, viibida koos venna ja tema sõpradega luksuslikes salongides. Kuid märtsis 1820 läkitatakse Tartusse morn sõnum: “/.../ Pühapäeval mind Peterburi ei lubata, sest jõulude ajal ma hilinesin kooli. Nüüd tuleb mul iga päev õppida mitu tundi /.../” (12). Direktoril oli õigus, kohusetruu õpilane püüab siluda oma viga ja rahu taastub. Saša kirjutab: “Engelhardt saadab teile tervisi. Kui ma olen jälle Liivimaal, siis tagasi sõites toon talle küpsiseid (präänikuid), mida ta väga armastab /.../” (13). Tuleb välja, et Jegor Antonovitšil olid omad “nõrkused”

Direktor oskas jälgida oma hoolealuseid kasvandikke. Ta kirjutab Tartusse: “Mind tõeliselt rõõmustab, et jääte pojaga rahule. See on meile autasu, mida me saame oma meeldiva, kuid raske töö eest. Võite olla kindel, et me ei jäta vahele midagi, mis tuleb kasuks korraliku inimese ja kasuliku kodaniku vormimisele. See oli alati meie siht, mille poole püüame /.../ Annaks Jumal, et kõikidel emadel oleksid sellised vahvad pojad, kellel aval süda ja mõistus, mida praegu harva võib kohata noorte hulgas. Ta on leidnud selle õrna piiri iseloomu otsustavuse ja tugevuse, isemeelsuse ja visaduse vahel. Teie poeg on muidugi haruldane inimene!” (14) Millise ema süda jääks külmaks sellist arvamust lugedes? Tuleb kahetseda, et Engelhardtil ei piisanud sellist pedagoogilist läbinägelikkust ka suhtlemisel A. Puškiniga.

Kasvandik Berg, keda direktor nii ilusasti iseloomustab, saadab aruandeid oma edusammudest õpingutes ja tänusõnu emale: “Igas kirjas olen valmis kordama, kui tänulik ma olen Teile selle eest, mida Te mulle teete /.../ Mida vanemaks ma saan, seda enam tunnen igatsust kodu järele” (15)

A. Berg oskab olla tänulik, mis vahel ei ole omane inimestele ka vanemas eas. Nooruk palub oma kirjades edasi anda tänusõnad õpetajale Friedrich Georg Wilhelm Struvele, kes teda hästi õpetas geomeetrias ja kahetseb, et ta ise ei olnud alati tähelepanelik (16).

Struve nimi kordub tihti poisi kirjades koju. Vassili Jakovlevitš Struve õpetas matemaatikat Tartu gümnaasiumis, mõne aja töötas koduõpetajana Bergide juures, säilitades Bergidega soojad sidemed, sõites Sangastesse koos perekonnaga. Aleksandrile oli noor õpetaja eeskujuks ja

ergutuseks: Vassili Jakovlevitš Struve lõpetas kuldmedaliga filoloogiateaduskonna (??), kuid teda tõmbasid maailmaruumi saladused, saavutades astronoomias ülemaailmse kuulsuse.

Kirjad Tsarskoje Selost ei sisalda ainult teateid õppetööst. Siin on palju elulisi igapäevaseid üksikasju. Näiteks: pansionitasu tuleb saata ainult uutes pangatähtedes, kuna vanu Engelhardt ei võta vastu. Ilmekalt on kirjutatud kodunt paki saamise kohta: “Talupoeg Sangastest tõi Teie poolt saadetud õunad ja pätklid. Vaevalt sain kasti avada, kui tuba täitus klassikaaslastest, kes tulid õnnitlema saadetise saamisel. 25 õuna, mis ma lauale panin, oleks võinud olla ka sadu, oli veerand tunniga söödud. Mina ja seltsimehed tänavad ning rõõmustavad võimaluse eest toitlustust mitmekesistada” (17).

Ei kahetsuse varjugi külakosti kadumisest, vaid humoorikas suhtumine. Arusaamine seltsimehelikkusest, lütseumi kasvandike tõeline sõprus ei jätnud neid maha ka täiskasvanutena.

Jegor Antonovitš oli küll nõudlik, kuid armastas naljatada. Ta ei saanud sõita Tallinna merevannideks, kuid saatis sinna oma perekonna: “Kaks päeva tagasi naine tuli Tallinnast koos oma kanapoegadega. Mereveevannid osutusid väga kasulikeks. Kuigi ma oma naist, kes on kahtlemata hästi puhtaks pestud naisterahvas, ei saa võrrelda Teiega. Kuid olen rahul ka vähemaga /.../” (18).

Vallatu toon, oskus öelda komplimente – seda kõike on kirjas lesk Wilhelmine Bergile (19). Nähtavasti on unustatud keeld Aleksandri kaasaminekuks vanema vennaga. “Möödunud pühapäeval sõitsid siia Ferdenka ja Bobrinski” kirjutab Aleksander 11. mail 1820. “Nad võtsid mind kaasa Pavlovskisse. Me jalutasime parkides ja ratsutasime Bobrinskiga /.../ Ma vist ei kirjutanud, et Bobrinski on preili Samoilova peigmees /.../” (20).

“Preili Samoilova”, nagu nimetab nooruk Sofja Aleksandrovna Samoilovat, abiellus A. A. Bobrinskiga 1821. aastal. Ta oli keisrinna lähim sõbranna, A. S. Puškini kõrgeauline tuttav. Poeedi elu uurijad on kahtlustanud teda intriigides Puškini viimase duelli ümber. Kaasaegsed on üksmeelselt märkinud tema mõistust, meeldivust, sarmikust, mondäänsust, armastusväärsust ja ebaharilikku haritust. Tema salong, mida külastasid vähesed valitud, oli avatud iga päev õhtuti. Vennad Bergid, nagu ka A. S. Puškin, külastasid sageli seda Peterburis tuntud maja, võisid samuti seal kohtuda. Sellest küll oma kirjades Aleksander ei räägi, kuid see võib olla fakt. Tahaks loota, et nii see oli. Sofja kavalier, pärastine abikaasa A. Bobrinski, oli Puškinile sümpaatne mitmete kõrgete hingeliste omaduste poolest. A. Smirnova kirjutab oma märkmetes: “Tema (Bobrinski) oli iseloomult ja hingelt kõige üllam” (21). Euroopalikult haritud ja heatahtlik, oli ta A. Bergist ainult kolm aastat vanem.

Õppimine hakkas lõpule jõudma. 17-aastase Aleksandri ees seisis valik: kas tsiviil- või sõjaväeline teenistus? Ema jättis targalt otsuse tegemise pojale. A. Berg valis tsivilisti karjääri. Kiituskiri nr. 51 on hoolikalt hoiul Bergide perekonna arhiivis. Selle sisu on järgmine: “Arukuse, eeskujuliku käitumise ja väga heade tulemuste eest teadustes, mis on saavutatud viibimise ajal Tsarskoje Selo Aadlipansionaadis, väärite hõbemedalit nr. 1, milline on omistatud Teile Tema Imperaatorliku Kõrguse kinnitusega. See on esimene aumärk, mille saate astumisel Kodanike Ühingusse, mis ergutagu /.../ Teid täitma oma kohust Valitseja ja Isamaa vastu. Tsarskoje Selo, 9. juulil 1821. aastal” (22).

1824. aastal astus A. Berg riigiteenistusse, 1840. aastal algas tema töö Londonis Vene saatkonnas, mis märgiti ära kõikvõimalike autasudega. Ta suri 1884. aastal poissmehena.

1868. aastal lõpetas lütseumi kuldmedaliga tema vennapoeg krahv Aleksander (A. Joachim Rembert) von Berg (1847–1893).

1869. aastal lõpetas teine vennapoeg krahv Georg Erich Rembert (1849–1920).

1897. aastal lõpetas lütseumi vennapojapoeg krahv Erik (Erich) von Berg (1876–1945).

1901. aastal oli teise vennapojapoja krahv Ernes Friedrich von Bergi (1880–1949) lõpetamise aasta.

1906. aastal lõpetas lütseumi krahv Boris von Berg (1894–1953), endise lütseisti krahv Georg E. R. Bergi poeg.

Lütseum oli peamiselt aadlinoorsoole mõeldud kinnine kõrgem õppeasutus. Nooremas astmes olid õppeaineteks vene, ladina, prantsuse, saksa ja inglise keel, loogika, ajalugu, geograafia, matemaatika, füüsika, kosmograafia. Vanematel kursustel olid lisaks eelmistele: lääne kirjanduse

ajalugu, kirikuajalugu, kiriku-, riigi-, kodaniku-, politsei-, rahandus- ja kriminaalõigus, rahvusvahelised suhted, statistika, poliitökonoomia, Idamaade riigiehituse ja filosoofia ajalugu.

Silmapaistvaid lõpetajaid oli palju. Näiteks kirjanikud ja poeedid: A. S. Puškin, A. A. Delvig, L. A. Mei, M. V. Petraševski, K. K. Dansas, M. L. Jakovlev, M. J. Saltõkov-Štšedrin, V. D. Volhovski, A. D. Iljitševski.

Õpetlased ja teadlased: J. Grot, K. Veselovski, N. Danilevski, V. Bezobrazov, V. V. Veljaminev-Zernov; filosoofid: G. N. Võrubov ja De Roberti; riigimehed: N. Korff, A. M. Gortšakov, M. A. Korff, D. N. Zamjatin, A. K. Girs, A. V. Golovnin, M. Reiter, D. A. Tolstoi, N. P. Nikolai, N. A. Korsakov, S. G. Lomonosov, F. H. Steven jt.

Lütseumi lõpp oli kurb nagu paljude lütseistide saatus, nagu enamiku vene intelligentsi saatus. Suurem enamus lütseistidest küll lahkus Venemaalt, järelejäänuid kiusati taga. 1925. aastal kerkis üles fabritseeritud "lütseistide süüasi" ja 81 inimest mõisteti süüdi. Neid süüdistati mitmes vandenõus, vaenulikus suhtumises nõukogude valitsusse, spioneerimises välisriikide kasuks. Tulemuseks olid mahalaskmised ja sunnitööle saatmised.

Viited:

1. Georg Reinhold Gustav (venelastel Jegor Antonovitš) sündis 1775. a Riias. Lapsena siirdus koos vanematega Peterburi. Noorukina oli esialgu sõjaväeteenistuses. Läks üle välisasjade kolleegiumi, siis riigisekretäri abiks. Aastast 1811 oli Peterburi Pedagoogikainstituudi direktor, a-tel 1816–1823 lütseumi direktor. Avaldanud pedagoogilisi ja majandusalaseid töid. Suri 1862. a Peterburis.
2. Õpetatud filoloog, Tallinna Linnamäe vene lütseumi õpetaja, samaaegselt muuseumi "A. S. Puškin – 20. sajand" direktor Alla Iljitši t. Belenkova üllitas 2003. a Tallinnas venekeelse raamatu "Imperaatorliku Lütseumi Eesti- ja Liivimaa portreed"
3. Engelhardti kasvatati Liivimaal naiste erapansionis, kus viibis ka Wilhelmine von Erms, abielludes Berg.
4. EAA. F 1874-1-44-87
5. EAA. Kiri 25.04.1817, F 1874-1-44-89
6. EAA. F. 1874-1-39-3
7. EAA. F. 1874-1-44-100
8. Esmakursuslased – esimese lennu lütseistid. Lõpetajaid nimetati lõpetamise lennu järjekorranumbri järgi.
9. O. P. Kozodavlev (1754–1819) – senaator, siseminister 1810–1819, kes teostas Balti kubermangude talupoegade pärisorjusest vabastamise (küll ilma maata).
10. EAA. F 1874-1-39-4
11. EAA. F 1874-1-44-94
12. EAA. F 1874-1-39-23
13. Samas.
14. EAA. F 1874-1-44-101
15. EAA. F 1874-1-39-25
16. Friedrich Georg Wilhelm (Vassili Jakovlevitš) Struve (1793–1864), saksa päritolu vene astronoom ja geodeet, Pulkovo observatooriumi rajajaid.
17. EAA. F 1874-1-39-29
18. EAA. F 1874-1-44-102
19. Gertrude Wilhelmine von Berg (1775 sündinud von Erms) abiellus 1792, lehestus varakult (1811), kuid enam ei abiellunud ja majandas kindlakäeliselt Sangaste mõisa.
20. EAA. F 1874-99-86
21. "Russki Arhiv", 1868, lk. 1790 (v. k.)
22. EAA. F 1874-1-977-1

VAIMUDE TUND FORSELIUSE TÄNAVAL

Ingrit Tera, Tartu Forseliuse Gümnaasiumi inglise keele õpetaja

Tegelased: Ajakirjanik, Bengt Gottfried Forselius, Mati Unt, Tipa-Tapa, Õpetaja, Õpilased.
Tegevus toimub paralleelselt kahes ajas: vaimude ja tänapäeva ajas. Vaimude tasandil on telesaade, kuhu on kutsutud mõned tuntud tegelaste vaimud. Tipa-Tapa uitab lihtsalt niisama ringi. Tänapäeval toimub kirjandustund. Muusika vaheldumine viib ühest klipist teise.

Ajakirjanik: Tere tulemast meie tänaõhtusesse saatesse "Vaimude tund"! Lubage mul tutvustada saate külalisi, kes on mõlemad pärit Forseliuse tänavalt.

Forselius: Tere õhtust, lugupeetud publikum! Ma pean mainima, et minu ajal sellist tänavat seal Ropka mõisa lähedal küll veel ei olnud. Nüüd on sinna parki suur kivi tassitud ja minu nimi lausa kivisse raiutud. Uue aja alguses panid inimesed isegi ühele gümnaasiumile minu nime.

Ajakirjanik: Ärge olge siis nii tagasihoidlik, aga teie panite ju aluse Eesti hariduselule.

Forselius: Tegelikult olen päris meelitatud. Eks ma tegin ühe kooli üle 320 aasta tagasi ja nii mõnedki koolmeisterid said koolitatud ja mööda Eestit laiali saadetud. Aga et selle pidi just kivisse raiuma. (*vangutab pead, jääb mõttesse*)

Mati Unt: Kuule, Bengt, sa käisid ju lausa Rootsi kuninga juures.

Forselius: Juhtus küll selline asi, ma võtsin Ignatsi Jaagu ja Pakri Hansu Jüri ka kaasa. Mu süda ei lubanud, et meid aina matsirahvaks peetakse. Poisid olid tublid, näitasid ennast ainult heast küljest. Kuningas andis neile lausa kuldraha, ilus reis oli. (*heldinult*)

Mati Unt: Ilma sinuta, Forselius, oleks me veel sajandeid vaimupimeduses kobanud.

(*Muusika. Vaimud tarduvad paigale, järgneb lõik kirjandustunnist*)

Õpetaja: Täna kirjandustunni teema on niisiis Friedrich Reinhold Kreutzwald ja Eesti hariduselu algus. Võtke vihik ja kirjutame pealkirja.

Õpilane 1: Õpetaja, õpetaja, räägime millestki põnevamast.

Õpilane 2: Me just ajalootunnis õppisime seda, ära hakkab tüütama, kogu aeg sama jura!

Õpetaja: Mida te endale lubate? See on äärmiselt vajalik! Me hakkame konspekterima!

Õpilane 3: Aga see on ju nii vana asi, me võiks ikka midagi tänapäevasemat õppida.

Õpilane 4: Jah, õpetaja, rääkige meile parem mõne enesetapu teinud kirjaniku elulugu või midagi muud ägedat!

Õpetaja: Seda pole õppekavas ette nähtud, te peate kirjandust õppima, mitte elu!

Õpilane 2: Aga kirjandus peakski ju elust olema. Kõik tänapäeva eesti kirjanikud kirjutavad ju elust, ma olen muide Kenderit lugenud.

Õpilane 4: Tunnis võiks hoopis krimkasid lugeda.

Õpetaja: See ei hari teid, jätame selle mõttetu diskussiooni ja jätkame tundi.

Õpilane 3: Õpetaja, mulle tundub isegi Shakespeare huvitav, vähemalt võiks seda siis tunnis lavastada. Olla või mitte olla ...

Õpilane 1: Kuulge, inimesed, me peame vist peale põhikooli uude kooli minema, kus ägedamad kirjanduse tunnid on ... Näiteks?

Õpilane 4: Mina tean, Forseliusesse! Forseliusesse kindlasti! (*tõuseb püsti, nagu hakkaks minema*)
(*Muusika Õpetaja, õpilased tarduvad paigale. Jätkub vaimude tund*)

Ajakirjanik: Lugupeetud härra Unt, mis seob teid Forseliuse tänavaga.

Mati Unt: Ma pean nüüd küll mõtlema, aga ma arvan, et põhiliselt kollane kass.

Ajakirjanik: (*arusaamatult*) Kollane kass?

Mati Unt: Just. (*habet sügades*) Ega ma ilmselt ilma 8. keskkoolita ja õpetaja Vello Saageta poleks oma esimest naiivset romaani kirjutanud ja äkki üldse kirjanikuks ja lavastajaks hakanud. See pisik tuleb ikka sealt.

Tipa-Tapa: (*rõõmsalt*) Huvasti, kollane kass!!! Mina mäletan küll seda raamatut, nüüd on see meil lausa kohustuslik kirjandus.

Mati Unt: Kust see poisike siia sai? Kas keegi kutsus veel ühe müstilise olendi, vaimu?

Tipa-Tapa: (*tutvustab end ise*) Vaim olen ma küll, koolivaim. Müstilist pole minus midagi. Muidugi varsti olen pool sajandit vana, aga ikka sama nooruslik.

Ajakirjanik: Sellist suurvaimude kokkutulekut poleks ma küll suutnud uskuda, sellest saatest tuleb hitt.

Mati Unt: (*tunnustavalt Tipa-Tapale*) Muidugi! Tuleb meelde, 8. keskkooli almanahhil on ju ka sinu pilt. Olid isegi minu kooliajal olemas ja tundub praegu, et täitsa hästi säilinud.

Tipa-Tapa: Otse loomulikult, lapsed hoiavad ju noorena. Vaadake kasvõi õpetajaid, kunagi ei või täpselt teada, kui vanad nad tegelikult juba on.

Forselius: Rõõm, et minu silmad näevad sellist pealehakkamist ja entusiasmi. Kui kõikidel koolidel oleksid sellised suurepäraseid vaimud, siis poleks Eesti hariduselu pärast tarvis veel sajandeid muretseda. Me kõik hõljume Forseliuse Gümnaasiumi kohal ja valvame, et sel hästi läheks. (*muusika*)

* Näitemängu esiettekanne oli messil „Intellektika 2007“, Tartu, 17.02.2007. Esitas Tartu Forseliuse Gümnaasiumi gümnasistide näitering (juhendaja Ingrid Tera):

B. G. Forselius – Oleg Baranov; Mati Unt – Mihkel Vetemaa; Ajakirjanik – Maria Sahharnaja; Õpilased – Rait Lääts, Kerli Keskülla, Simona Hübner ja Klaarika Medvedeva; Õpetaja – Ingrid Tera

KIIDULAUL MÕNISTE KOOLILE

Sel hallil a'al, kui tihti oldi leetris,
üks meiekandi algkool asus Peetris.

Siis lapsed olid kärmed nagu kiisad
ja teine algkool asus jälle Liisal.

Need koolid kokku löödi, ühest piisas –
uus ühendkool sai nimeks Peetri-Liisa.

Kes aga nõnda pikast nimest hooliks –
kool nimetati peagi Kuutsi kooliks.

See vana kool, all puie põliste,
on kuulus üle terve Mõniste.

Ja värisegu taevas kui ka maa
me kooris hüüame: “Hurraa! Hurraa!”

LOITSUD

Sirje Raadik

Tulgu, tulgu viied!	– eeslugeja tõstab käed üles, seejärel järellugejad
Mingu, mingu kahed!	– käed rõhuliselt alla
Jõudke, jõudke neljad!	– käed üles
Kaduge, kaduge kolmed!	– käed alla
Õpin päeval, õpin ööl, õpin kodus, õpin tööl.	– lugemine koos

Õpetaja, õpetaja, õpeta mind hästi,
täna kodust kooli tulles õppida mind kästi.
Kahed (kaks jalalööki) minge kahekaupa, – eeslugeja teeb ette, siis järellugejad
kolmed (3 jalalööki) käige kolmekaupaga, – uhkelt tõmmatakse seljad sirgu
järel jääge viied-neljad,
siis meil uhkelt sirged seljad.

Tulgu tarkus minule,	– jälle ees- ja järellugejad, lüüakse käega endale vastu rinda
minu pinginaabrile.	– tagumised näitavad üksteise suunas
Mingu laiskus ...-le	– 3 korda jalaga vastu maad
või siis hoopis ...-le.	– 3 korda jalaga vastu maad

Õpetaja, õpetaja,
tee must klassi lõpetaja, – koos
siis mul kallis koolimaja,
sina meeles eluaja.

Saagu, saagu ma sajatan,	– eeslugeja tõstab käed üles, järellugejad lasevad rõhuliselt alla
saagu kahed kõhuvalu,	– käed kõhu peale kokku
käigu kolmed küürud seljas,	– küürus ja käsi selja peale
neljad meile naeratagu,	
viied rõõmsalt vilistagu,	
ühtesid pole üldse vaja!	– jalaga vastu maad

Viied rõõmsalt vilistagu,	
ühtesid pole üldse vaja!	– kõik koos (näiteks flöödi saatel)

Need loitsud sain draamaõpetuse kursusel. See oli paaritunnine kursus algklassiõpetajatele. Kursust juhendas Sirje Raadik. Liikumise ja liigutused tegin ise juurde.

Loitsides kauni talve otsingul,

õpetaja Pille Toome
pillet@hot.ee

02.01.07

KUTSEALASE EELKOOLITUSE KORRALDAMIST REGULEERIVAD DOKUMENDID

1. **Kutseõppeasutuse seadus (KÕS).** Vastu võetud 17.06.1998. a (RT I 1998, 64/65, 1007), jõustunud 25.07.1998. Muudetud 20 korda. Viimane muutmine jõustus 29.01.2007
<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12778192>

2. **Kutseharidusstandard (KHS).** Vabariigi Valitsuse 6. aprilli 2006. a määrus nr 90 (RTI, 13.04.2006, 16, 131), jõustunud 16.04.2006.
<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=1014805>

3. **Õpilaste kutseõppeasutusse vastuvõtu kord.** Haridusministri 11. 04. 2002. a määrus nr 33 (RTL 2002, 50, 712), jõustunud 20.04.2002. Muudetud: 27.12.2002/88 (RTL 2003, 4, 39) 9.01.2003 ja 4.09.2006/29 (RTL 2006, 67, 1235) 15.09.2006.
<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?replstring=33&dyn=1048184&id=238068>

4. **Põhikooli ja gümnaasiumi õhtuses ja kaugõppevormis õppimise ning põhikooli ja gümnaasiumi eksternina lõpetamise tingimused ja kord.** Määrus nr

Eelkoolituse põhimõtted lühidalt:

KÕS § 2' lõige (2)

Kutseõpe põhikoolis ja gümnaasiumis on kutseõppe õppekava alusel toimuv õpe, mida viib läbi kutseõppeasutus ning mille kaudu põhiharidust või üldkeskharidust omandavad õppijad saavad kutse- eri- ja ametialased esmateadmised ja -oskused. Õppe maht on vähemalt 15 õppenädalat ja selle läbiviimiseks on koostatud eraldi õppekava.

KÕS § 14" lõige (2)

Kool võimaldab põhikooli ja gümnaasiumi kutseõppe õppekava järgi kutseõpet ka nendele põhiharidust omandavatele õpilastele, kes omandavad põhiharidust õhtuses või kaugõppe vormis põhikooli- ja gümnaasiumiseadusega sätestatud alustel ja korras.

KÕS § 33"" lõige (1)

Kooli kulud seoses põhikoolis ja gümnaasiumis kutseõppe korraldamisega kaetakse riikliku koolitustellimuse ulatuses täidetud õpekohtade arvu, õppekoha baasmaksumuse, õppekavarühma koefitsiendi ja erivajadustega õpilastele kehtestatud koefitsiendi alusel kuni kahe kolmandiku õppekoha maksumuse ulatuses, arvestades õppekava mahtu. Ülejäänud osa õppekoha maksumusest katab põhikool või gümnaasium valikainete õpetamiseks ettenähtud rahalistest vahenditest.

Lõige (2)

Põhikoolis ja gümnaasiumis toimuvat kutseõpet võib rahastada ka muudest allikatest.

Kommentaariid:

1. Kutseõppeasutusel ei ole kohustust kutseõpet põhikoolis või gümnaasiumis läbi viia. Sama kehtib ka rahastamise kohta, mis tuleb läbi kutseõppeasutuse, sest eraldi vahendeid riikliku koolitustellimuse väliselt selleks kutseõppeasutusele ei eraldata.
2. KHS 9. peatükk on tervikuna kutseõppest põhikoolis ja gümnaasiumis.

Põhimõtted põhihariduseta üle 17-aastaste inimeste õppimiseks kutseõppeasutuses on lühidalt järgmised:

KÕS § 2' lõige (3)

Kutseõpe koolikohustuse eest ületanud põhihariduseta isikutele on kutseharidusstandardile ja kutse- või eriala riiklikule õppekavale vastava kutseõppe õppekava alusel toimuv õpe, kus õpingute alustamisele ei seata haridustasemega seotud piiranguid ning õppekava nominaalkestus on kuni kaks ja pool aastat.

KÕS § 14 lõige (1)

Kooli võivad õppima asuda isikud, kellel on põhiharidus, üld- või kutsekeskharidus, samuti koolikohustuse eest ületanud põhihariduseta isikud. Õpilaste vastuvõtu korra kinnitab haridus- ja teadusminister määrusega.

KHS 5. peatükk on tervikuna põhihariduse nõudeta kutseõppe korraldamise kohta.

Eelkoolituse põhimõtteid tohi esile ja kommentaare jagas:

Kalle Toom,

Haridus- ja Teadusministeeriumi kutse- ja täiskasvanuhariduse osakonna kutsehariduse talituse juhataja

FÜÜSIKA-AASTAST 2005

www.wyp2005.org:

UNESCO, Paris, France, January 13–15 2005

Physics for Tomorrow

Launch Conference of the International Year of physics

Conférence Inaugurale de l'Année Internationale de la Physique

2005 has been declared International Year of Physics by the General Assembly of the UNO (United Nations Organization).

The launch conference «Physics for Tomorrow» will take place in Paris, January 13–15, 2005, under the aegis of the UNO, the UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation), the IUPAP (International Union of Pure and Applied Physics) and the EPS (European Physical Society). It is also supported by a number of sponsors including French and international organizations and institutions

Over 1000 participants are expected, including many Nobel Prize winners and other eminent scientific personalities, as also around 500 young students from over 80 countries. The latter (about 17–21 years old), selected among the best physics students of their countries (e.g. laureates of International Physics Olympiads ...), will represent the future of Physics.

01.12.05

The Challenge

The general public's awareness of physics and its importance in our daily life is decreasing. The number of physics students has declined dramatically. Action must be taken by the international physics community to share its visions and convictions about physics with politicians and the public at large. Physics not only plays an important role in the development of science and technology, but also has a tremendous impact on our society. Although this may be evident to physicists, it is not necessarily the case for everyone.

At the dawn of the 21st century the contributions of physics to other sciences will be essential to solving global problems such as energy production, environmental protection and public health.

The Approach

In 1905, Albert Einstein wrote his legendary articles which provided the basis of three fundamental fields in physics: the theory of relativity, quantum theory and the theory of Brownian motion. The World Year of Physics in 2005 will provide the opportunity to celebrate the 100th anniversary of this Miraculous Year while raising the public awareness of physics. Arguably the most famous physicist, Einstein's international reknown will be the natural vehicle to attract public interest.

The Task

The members of the WYP2005 Steering Committee invite all interested organisations to establish a specific WYP2005 Committee to prepare actions within this framework. In order to gain the full support of political authorities and governments we must act quickly. There are a multitude of ideas and themes, be creative!

www.fyysika.ee:

Euroopa Füüsika Seltsi ettepanekul kuulutas ÜRO aasta 2005 ülemaailmseks füüsika-aastaks. Miks?

Me kõik kasutame elektrivalgust, kodumasinaid, arvuteid, televiisorit, tomograafe, raviaparaate, autosid, lennukeid ... Samas seostatakse neid kahtlemata kasulikke leiutisi väga harva füüsikaga, füüsika on inimeste jaoks pigem see kuivavõitu raamatutarkus mis nooremas põlves ära õppida tuli. Nüüd tahaksime meie, füüsikud, rääkida oma töödest ja tegemistest. Sellest ka ülemaailmse füüsika – aasta mõte.

Füüsika-aasta kulminatsioon saabub 8.–14. novembril 2005, teadusnädalal.

www.deutschland.de:

Einsteinjahr 2005

Anlässlich des 100. Geburtstags der Relativitätstheorie und des 50. Todestages ihres berühmten Begründers erklärte das Bundesministerium für Bildung und Forschung das Jahr 2005 zum Einsteinjahr. Hier informieren Sie sich über Leben und Wirken des Physikers und über die zahlreichen Veranstaltungen von Museen, Schulen oder Verlagen.

TALIRUKKI SORDIARETUS

Ilme Tupits, Jõgeva Sordiaretuse Instituut

Rukis on vähenõudlik kultuur, ta on vastupidav karmidele talvetingimustele, kasvab hästi ka madalama mullaviljakusega põldudel ning kulutused väetistele ja taimekaitsevahenditele on väiksemad kui teiste teraviljade kasvatamisel. Rukis võrsub rohkem kui suviviljad, tema tugev ja sügavale tungiv juurestik saab toitaineid ja vett kätte sügavamatest mullakihtidest, teda ei kahjusta eriti taimehaigused ja -kahjurid ning ta konkureerib hästi umbrohtudega, sest rukki juurestik on tugevam ja tungib sügavamale mulda. Katseliselt on kindlaks tehtud, et rukki juur ulatub 90–230 sentimeetri sügavusele, mida pikem kõrs, seda sügavamale tungib juur. Rukis ei ole põua suhtes nii tundlik kui teised teraviljad, nisuga võrreldes vajab rukis saagi moodustamiseks 20–30% vähem vett ja enamasti just põuastel aastatel on rukki saagid suuremad kui suviviljadel. Teised teraviljad, nisu, oder ja kaer, on isetolmlejad, rukis aga risttolmleja, st rukki õis viljastub võõra õie tolmuga. See omadus toob kaasa erinõuded rukki kasvatamisel puhta seemne saamiseks. Rukki seeme võib ka mullas säilida pikka aega ja ühel põllul võib erinevate sortide seemnekasvatust organiseerida alles kümnekonna aasta järel. Rukkil on kaks vormi – suvi- ja talirukis. Suvirukist on Eestis raske kasvatada, sest meie kliimatingimustes ei jätku enamikel suvedel saagi valmimiseks piisavalt soojust. Talirukis on oluline toiduteravili. Rukkileib on kõrge toiteväärtusega ja sisaldab asendamatuid aminohappeid, vitamiine ja mineraalaineid ning on kiudainerikas. Kiudained on tähtsad inimeste soolestiku töö reguleerimisel ja vere kolesteroolitaseme hoidmisel.

Talirukis pärineb Aasia edelaosast nagu teised meil tuntud teraviljaliigid nisu, kaer ja oder, kuid rukist hakati kasutama toiduks tunduvalt hiljem. Arheoloogilised väljakaevamised tõendavad rukki kasvatamist või kasutamist juba nooremal kiviajal. Oletatakse, et rukis kandus põhja ja loode poole nisu või odraga umbrohuna ning elujõulise ja talvekindlana laienes tema kasvupiirkond kiiresti. Täpset teavet levikuteede kohta ei ole, kuid tõenäoline tee oli Türgi kaudu Balkani poolsaarele ja sealt edasi Euroopasse ning teine tee Venemaa kaudu lääne poole. Põhja pool Alpi mäestikku tunti rukist pronksiajal, mujal Euroopas levis rukis arvatavasti esimesel aastatuhandel enne Kristust. Taanis leiti rukkiteri väljakaevamistel rauaajastu lademetest. Rooma keisririigi aladel kasvatati rukist laialdaselt. Prantsusmaa ja Inglismaa aladele laienes rukkiviljelus Karl Suure valitsemise ajal. Slaavlaste aladel sai rukkist peamine leivavili ja venelaste vahendusel levis rukis ka Siberisse. Põhja- ja Lõuna Ameerikasse levis rukis koos uusasukatega 16.–17. sajandil, Austraaliasse jõudis rukis samuti koos kolonistidega. Läänemere-Soome aladel tunti rukist I aastatuhande algusest pärast Kristust. 4.–5. sajandil kasvatati rukist alepõldudel ning 11. sajandist alates juba kogu praegusel Eesti territooriumil.

Tänapäeval toodetakse 95% rukkist Uurali mäestiku ja Reini jõe vahelisel alal, suuremad kasvatajad on Venemaa, Poola, Saksamaa ja Valgevene. Soome, Rootsi, Leedu, Läti ja Eesti kasvatavad rukist peamiselt oma tarbeks. Ameerika mandril on põhiline rukkikasvataja Kanada. Teisest maailmasõjast sajandivahetuseni on rukki viljelemine kogu maailmas vähenenud (36 miljonilt hektarilt 8,5 miljonini), samal ajal on keskmine saak kasvanud 11dt-lt 27dt-ni hektarilt. Kogusaagist umbes pool kasutatakse leiva tootmiseks, ülejäänud osa on seeme, loomasööd ja piirituse- ning plastmassitööstuse tooraine.

Looduses toimus ja toimib aegade algusest pidev valik ja kohastumine, tugevamad ja elujõulisemad isendid säilivad ja paljunevad otsekui iseenesest. Koriluse aegadel valis inimene söögiks ikka viljakamaid taimi, hiljem vilja kasvatades jättis seemneks terveid ja suuremaid teri.

Teadlik ja sihikindel sordiaretus algas paljudes riikides 19. sajandi keskpaiku. Rukki sordiaretusega tehti algust Saksamaal. W. Rimpau ja F. Lochowi aretatud sordid jõudsid baltisaksa mõisnike kaudu Eestimaale, kus nende saagikus oli parem kui kohalikel maasortidel, kuid talvekindlus madal ja mõneski mõisas hävis sügisel külvatud põld kevadeks peaaegu täielikult.

Eestis sai rukki sordiaretus alguse Sangaste mõisas, kus krahv Friedrich Georg Magnus von Berg (1845–1938) asus majapidamist juhtima 1868. aastal. Prantsusmaal ja Inglismaal omandatud põllumajandusharidus ja uuendusmeelsus ärgitasid krahvi tegelema tõu- ja sordiaretusega, parandama ja kuivendama heinamaid ning katsetama teistest maadest toodud taime- ja puuliike. Ta rajas puuviljaaia ja pargi, kus kasvas üle kahesaja puu- ja põõsaliigi. Krahv Berg tegi uuendusi karjakasvatuses, oli üks esimesi söödajuurvilja kasvatajaid ja silotegijaid Eestis, rakendas laudas

masinlõpsi ning saatis Sangaste mõisa piima külmutusvaguniga Peterburi. Kalakasvatus tiikides ja omakonstrueeritud masinad ning seadmed meelitasid kokku arvukalt uudistajaid. Krahvi lemmiktäkust Hetmanist, kelle ta müüs Tori hobusekasvandusele, sai kuulsa tori tõugu hobuste esiisa. Kogutud teadmisi ja oskusi propageeris ta ajalehtede ja ajakirjade vahendusel ning andis välja raamatuid, võttis vastu ekskursioone, näidates oma katseid ja majapidamist. Krahv Fr. Bergi elutööks oli rukki aretamine. Krahv pälvis auhindu näitustelt ja seltsidelt ning aumärke valitsuselt. Ta oli Tartu Ülikooli audoktor ja paljude seltside auliige. Krahv maeti Sangaste kalmistule ja Eesti Sordiparanduse Selts tellis A. Starkopfilt krahvi kalmule mälestusmärgi 'Sangaste' rukkipea kujutisega.

Ülemöödunud sajandi Eesti maarukis oli peenikese teraga ja andis vähe saaki, kuid oli kohanenud meie karmide talvedega. Välismaalt toodud rukki saak oli suurem, kuid talvekindlus madal, isegi Soomest ostetud rukki põllu hävitas külm ja lumeta talv, sest Soomes kaitses põlde külma eest paks lumi. Krahv Berg valis uue sordi aretamisel lähtematerjaliks Vana-Kuustest saadud tugeva kasvuga talvekindla ja raskete teradega rukki, mille päritolu täpselt ei teatud. Kirjeldatud tunnuste järgi oletati, et see oli Saksamaalt toodud Probstseir'i maakoha rukis, mis oli aastate jooksul tolmelnud kohaliku maarukkiga. Valminud vilja hulgast valiti tugevakasvulised, pika peaga taimed, mille terad kaaluti peade kaupa ja peenemad terad prakeeriti. Tolmlemise vältimiseks tipiti hoolega valitud terad ühekaupa, külvilaua abil teistest põldudest eemale, ettevalmistatud peenardele. Kasvu ajal tehti vaatlusi, paremad taimed märgistati, koristati koos juurtega, kuivatati ja igalt taimelt võetud viie pea terad pandi eraldi nummerdatud karpidesse. Teri hinnati suuruse, kuju, värvuse ja kaalu järgi, ebasoovitavad heideti kõrvale. Korduvalt aina saagikamaid ja talve üleelanud taimi valides õnnestus krahvil 1875. aastal saada katsepõllult esimene saak. Uus rukis levis kiiresti ümberkaudu ja sai tuntuks 'Sangaste' nime all. Berg jätkas tööd sordi parandamisega aastakümnete jooksul, saades talve- ja haiguskindla, saagika ning kvaliteetse sordi. Pariisi 1889. aasta maailmanäitusel sai 'Sangaste' rukki väljapanek teraviljade hulgas esikoha ja talle anti kuldauraha. Hiljem omistati 'Sangaste' rukkile näitustelt veel mitmeid autasusid ja diplomeid.

Suure vaevaga saadud tulemused halvenesid aga risttolmlemise tõttu kiiresti ja saavutatu hoidmiseks pidi aina uusi valikuid tegema. Eaka mehe alustas krahv Berg 1924. aastal uusi katsetusi ja püüdis rukist isetolmlevaks muuta. Ta isoleeris rukkipead enne õitsemist pärgamendist torbikutega. Küpsuseni säilinud peadest enamus olid tühjad, kokku sai ta 43 tera, nendest vähesed olid tuumakad ja idanesid. Sundimaks rukist isetolmlemisele sarnaselt teistele teraviljadele, kleepis ta pead õitsemise ajal kummiaraabikuga kokku ning sidus niidiga kinni, et võõrast tolmu sõkalde vahele ei pääseks. Töömaht kasvas tunduvalt kuid rahuldavaid tulemusi ei saadud. Ebaõnnestumistele vaatamata jätkas ta tööd rukkiga, õppides põhjalikult tundma rukki bioloogiat ja omadusi.

M. Pill kirjeldas katsetulemuste põhjal sordi 'Sangaste' tunnuseid järgmiselt: "Sangaste' pead on prismakujulised, keskmise pikkusega kuni pikad (11–14 cm), hõredad ja laiad. Ohted laiali suunatud, pikad, kaunis tugevad. Libled üleminekutüübilised, tihti 3–5 mm pika ohtetaolise lisandiga. Välissõkal on sirge, 16–25 mm pikk. Ripsmed välissõkla anduril on tihedad ja kaunis pikad. Sisesõkal on 'Sangastel' kitsas, õrn, kergesti murdub. Välimisel anduril ripsmed tavaliselt puuduvad. Terad on enamikus kollakasrohelised, pikad, ovaalsed, jämedad ja ühtlased. Terad sõkalde poolavatud, kinnitatud nõrgalt sõkalde vahele, sagedasti pooljahused. Fenooliga värvides jäävad heledaks. 'Sangaste' kõrs on pikk (170–200 cm), võrdlemisi seisukindel, jäme. Võrsu keskmiselt (2–3 võrset). Lehed tugevad, laiad, tihti vahakihiga kaetud. Puhmas poolpüstine, varieeruv."

Krahv Fr. Bergi pojapoeg René Berg siirdus II maailmasõja järel Saksamaalt Kanadasse, kus töötas pikka aega Edmontonis Alberta Ülikooli sordiaretusjaamas. René Berg teadis, et Soomes kasvatatakse 'Sangaste' rukist. Ta tellis Soomest seemet ja aretas 'Sangaste' rukkist Kanada oludesse hästi sobiva sordi 'Kodiak' (1971), mida kasvatati laialdaselt. 1986. aastal õnnestus René Bergil koos abikaasaga külastada Tallinna, kuid Sangastesse tolleaegne valitsus neid ei lubanud. René ja tema venna Victor Bergi järeltulijad elavad Kanadas. René Bergi tütar on samuti sordiaretaja.

1920. aastal asutati Jõgeva Sordikasvandus, kus juhataja ja teraviljade aretajana asus tööle Mihkel Pill (1884–1951), kes oli mõnda aega abistanud ja asendanud Fr. Bergi aretustöös. M. Pillile oli rukis kui peamine toiduvili, väga südamelähedane. Jõgeval alustati valikutega ehk eliitaimede

võtmisega 'Sangaste' põllult, sest seda sorti oli Jõgeva mõisas pikemat aega kasvatatud. Samal ajal koguti kodu- ja välismaiseid rukkiproove aretuse lähtematerjali mitmekesistamiseks. Eesmärgiks oli aretada 'Sangastest' tihedama pea, lühema ja seisukindlama kõrre ning hea talvekindlusega saagikas sort. Rukkisordi 'Jõgeva 1' aretuseks kulus 15 aastat. Sort oli 'Sangastest' lühema kõrrega, seisukindlam ja saagikam, kuid väiksema talvekindlusega. Paralleelselt alustati ka rukkisordi 'Jõgeva 2' aretustööd. Vanemateks kasutati kogutud proovidest talvekindlaimaid. Võrreldes 'Sangastega' oli 'Jõgeva 2' kõrs lühem, talvekindlus võrdne ning saagikus mõnevõrra kõrgem.

M. Pill korraldas 1923–1939. aastatel talirukkisortide võrdluskatseid eesmärgiga anda hinnang olemasolevatele sortidele, aidata põllumeestel valida kasvatamiseks sobivaid sorte ja leida aretuseks lähtematerjali. Tuginedes katsete tulemustele soovitas M. Pill juba 1926. aastal kasvatada rohkem talvekindlat, suure tera- ja põhusaagiga sorti 'Sangaste'. Sellest ajast algas 'Sangaste' sordi võidukäik Eestis. 1935. aastaks oli 'Sangaste' all pool rukki külvipinnast ning ta oli mitukümmend aastat kõige enam kasvatatavaks talirukkisordiks Eestis.

Pärast Fr. Bergi surma asutati Jõgeva Sordikasvanduse Sangaste Aretusjaam, kus M. Pilli juhendamisel tehti 'Sangaste' sordiparandust. Sangastes tegeles sordi omaduste säilitamisega ja seemne tootmisega Constance Kalm, kes oli olnud krahvi lähim kaastööline. See töö on jätkunud käesoleva ajani hoolimata reorganiseerimistest ja põlvkondade vahetusest ning 'Sangaste' rukis on säilitanud oma bioloogilised ja majanduslikud omadused muutumatuna ning ta on üks väheseid, kui mitte ainuke sort maailmas, mis on olnud pidevalt viljeluses aretuse algusest.

M. Pilli tööd jätkas Jõgeva Sordiaretusjaamas Herbert Tuppits (1909–1985), kes asus Jõgeval tööle 1944. aastal. Tema juhendamisel valiti sordivõrdluskatsetes vabalt risttolmelnud taimede hulgast talvekindlaimaid ja saagikamaid taimi, millest kujundati tunnuste poolest laialdaselt varieeruv uus populatsioon. Uuendusena prakeeriti enne õitsemist talve- ja seisukindluse, kõrre pikkuse, võrsumise ja peade produktiivsuse põhjal suur osa peresid (pere – ühe taime järglaskond) ja allesjäänud perede seast ebasoovitavate tunnustega taimed, et talvekindlad, hästi võrsunud, lühema kõrrega, seisukindlad taimed oleks populatsioonis ülekaalus. Niisuguse individuaal-perevaliku meetodil aretati sort 'Jõgeva 112' Prakeerimisega enne õitsemist piirati vaba risttolmlemist populatsiooni piires, kuid meetod ei võimaldanud siiski lühikese seisukindla kõrrega taimedel täielikku ülekaalu saavutada ning kõrre lühenedes vähenes ka talvekindlus.

Viiekümnendate aastate lõpus alustati uut tüüpi sordi aretamist, mis oleks talvekindel, lühema kõrrega ja kergemini kombainiga koristatav. Õpiti tundma mitmeid saagikaid Lääne-Euroopa sorte, kuid nende talvekindlus oli meie oludes ebarahuldav. Talvekindluse parandamiseks valiti teiseks ristlusvanemaks põhja-vene ja stepitüüpi sorte. Erinevate tunnuste pärandumist järglaskonnale hinnati eelpool nimetatud lähtematerjali paariviisilisel ristamisel ja vabal risttolmlemisel. Kontrollitud ristamisega, isoleerimisega enne õitsemist ja valikutega provokatsioonilisel foonil aretati sort 'Vambo', mis erines tunduvalt 'Sangaste' tüüpi sortidest kõrre pikkuse, pea pikkuse ja kuju ning produktiivsuse poolest. 'Vambo' oli 30–40 cm lühema kõrrega kui varem aretatud sordid, seisukindlam, parema võrsumisega, tiheda käävja peaga, lühikese ja jämeda teraga ning suurema jahu väljatuleku protsendiga, talvekindlus ja vastupidavus lumiseenele olid aga keskmised.

'Vambo' talvekindluse parandamiseks rajati 1967. aastal katsed, kus taimed nakatati teadlikult lumiseenega. Kevadeks säilinud üksikutest taimedest kujundati populatsioon, mida kasvatati aastate vältel külma- ja lumiseene provokatsioonilistel foonidel, samal ajal valiti perede hulgast lühemaid ning saagikamaid taimi. Uuel sordil 'Tulvi' oli parem talvekindlus kui 'Vambol', kõrs lühem ja seisukindlam ning saagikus kõrge. Nii 'Vambo' kui ka 'Tulvi' on intensiivtüüpi sordid, millised annavad suurt saaki kerge ja keskmise lõimisega viljakatel muldadel, kuid Eestis on piisavalt raskeid, madala viljakusega muldi, kus nimetatud sortide saak oli tagasihoidlik. Järgmise sordi üheks vanemaks valiti Põhja-Venemaa raske lõimisega väheviljakatel muldadel kohanenud sort, mille vastupidavus haudumisele, vettimisele, külmale ja lumiseenele oli kõrge. Teiseks lähtevanemaks valiti keskmise talvekindlusega ja hea saagivõimega Rootsi sort. Sordi nimeks sai 'Viku', ta oli talvekindel, rahuldava seisukindlusega ja andis saaki ka väheviljakatel raskema lõimisega muldadel.

Suhteliselt pehmed ja lumevaesed talved ajendasid aretama sorti, milline taluks pikaajalist sula, aga ka lumeta pakaselist talve, oleks stabiilse saagikuse ja kõrge terakvaliteediga. Põhiline aretustöö viidi läbi külma-, lumiseene ja ka jahukaste nakkusega provokatsioonilistel foonidel. Valikutega parandati aretise saagivõimet ja kvaliteeti. Sort 'Elvi' on keskmise kõrrepikkusega,

talvekindel, hea seisukindlusega ning annab head saaki ka raskema lõimisega ja madalama viljakusega muldadel. 'Elvi' oli esimene Eesti rukkisort, mis võeti Euroopa Liidu sordilehte ja teda kasvatatakse edukalt ka Soomes. Kõik need rukkisordid on populatsioonisordid.

Lääne-Euroopa riikides, eriti Saksamaal, hakati möödunud sajandi kuuekümnendatel aastatel otsima võimalusi rukki kõrre lühendamiseks, et parandada seisukindlust ja vähendada kadusid kombainiga koristamisel. Paljude teadlaste uurimistöö tulemusena võeti kasutusele aretusmeetod, mis põhineb tsütoplasmaatilisel isassteriilsusel ja kus kasutatakse ainult ristamisjärgset esimest hübriidset põlvkonda. Meetod võimaldas kiirendada aretustööd tunduvalt, heteroosiefektist lähtus saagitõus, kuid kulutused aretusele ja seemnekasvatusele kasvasid samuti märkimisväärselt. Käesoleval ajal on kogu rukkiviljelusest umbes pool külvatud kirjeldatud meetodil aretatud hübriidsortide seemnega. Ka Eesti põllumehed kasvatavad oma põldudel hübriidsorte, kuid meie kliimatingimustes on hübriidsortide talvekindlus ebarahuldav.

1975. aastal hakati Jõgeva Sordiaretusjaamas keskmise kõrrepikkusega sortide aretamise kõrval otsima võimalusi rukki kõrre lühendamiseks. Retsessiivse lühikõrrelisuse puhul on kõrre pikkus, saagikus ja talvekindlus positiivses korrelatsioonis, st lühendades kõrt, alaneb saagikus ning halveneb talvekindlus. Dominantsete lühikõrreliste looduslike vormide ja keemiliste mutantide abil saadud aretiste talvekindlus ja saagikus ei jää maha pika ja keskmise kõrrepikkusega sortidest, mõningal juhul isegi ületavad neid. Talve- ja haiguskindluse ning stabiilse saagikuse kinnistamiseks lühikõrrelistel aretistel on ühe lähtevanemana kasutatud 'Sangaste' rukist. Jõgeva Sordiaretuse Instituudis (SAI) on taasiseseisvumise järel tähelepanu pööratud terasaagi kvaliteedi parandamisele. Rukki kvaliteedinäitajad sõltuvad sordi omaduste kõrval kasvuaegsetest agrotehnilistest võtetest ja looduslikest tingimustest. Eesti tingimustes peab talirukkisort olema talve- ja haiguskindel, saagikas ja heade jahvatus-küpsetusomadustega, kuid kõigi nimetatud omaduste ühendamine ühes sordis on raske ja aeganõudev. Ühe sordi aretamiseks võib kuluda kakskümmend või isegi rohkem aastat.

Uute sortide aretuse ja juba aretatud, kasutusel olevate sortide parendamise aluseks on terve algmaterjal, mis kannab endas väärtuslikku, haiguskindlat ja kõrge saagipotentsiaaliga geneetilist informatsiooni. Rahvusvaheliste lepete alusel peab iga riik säilitama kultuurtaimede aretamiseks oma algmaterjali geenipangas. Eesti Vabariik ühines 1992. aastal Bioloogilise Mitmekesisuse Konventsiooniga ning 2002. aastal Rahvusvahelise Põllumajanduskultuuride Geneetiliste Ressursside Lepinguga. Geenipanga ülesandeks on säilikute kogumine, kvaliteedi kontroll, puhastamine, säilitamine, paljundamine, sortide ja aretiste omaduste hindamine ja kirjeldamine, hindamistulemuste ning säilikute kasutamise võimaldamine. Jõgeva SAI geenipanga kollektsioon moodustati sordiaretajate poolt kogutud töökollektsioonide baasil ja geenipanga kohustuseks on säilitada Eesti päritoluga sorte, parimate omadustega Eesti päritolu aretisi, välismaise päritoluga sorte, mis oma bioloogiliste ja agronoomiliste omaduste poolest sobivad sordiaretuse lähtematerjaliks ning koguda ja säilitada Eesti looduslikest levilatest kogutud taimset materjali. Aretajate kollektsioonides puudusid esialgu vanemad Eesti päritoluga sordid. Nende leidmiseks töötati läbi välismaiste geenipankade andmekogud – Venemaal Vavilovi nim. Ülevenemaaline Taimakasvatuse Instituut, Põhjamaade Geenipank Rootsis, Taimogeneetika ja Kultuurtaimede Uurimise Instituut Saksamaal ja Hollandis Geneetiliste Ressursside Keskus. Selekteeritud säilikute seemneproovid toodi Jõgevale geenipanka, kus nad identifitseeriti. Originaalmaterjali säilitatakse püsikollektsioonis püsiva temperatuuri ja niiskuse tingimustes. Põllumajanduskultuuride geneetiliste ressursside kaitsmiseks hävimise eest ettenägematute juhtumite tõttu hoiustatakse varusäilikuid teistes geenipankades. Jõgeva Sordiaretuse Instituudi ja Põhjamaade Geenipanga vahel 1998. aastal sõlmitud lepingu alusel hoiustatakse väärtuslikumaid Eesti päritoluga säilikute duplikaate Põhjamaade Geenipangas Rootsis. Põllumajanduskultuuride geneetiliste ressursside kogumiseks, säilitamiseks, hindamiseks ja kirjeldamiseks loodi elektrooniline andmebaas. Lähim eesmärk on kõikide Euroopa geenipankade andmebaaside alusel luua kultuuride kaupa keskandmebaasid. Selleks on moodustatud odra, nisu, kaera, rukki ning kõrreliste ja liblikõieliste heintaimede töögrupid, mille koosseisu kuuluvad ka Jõgeva SAI sordiaretajad.

Kasutatud kirjandus:

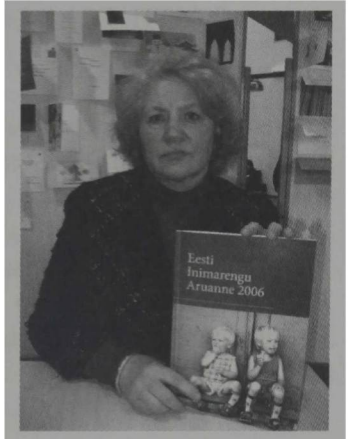
- Berg, Fr. 1927. *Rukki sordiaresetest*. *Agronomia* nr. 10/11. Tartu.
- Bushuk, W. 1976. *Rye: Production, Chemistry and Technology*. St. Paul, Minnesota, pp. 1–11.
- Eggum, B. D. 1973. *A study of certain factors influencing protein utilization in rats and pigs*. Copenhagen, pp. 74–79.
- Evans, L. E., Scoles, G. J. 1976. *Cytogenetics, plant breeding, and agronomy*. Koostaja W. Bushuk. *Rye: Production, Chemistry and Technology*. St Paul, Minnesota, pp. 13–26.
- Evans, G. M. 1979. *Rye – Secale cereale. Evolution of Crop Plants*. London & New York, pp. 108–111.
- Kask, K., Tupits, I., Kukk, V. 1995. 'Elvi' – uus talve- ja seisukindel talirukki sort. Jõgeva SAI Teaduslikud tööd VII. *Sordiaresetus ja seemnekasvatuse*. Jõgeva, lk. 17–20.
- Kruger, J. E. 1995. *Production, Quality and Uses of Rye in Canada. International Rye Symposium: Technology and Products*. Espoo, Finland, pp. 14–25.
- Kukk, V., Tupits, I. 1990. Talirukis 'Viku' EMMTUI Teaduslikud tööd LXIX *Sordiaresetus ja seemnekasvatuse*. Tallinn, lk. 11–15.
- Kukk, V., Tupits, I. 2000. *Eesti rukki aretus – minevik, olevik, tulevik. Eesti rukki päev*. Lk. 30–36.
- Kutschera, L. 1960. *Wurzelatlas Mitteleuropäischer Ackerunkräuter und Kulturpflanzen*. Frankfurt am Main, p. 574.
- Kübar, H. 2005. *Friedrich Georg Magnus von Breg. Sangaste rukis 130*. Tartu, lk. 53–58.
- Lampinen, R. 1995. *Newcoming of Rye. International Rye Symposium: Technology and Products*. Espoo, Finland, pp. 9–13.
- Lepajõe, J. 1982. *Rukis*. Tallinn, lk. 128.
- Madej, L. J. 1996. *Worldwide trends in rye growing and breeding. International Symposium on Rye Breeding and Genetics*. EUCARPIA Stuttgart, Germany, pp. 1–6.
- Mykkänen, H., Sipiläinen, R., Uusitupa, M. 1995. *The role of rye in Finland diet. International Rye Symposium: Technology and Products*. Helsinki, pp. 77–81.
- Pill, M. 1935. 'Sangaste' rukki võidukaik. Tema 60-ndaks aretusaastaks. Jõgeva Sordikasvanduse Toimetised. Tallinn.
- Pill, M. 1936. Jõgeva rukis nr. 1. Põllumajandus nr. 32. Tallinn, lk. 3–7.
- Pill, M. 1940. Talirukki sortidest Jõgeva Sordikasvanduses 1923–1939. a. korraldatud võrdluskatsete andmeil. Põllumajandusliku Uurimise ja Katseasjanduse Komitee toimetised nr. 113. Tartu.
- Pill, M. 1977. 'Sangaste' rukis. EMMTUI Teaduslike tööde kogumik XXXVIII. *Sordiaresetus ja seemnekasvatuse*. Tallinn, lk. 11–30.
- Schiemann, E. 1932. *Entstellung der Kulturpflanzen. Herausgegeben von E. Baur, M. Hartmann Handbuch der Vererbungswissenschaft*. Berlin, S. 174–184.
- Starzycki, S. 1976. *Diseases, pests, and physiology of rye*. Koostaja W. Bushuk. *Rye: Production, Chemistry and Technology*. St Paul, Minnesota, pp. 27–61.
- Tupits, I. 2002. *Sordiaresetus Eestis. Eesti rukki raamat*. Tallinn, lk. 39–46.
- Tupits, I. 2005. 'Sangaste' rukki aretuslugu. *Sangaste rukis 130*. Tartu, lk. 14–23.
- Tuppits, H. 1977. Sada aastat rukki sordiaresetest Eestis. EMMTUI Teaduslike tööde kogumik XXXVIII. *Sordiaresetus ja seemnekasvatuse*. Tallinn, lk. 3–10.
- Tuppits, H. 1977. Talirukki sordiaresetuse meetoodika ja tulemused Jõgeva Sordiaresetusejaamas. EMMTUI Teaduslike tööde kogumik XXXVIII. *Sordiaresetus ja Seemnekasvatuse*. Tallinn, lk. 31–41.
- www.sordiaresetus.ee/geneetiliste_ressursside_sailitamine. 22.01.2007

RAAMAT EESTLASTEST LÄTIS

Leili Utno, koguteose "Eestlased Lätis" peatoimetaja

Eestlaste kultuuripärand Lätis on rikkalik, kuid senini vähe uuritud. Kirjastus "Välis-Eesti" on püüdnud viimase 3-4 aasta jooksul seda vähest tähelepanu Läti eestlaste suhtes korvata sellega, et on kogunud ülevaatlikku faktoloogilist materjali, mis avaldatakse trükisena "Eestlased Lätis" juba käesoleva aasta kevadel.

Raamat koosneb autorite originaalartiklitest jaotatuna nelja peatükki, saatesõnadest ja kokkuvõttest. Koguteose artiklite autorid on prof H. Arumäe, dr K. Ducmane, ajakirjanik D. Abolina, USA eestlanna H. Sarapik, dr L. Utno, kunstnik M. Viupe, dr K. Kruus, I. Kruus, teoloog H. Korjus, diplomaadid A. Laast ja J. Trei, prof H. Tuherm, dr V. Scerbinskis, dr A. Zigmunde, dr K. Veber. Koguteose peatoimetaja on Leili Utno (Tallinn) ja toimetaja Karl Kruus (Riia). Raamat käsitleb eestlaste elu ja tegevust Alüksnes, Apes, Valka ja Valmiera ümbruses ning teistes piiriäärsetes asumites, kus eestlased on asustanud kunagise Liivimaa alasid ammustest aegadest alates. Kirikuraamatutest pärit andmete põhjal on võimalik tõdeda, et juba 18. sajandil on linnades, nagu Riia, Miitavi ja Ludza elanud arvukalt eesti perekondi. Tihedad eestlaste asualad on olnud veel Limbaži, Ventspils ja Cēsise ümbruses.

Arvukas eestlaste sissetõule Läti toimus parema elujärje otsinguil kuni 19. sajandi lõpuni. Sel ajal elas Lätis umbes 18 000 eesti keelt emakeeleks tunnistanud isikut, kes tegelesid enamjaolt ehitusega, oskustöödega või olid maaharijad. Haritlaste osatähtsus ilmnis siis, kui paikselt võõrsil elavad eestlased soovisid asutada oma kogudusi ja koole. Hariduseltsidele ja kogudustele on pühendatud raamatus eraldi peatükk. Ajaloallikatest on selgunud, et Riia eestlased asutasid oma luterlaste koguduse 18. sajandil ja seejärel, pärast massilist sissetõule Saaremaalt, ka Riia eestlaste õigeusu koguduse. Esimene ilmalik Läti eestlaste ühing "Imanta" asutati 1880. aastal Riias, mis koondas haritlasi, üliõpilasi ja oskustöölisi. Riia piirkond Agenskalns, kus asusid paljud metalli- ja tekstiilivabrikud, samuti ka klaasitehas, oli paljude eestlaste elupaik. Koht oli kuulus ka arvukate kõrtside poolest, millest nii mõnigi oli eesti soost tööliste vaba aja veetmise ja kogunemiskohaks.

Ärksa vaimuga eestlased soovisid aga oma rahvuskaaslastele tervislikumaid eluviise ja asutasid 1900. aastal Agenskalnsis Riia Eesti Karskusseltsi. Eestlaste seltsitegevus sai tuult tiibadesse ka mujal Lätis. Arvukalt oli eestlasi eelmise sajandivahetuse ajal Alüksnes, kuhu maa omandamise soovi ja majandusliku kitsikuse tõttu oli Lõuna-Eestist ümber asunud umbes 4000 eestlast. 1906. aastal avati Alüksnes Eesti Kool ja 1907. aastal Eesti Noorte Kasvatuse Selts, eesmärgiga eestlastele eestikeelse hariduse andmine ja eestikeelse suhtluse arendamine. Tähelepanuväärne on raamatus kirjeldatud Ape eesti algkooli ajalugu, mis kestis kuni 1952. aastani. Raamatu autorid pühendavad ka Ape(Hopa) eestlastele rea lehekülgi.

Riia eestlased ei soovinud emakeelsel hariduspõllul Alüksne rahvuskaaslastest maha jääda ja 6. jaanuaril 1908 koondasid eelpool nimetatud Riia Eesti Karskusseltsi ja "Imanta" üheks suureks organisatsiooniks – Riia Eestlaste Hariduse ja Abiandmise Seltsiks, kelle esimeseks mureks oli eesti kooli asutamine. Eesti ja Läti riiklik iseseisvus 1918. aastal elavdas ja laiendas Läti eestlaste seltsielu. Nii asutati Apesse 1928. aastal ja ka lähedal asuvasse Vana-Laitsnasse uued eesti haridusseltsid toetamaks sealsete eestlaste emakeelset kooliharidust.

Haridusseltsid avasid enda jaoks ka raamatukogud ning pidasid tihedat sidet eesti haridusasutustega. Suureks abiks oli sealjuures Välis-Eesti Ühingu klubi Latvijas. Paar aastat enne Nõukogude okupatsiooni, 1937. aasta alguses, tegutsesid Lätis veel väga aktiivselt kaks eesti kogudust ja neli eesti õppekeelela algkooli. Raamatus on juttu ka eesti päritolu teadlastest, kunstnikest, kirjanikest ja eestlaste poliitilisest aktiivsusest Lätis aastail 1920–1940 ja 1988–1991. Raamatu autorid on kirjeldanud ajaloolist tausta, ühiskondlikke ja rahvusvahelisi sündmusi Lätis, mille keskmes on tegutsenud eestlased. Mahukas peatükk on pühendatud Eesti diplomaatilisele missioonile Lätis. Mainitud teemade kõrval on kirja pandud ka Lätist lahkunud eestlaste mälestusi ja elulugusid. Raamat on rikkalikult illustreeritud. Trükisele on võimalik saata eeltellimusi: leiliutno@hotmail.ee.

EESTIKEELNE KESKHARIDUS 100, EESTIKEELNE RAHVAKOOL 320

Mailis Reps, minister
Haridus- ja Teadusministeerium
Munga 18, 50088 Tartu

24 05 2006

Paul-Eerik Rummo, minister
Rahvastikuministri Büroo
Rahukohtu 1, 15161 Tallinn

Eestikeelne rahvakool 320
Eestikeelne keskkool 100

Austatud minister Reps
Austatud minister Rummo

1. Jan Amos Komenský (Comeniuse) jt õpetlaste valgustuspedagoogilistest ideedest juhindunud haritlased ja vaimulikud löid 17 sajandi lõpus eestikeelsete rahvakoolide võrgu, milles töötasid Bengt G. Forseliuse seminaris (1684–..., Piiskopimõisas ja Tartus) ettevalmistuse saanud koolmeistrid. Neil koolidel ja samal ajal üllitatud eestikeelsel kirjasõnal oli *m u r r a n g u l i n e* tähtsus meie rahva edasises arenguloos (E. Laul. Õpetajate ettevalmistamine ja eesti rahvusliku intelligentsi kujunemise algus. – 300 aastat pedagoogikaharidust Eestis. Konverentsi ettekanded. 1984. Lk 33– 39).

Taasiseseisvumisperioodil 20 aastat tagasi oli ajalugu eestlaste relvaks (Lundi Ülikooli ajaloo-professor Klas-Göran Karlsson: Ajalugu kui relv. – Postimees, 19.05.2005), 10 aastat tagasi kultuurilise identiteedi tugevdamise-taastamise vahendiks. Ka seltsi algatatud mitmed suurüritused olid siis suunatud laiadele hulkadele: Eestikeelne kool 300 (1987, Eesti Rahvakooli Memoriaali avamine Kambjas), Eestikeelne kool 310 (1998, konverentsi ettekannete kogumik “Eesti kool – juured ja tänapäev”), Wastne Testament 1686 eesti keele normeerijana (1996, ettekannete kogumik), Eesti koorilaul 200 (1994).

Kõik üritused toimusid kodanikualgatusena, kuid korraldamist teostasid omavalitsused ja ministeeriumid.

Nüüdne kodanikuühiskond on küpsem ja ta erineb oluliselt 20 ja 10 aasta tagusest ühiskonnast – toimib Eesti Kodanikuühiskonna Arengu Kontseptsiooon (EKAK, 12.12.2002), Vabariigi Valitsus on kooskõlas Euroopa Komisjoni Valges Raamatus “European Governance COM(2001) 428” toodud hea valitsemise põhimõtete ning ettepanekutega välja töötamas Kodanikualgatuse toetamise strateegiat (KATS).

Rootsi-aegsete (1561–1721) juurtega koolidest tähistasid Järva-Jaani Gümnaasium 22.10.2005 ja Laiuse Põhikool 18.03.2006 320. aastapäeva. Üle Eesti peetakse neid koolide tähtpäevi 2008. aasta lõpuni, sest B. G. Forseliuse huku aastal 1688 tegutses juba enam kui 50 eestikeelset rahvakooli. Seejärel tuleb järg teiste koolide kätte.

Paljudele rahvastele on kool pühadus, hariduse sümbol. Seepärast panime 1987. aastal rahvatarkuse „Kõik algab koolist ...“ koos aabitsakukega Ignatsi Jaagu medalitele (väike – vasest, suur – pronksist). Lätlastel on rahvakeelse kooli alusepanijaks ja kirjakeele normeerijaks Ernst von Glück, soomlastel Miikael Agricola, tšehhidel *magister gentium* Jan Amos Komenský (Comenius).

Oleme seisukohal, et eestikeelse kooli 320. aastapäeva on vaja ka riiklikult tähistada generatsioonide kultuurilise identiteedi hoidmise ja kinnistamise vajadusel, varasemast tagasihoidlikumalt ja teadmistekesksemalt.

2. Ka eestikeelsed keskkoolid hakkavad sellest aastast alates 100. aastapäeva tähistama. Linnakeskkoolidest alustab tänavu Miina Härma Gümnaasium Tartus, Otepää Gümnaasium kui esimene maakeskkool peab 100. aastapäeva järgmisel aastal.
Koolihariduse andmine algas Otepääl 1686. aastal, kui seal hakkas tööle B. G. Forseliuse koolmeistrite seminari kasvandik nagu näiteks Kambjas, Kolga-Jaanis, Laiusel, Nõos, Pilistveres, Puhjas, Põltsamaal, Rõngus, Sangastes, Tartus (Maarja koguduse juures). Enamik maa- ja väikelinnakeskkoole on Otepää Gümnaasiumi ja Järva-Jaani Gümnaasiumiga sarnases olukorras, tähistades kahte eestikeelse hariduse tähtpäeva.
3. Teatavasti on Haridus- ja Teadusministeeriumi keeleosakond alustanud eestikeelse keskkooli 100. aastapäeva tähistamist (kiri nr 3.1-3/7243, 18.05.2006; www.konverents.ee/ekkh100) konverentsiga 29. augustil 2006. Seejärel toimub ürituste sari kõikides maakondades.
4. Haridusministeeriumil oli 10 aastat tagasi eestikeelse kooli 310. aastapäeva korraldustoimkond. Teeme Teile ettepaneku moodustada **ühtne eestikeelse üldhariduse tähtpäevade korraldamise toimkond** (või kaks alatoimkonda), selgitamaks välja praegused VAJADUSED ja ootused ning koostamaks **järgmisteks aastateks** (2007– ...) koordineeritud tegevuste kava, mis arvestab uute tulemustega uurimistöös ja samasse kultuuriruumi kuuluvate naabrite ettekannete kuulamisega.
Tegime AS-le Eesti Post ettepaneku anda välja postmark „Eesti kool 320“
5. Teatud põhjustel ei saanud 1998. aastal eestikeelse kooli aastapäeva üritustel osaleda Rootsi, Soome, Tšehhi, Läti ja Leedu esindajad. Nagu elu ja kogemused näitavad, vajab ammune ühises kultuuriruumis elamine siiski tõestustega kinnitamist nii lääne-eurooplaste kui Brüsseli ametnike silmis, seepärast on tulevikule mõeldes ehk ka mõne mainitud riigi ning Euroopa Komisjoni Hariduse ja Kultuuri Peadirektoraadi (Directorate-General for Education and Culture) esindaja osalus tegevuskava üritustel teretulnud.

Vene Föderatsiooni loodepiirkonna esindajate osalus oleks samuti tervitatav, sest Laulva Revolutsiooni ajal oli neil väga raske mõista, et baltlaste üldine emakeelne kirjaoskus on enam kui 300-aastane, sest ortodoksne riiklik koolisüsteem kujundati välja 19. sajandil.

Lisa: “Eesti kool – juured ja tänapäev. Konverentsi ettekanded, 28.–29. august 1998“ (2000), mille lk 117–127 on 1998. aasta korraldustoimkonna aruanne.

Seltsi juhatuse, auliikmete ja nõunike kolleegiumi protokollilise otsuse alusel austusega

Madis Linnamägi
Juhatuse esimees

Helmut Piirimäe
Nõunike kolleegiumi esimees, *prof em, dr hist*

Haridus- ja Teadusministeerium

Hr Helmut Piirimäe
B. G. Forseliuse Seltsi nõunike kolleegiumi esimees

TEIE 24.05.2006 : 20.06.2006

Hr Madis Linnamägi
B. G. Forseliuse Seltsi juhatuse esimees
B. G. Forseliuse Selts
Pepleri 27
51010 TARTU

KEIE 07.07.2006 nr 3.1-3/8002

Austatud professor Piirimäe
Austatud härra Linnamägi

Täna kirja eest, milles põhjendate veenvalt vajadust tähistada rahvusliku hariduse tähtpäevi. Haridus- ja Teadusministeerium on seisukohal, et Bengt Gottfried Forseliuse tegevusest alguse saanud haridusprotsess on olulisel määral aluseks nii eesti keele kui Eesti enese tänapäevasele, arenenud kultuurkeele ja poliitiliselt iseseisva riigi staatusele. Olukorras, kus eesti ühiskonna arengut üha kasvaval määral mõjutab üleilmastumine, peame vajalikuks eestilisi väärtusi rõhutavate teemade pidevat teadvustamist.

Kuna Forseliuse seminari mõjul asutatud koolide aastapäevade tähistamine puudutab eelöeldule vastavalt kogu ühiskonda, siis peame täiesti asjakohaseks teie ettepanekut ühtse eestikeelse üldhariduse tähtpäevade korraldamise toimikonna asutamiseks. Ilmselt aitaks selline toimikond muu hulgas kaasa ka infoleviraskuste ületamisele, mida oleme kogunud eestikeelse keskhariduse juubeliüritusi korraldades.

Oleme seisukohal, et moodustatav laiapõhjaline, võimalikult kõiki avalikke huvisid esindav toimikond peaks töötama Haridus- ja Teadusministeeriumi juhtimisel. Ootame teie täiendavaid ettepanekuid toimikonna koosseisu kohta.

Oleme tänulikud teie senise tegevuse eest eestikeelse rahvakooli tähtpäevade teadvustamisel. Edasise suhtes peame vajalikuks kavandada järgmised sammud moodustatava ühistoimikonna seisukohtade alusel.

Haridus- ja Teadusministeerium peab otstarbekaks kavandada oluline osa tähtpäevaüritustest 2008. aastale, sest just siis täitub 320 aastat Forseliuse poolt otseselt mõjutatud kooliarendu haripunktist, samuti on võimalik planeerida vajalikud vahendid selle aasta eelarvesse. 2007. aastal läbiviidavad üritused võiks seostada eestikeelse keskhariduse 100. aastapäeva üritustega ning ühtlasi on teretulnud kõik algatused nende korraldamiseks vajalike lisavahendite leidmisel.

Teeme ettepaneku kavandatava tööühma võimalike liikmete esimeseks mitteformaalseks kohtumiseks 29. augustil Tartus konverentsil „Eestikeelne keskharidus 100“. Seal oleks võimalik kokku leppida toimikonna lõplik koosseis ja esimese ametliku koosoleku aeg.

Lugupidamisega

Mailis Reps
Minister

Jüri Valge 735 0136
jyri.valge@hm.ee

PÄRNU-JAAGUPI SUVEKOOLILE ANDIS NÄO AJALIK JA AJATU MEIS ENDIS

Toivo Ärtis, Kambja Ignatsi Jaagu kooli huvialajuht

Pärnu-Jaagupi Gümnaasiumi poolt Forseliuse Seltsi liikmetele 2006. aasta augustis korraldatud suvekool suutis uudisekännist ületada kõrge kaarega, kuid kasutades kirjatsura loomevabadust, jätan siiski sündmuse uudislooks vormistamata ja pühendun hoopis isiklike muljete ning arvamuste talletamisele. Loodetavasti suudavad asjaosalised ja lugejad mulle selle vallatuse andestada, sest kui kirjutada juba viiendat järjestikust ülevaateartiklit Forseliuse Seltsi suvekoolidest, hakkad paratamatult aru pidama, kuidas sel korral sõnu nõnda mõtteiks seada, et tulemus siiski värskest mõjuks.

Haridus tähelepanu keskmes

Kolm suvekoolipäeva on liiga napp aeg, et ühte paikkonda põhjalikumalt tundma õppida, kuid sealsete inimeste vaimust, tõekspidamisi ja meeleolusid jõuab küll tunnetada. Pärnu-Jaagupis oli eriti südantsoojendav näha, et Forseliuse Seltsi suvekooli korraldamine ei olnud jäetud mõne üksiku inimese suureks mureks, vaid innukaid kaasaitajaid oli küllaga. Kõlab ehk suurejooneliselt, kuid Pärnu-Jaagupis võis tajuda loova jõuna inimese sidet inimesega – seda ajatut väärtust, mida tänapäeval küll kahjuks aina vähemaks jääb nii linnas kui maal.

Kogukonnas tooni andvate väärtushinnangute kajastuseks on kindlasti Pärnu-Jaagupi Haridusseltsi taasloomine 2005. aasta emakeelepäeval. Rahva haridust ja rahva vaimset, kõlbelist ning kehalist kasvatust edendada sooviva seltsi liikmeks on koondunud rohkem kui poolsada inimest. Seltsi hüvanguks toimetajate seas on väga erinevaid sädeinimesi – nii endiseid kui praeguseid õpetajaid ja lastevanemaid, vallaametnikke, põlluharijaid ... Heas tahtes ja koosmeeles tegutsemise soov on iseäranis imetlusväärne ajal, kui näiteks paljude koolide hoolekogud kiduvad entusiastlike kaasalööjate puudusel.

Forseliuse Seltsi Pärnu-Jaagupi suvekooli õppekava oli pühendatud ajatute ja ajalike väärtuste ja eetikanormide lahtimõtestamisele. Eesti erinevatest nurkadest kokku tulnud õpilaste ja õpetajate tuumakat mõttevahetust toetasid sel korral ka kohaliku vaimuelu tunglakandjad. Haridusseltsi liikmete korraldamis- ja osalemishuvi andis vaikimisi, kuid väga veenvalt märku sellest, kui tähtsaks ja oluliseks peetakse selles vaiksuses-vaikses maanurgas haritust kui eestluse püsijäämise alust.

Kohalikku hariduslugu kui väärtust taheti ja osati Pärnu-Jaagupis esile tõsta ka eestluse salgamist nõudnud punavõimu aastatel: 1980. aastal raiuti leidliku kujundina mälestuskivile kaugesse Rootsi-aega ulatuv kooli asutamisaasta.

Pärnu-Jaagupi rahva hariduslembuse ühe kõige eredama sümbolina väärib nimetamist ajaloodoktor Aldo Kals. Noores eas nägemise kaotanud Aldo Kals on suutnud omandada ajaloolase kõrghariduse ja teinud viljakalt teadustööd. Forseliuse Seltsi suvekoolist osavõtjaile tutvustas saatja juhendamisel liikuv Aldo Kals detailirohkelt Pärnu-Jaagupi ajalugu. Pimeda ajaloolase teadmistepagasi rikkalikkus koputas läbi emotsioonide ilmselt iga kuulaja südametunnistusele: sul on kaks silma, vaata ometi ringi ja õpi tundma oma koduümbrust, Eestit, maailma ...

Palsam õpetajate hinge

Forseliuse Selts vääristab oma tegevusega seda perioodi ajaloos, kui õpetaja oli ühiskonnas vaimseks liidriks, keda austati ja arvestati. Ajapikku on olud ja suhtumised paljuskki muutunud, õpetajaamet on kaotanud oma pühaduse. Tänapäeva eesti ühiskonnas levib trendina arvamus, et kõikvõimalike kasvatuslike, sotsiaalsete ja kriminaalsete probleemide põhjustajaks on koolide ja õpetajate saamatus. Pahatihti lähevad kergema vastupanu teed paljud poliitikud, ajakirjanikud, arvamusiidrid, mitmesugused ametnikud, lapsevanemad ..., kes annavad valimatult kriitikatuld kooli ja õpetajate suunas. Pidevalt reguleeritakse, suunatakse, kitsendatakse ... nii koolide kui õpetajate tegevust, kuid kehtestamata on jäetud õigused ja võimalused.

Õpetajad on juba leppinud öela ühiskondliku tegelikkusega, kus nende töö ja pingutus pälvib rohkem hurjutamist kui tunnustamist. Sestap mõjus kõigile Forseliuse Seltsi suvekooli kogunenud õpetajatele meeldiva üllatusena ja ergastava paitusena Halinga vallavolikogu esimehe

Raul Peetsoni vastuvõtt. Ehkki laud oli rikkalikult kaetud hea ja parema suupoolisega, jäid paljudele õpetajatele vastuvõtult ennekõike meelde kohaliku vallajuhi poolt õpetajate kaitsmiseks ja kiitmiseks lausunud mõtteavaldused. Vallajuht nentis, et tema mõistab igasuguse armuta hukka lihtsustatud arusaama demokraatiast, mis lubab kõigil arvustada õpetaja tööd. Raul Peetsoni sõnutsi on omavalitsuse ülesanne luua koolile tegutsemiseks tingimused, mitte sekkuda õppeprotsessi korraldamisse. Ka lastel ja nende vanematel tuleks võtta kooli poolt antud ülesanded ja korraldused täitmiseks, mitte neid pidevalt vaidlustada ja arvustada.

Põllumajandusfirma juhina töötava Raul Peetsoni õpetajasõbralikkus tuleneb ilmselt sellest, et ta on õpetanud juba aastaid Pärnu-Jaagupi noormeestele riigikaitse algtõdesid. Pedagoogileiba teenib ka vallajuhi abikaasa. Õpetajatele osaks saanud tunnustusepõua leevendamisel pakub Pärnu-Jaagupi Haridusselts ühe lahendusena Rahvaõpetaja statuudi väljatöötamist. Forseliuse Seltsi suvekoolist osavõtjad avaldasid kavatsusele poolehoidu, sest murettekitavas olukorras on teretulnud iga abinõu, mis mõjub palsamina õpetaja hinge.

Forseliuse Seltsi suvekooli õppetundidest ilmnes, et koolmeistriamet on muutunud varasemast raskemaks ka kodust kaugemal. Pärnu-Jaagupi kooli sõbra, göteborglase Ulf Atlestami abiga saadi põhjalik ülevaade sellest, millise valu ja vaevaga toimub Rootsis põgenike laste lõimimine õppetööle. Varem või hiljem jõuavad sarnased probleemid ka Eesti koolidesse. Pärnu-Jaagupi kooli direktor Diana Beltadze kirjeldas tõsisest toonist ühiskondliku ümberkorralduse aegu üle elava Gruusia hariduselu ja -probleeme.

Kummaline küll, kuid mõnikord annab raskest olukorras jätkamiseks jõudu teadmine, et mujal või teistel on veelgi hullem.

P.S. Pärnu-Jaagupi asub Tallinn-Pärnu maantee ääres. Tallinnasse on 100 kilomeetrit, Pärnusse veidi enam kui 30. Suurte linnade lähedusest hoolimata on tunda, et Pärnu-Jaagupis püütakse saavutada ajalike ja ajatute väärtuste tasakaalu. Kui lihtsustatult sõnastada, siis inimeste elu kvaliteeti ei määra Pärnu-Jaagupis mitte üksnes internet ja pangaautomaat, vaid agara ühistegevuse kaudu luuakse ja virgestatakse avaramat vaimset keskkonda.

Kümnekond päeva pärast viimatist Forseliuse Seltsi suvekooli tähistati Tartus eestikeelse keskhariduse sajandat sünnipäeva. Kui pärast konverentsi lõppu Pärnu-Jaagupi Gümnaasiumi esindajate seltsis kohvi jõin, tutvustati mulle kooliraamatukogu uueks juhatajaks valitud Tiit Margnat. Pikka aega Tartus tegutsenud mees otsis uut töökohta, kuid oli mõistagi kõhkvel, kas siiski nii kaugele kolida. Julgustasin teda seda sammu astuma, sest kolme suvekoolipäeva jooksul Pärnu-Jaagupist kogutud muljed olid paljulubavad.

P.P.S. Muljeid ja arvamusi on küll tore silmitseda, kuid kindlasti on lugejaid, kes igatsevad asjalikumat teemakäsitlust. Nende tarvis laenasin omal volil Pärnu-Jaagupi Haridusseltsi veebikodust emakeeleõpetaja Merike Mäemetsa poolt kirja pandud kroonikaread:

„16.–17. augustil võõrustasid P-Jaagupi Gümnaasium ja Haridusselts Forseliuse Seltsi suvekoolist osavõtjaid. Seekordsed ettevõtmised olid koondatud ühise pealkirja alla “Ajalik ja ajatu meis endis”

Ühtekokku võttis nendel päevadel erinevatest üritustest osa ligi 90 inimest, s.h 30 õpilast. Koolidest olid esindatud Kehra, Varstu, Parksepa ja Tõstamaa keskkool, Rakvere, Paide, Vastseliina, Haljala ja P-Jaagupi gümnaasium ning põhikoolidest Kambja, Osula, Mõniste ja Koigi.

Esimesel päeval tegi Aldo Kals külalistele kultuuriloolise ringkäigu alevis. Jätkati muuseumi õuel, kus Virve Lohu juhendamisel valmis ühisinstallatsioon, millega võib tutvuda kooli muuseumis. Õhtul kuulati veel vahvat kontserti, kus olid tegevad meie muusikakooli õpilased ja õpetajad ning Tiina Saare tantsulapsed. Vihmast hoolimata lõi mõnusa meeleolu Vahenurme kooli kapell.

Teisel suvekoolipäeval toimus konverents, kus õpilased tutvustasid oma kodu-uurimistöid. Meie kooli esindas Marten Vares. Igati hariv oli göteborglase Ulf Atlestami ettekanne integratsioonist Rootsi koolis. Sergei Seeland andis ülevaate meie kihelkonna hariduselu olulisematest sündmustest ja isikutest. Peeter Orav kõneles probleemidest tänases hariduses, samuti koolijuhi rollist nõukogude ajal ja praegu. Urmas Viilma ettekanne puudutas ajatut ja ajalikku meis ja meie ümber ja seda filosoofilises võtmes.

Madis Linnamägi (Forseliuse Seltsi esimees) viis läbi seltsi juhatuse noortekogu valimised. P-Jaagupi Gümnaasiumist valiti noortekogusse Alli-Liis Vandel 10. klassist.

Nn Avatud Ruumi konverentsi käigus jaguneti n-ö töötubadesse, kus kõneldi meie valla olulistest inimestest läbi aegade (Elmar Joosep), Gruusia hariduselust (Diana Beltadze) ja vaba aja veetmisest (õpilased, Toivo Ärtis). P-Jaagupi Haridusselts tuli välja ideega Rahvaõpetaja statuudi väljatöötamiseks. Kohalolijad olid valmis seda ideed toetama. Sellel päeval jõudsid õpilased veel tegelda käsitööga (Anne Aluse juhendamisel) ja sõita ekskursioonile Pärnu.

Lisaks eelnevale leidis väga positiivset vastukaja volikogu esimehe Raul Peetsoni vastuvõtt vallamajas ja kindlasti sai rohkearvuline publik elamuse kontserdist P-Jakobi kirikus. Viimane oli haridusseltsi kingitus vallarahvale ja suvekoolist osavõtjatele.

Kolmanda päeva hommikul tehti kokkuvõtteid ja seejärel suunduti Ain Mäesalu ja Toomas Maarandi juhtimisel huvireisile Koonga valda (Soontagana maalinna, Mikhklisse, Pikavere külla ja Nedremaa puisniitu). Kokkuvõttes võib öelda, et suvekool läks väga hästi korda, ja seda tänu eelkõige sellele, et kõik "lülid" toimisid, s.t koostöö sujus. Tore oli, et esialgsed kahtlused, kas noortele/lastele suunatud suvekool ja meie seltsi hariduspäevad omavahel haakuvad, ei leidnud kinnitust. Arvan, et midagi enda jaoks olulist said kõik, kes meie erinevatel ettevõtmistel osalesid."

HALJALA SUVEKOOLIS VÕIS ÜLLATUDA, IMETLEDA JA IMESTADA

Toivo Ärtis, Kambja Ignatsi Jaagu Kooli huvialajuht

Forseliuse Seltsi iga suvekool mõjub osasaajaile nagu olümpiamängude ava- ja lõputseremoonia, Eurovisiooni lauluvõistluse lõppkontsert või meie laulu- ja tantsupidu – alati, kui sündmus möödab, tundub, et ega midagi elamuslikumat või huvipakkuvat ei olegi võimalik korraldada. Tegelikkus on siiski teine – uued eestvedajad suudavad alati millegagi üllatada.

Forseliuse Seltsi viimase suvekooli korraldaja – Haljala Gümnaasium – pakkus igale osavõtjale kamaluga toredaid võimalusi üllatamiseks, imetlemiseks või imestamiseks.

Sinasõbraks rahvakultuuriga

Haljala kool hakkas seekordsele suvekoolile oma nägu kujundama juba lipuheiskamistalitusel – muusikaõpetaja Viivi Voorandi poolt juhendatavad rahvamuusikud esitasid torupillihelide saatel vaimuka regilaulu, milles meenutati eestlaste ammust rahvakoolitraditsiooni ja tervitati külalisi Kambjast, Rakverest, Tõstamaalt, Kehrast, Türlit, Mõnistest, Koigist, Otepäält ning Vastseliinast „*Olge siis terved tulemast/ õnne aga teil et elada/ olgu jaksu jaurata/ tarkust taga ajada.*“

Rahvamuusika andis tooni ka suvekoolitujate tutvumisõhtul – Lahemaa rahvuspargi rahvamuusika-ansambli toel ja abil tutvustas ja õpetas Viivi Voorand noortele meie esivanemate tantse ja seltskondlikke mänge. Noored forseliuslased, kel tuleb kujundada oma väärtustepagas maid ja rahvaid vallutanud e-ajastul tormilise üleilmastumise tingimustes, said põgusalt aimu meie rikkalikust folkloorist kui eestluse juuri ikka ja alati toinud rammusast huumusekihist. „See oli väga tore!“ imetles Otepää koolis õppiv Kärt Sepp tänuväärset ettevõtmist.

Elamusõpe kui noortepärane õppevorm

Forseliuse Seltsi suvekoolidele on iseloomulik, et võimalikult palju keskendutakse elamusõppele. Suvekooliõppureid ei koormata loenguruumis üksikasjalike ettekannete ja entsüklopeediliste teadmistega, vaid nad viiakse asjatundja juhendamisel loodusesse, aja- ja kultuurilooga seotud paikadesse või muudesse huvipakkuvatesse kohtadesse. Teadmised, millest sisuliselt aru saadakse ja mida pikemalt meeles peetakse, vormuvad sootuks hõlpsamini siis, kui on võimalik sulandada giidi poolt antavat infot enda poolt kogutuga või kogetuga.

Elamusõppe printsiipi hoidsid au sees ka Haljala suvekooli „õppekava“ koostajad. Ehkki ettevõtluse aluseid oleks väga mugav tutvustada loenguvormis, võivad noorforseliused oma kogemusest kinnitada, kuidas sootuks kaasahaaravama ülevaate ettevõtjaks olemise rõõmudest ja muredest andis neile paaritunnine ringkäik Haljala mainekas mööblitootmisfirmas Bellus Furniture. Põhjamaade turule toodangut tarniva firma näidistesalis uhkete diivanite ja tugitoolide keskel andis

noorte kõnekatkeis algul tooni ahhetav imetlemine, kuid ettevõtte tippjuhi saatel tootmisruumides ringi liikudes ja asjalikke kommentaare kuulates hakati peagi mõistma, kui suur töökoormus, vastutus ja risk kaasneb ettevõtjaks olemisega. Nii mõnegi noore inimese puhul muutus esitine imetluses tasapisi imestuseks või üllatuseks – noorrahva elukäsitlus sai vajalikku lihvi. Ja see on hea, sest vastutust suudavad nii võtta kui kanda vaid need inimesed, kel on mingil elualal tegutsemiseks vajalikud teadmised, kuid ka tasakaalus eneseteadvus.

Vallavanem tahvli ette, kohus kooli

Võõrustava paikkonna elu ja olu tundmaõppimine on olnud ühiskonnaõpetuse aseainena alati üks põhiaineid Forseliuse Seltsi suvekooli „tunniplaanis“ Kodukandist teada oleva ja võõrsil teada saadava info kõrvutamine annab nii õpilastele kui ka õpetajatele tänuväärset analüüsimaterjali, et välja sõeluda eeskujuandvad või muutmist vajavad tahud nii enda, oma kooli kui ka valla elukorralduses.

Nii koolidel kui ka omavalitsustel on palju probleeme, mis on võrdlemisi laialdase levikuga. Maakoole kimbutav pedagoogide põud on nõnda üldine, et sellel koolirahva seltskonnas eriti pikalt ei peatuta. „Hõika kaevu nõnda palju kui tahad, ikka kõmab tühjana vastu,“ piltlikustas maakohta väärt õpetaja leidmise lootusetust Haljala kooli direktor Kaido Kreintaal. Haljala suvekoolis võeti puuduvate pedagoogide teema üles pärast seda, kui vallavanem Jüri Sikkut oli üllatanud auditooriumit teatega, et tal tuleb sügisest ühitada vallajuhtimise töö pedagoogi omaga, sest kool on juba mõnda aega asjatult otsinud osalise koormusega füüsikaõpetajat. „Õpetajapaberid on mul küll olemas, kuid ega ma enam ei mäletagi, millal viimati klassi ees tunde andsin,“ nentis Jüri Sikkut, kes taasiseseisvumise ajal on tasakaalukalt juhtinud Haljala valda, ehkki ei ole end otseselt sidunud ühegi poliitilise erakonnaga.

Kus vähem, kus rohkem, kuid igas õppeasutuses on probleeme turvalise koolikeskkonna loomisega nii õppimiseks kui õpetamiseks. Kõiksuguste koolisestest suhete korraldamiseks ja korrastamiseks soovitab Haljala Gümnaasium oma mitmeaastase kogemuse põhjal, et erinevate osapoolte vahel sõlmitaks koolirahuleping. Koolirahu ideest on välja kasvanud kooli aukohus, mis koosneb viiest valitud õpilasest ja õpetajast. Kohus toimib ümarlauana, mis arutab võimalikke probleeme ja viib arutelu omakorda edasi õpilaste sekka. Keegi lepingu rikkumise eest karistada ei saa.

Jutul on jumet

Suvekooliõppurid kogesid oma kolmepäevaste õpingute käigus rohkesti elamusõppe säravaid hetki. Terasse sõnaseadmise ja särtsaka väljenduslaadiga hingedarjasel Margit Nirgil oli imeline oskus koondada kõigi kuulajate tähelepanu, kui jutuks võeti keskaja lõpul tõelise sõjalise kantsina valminud Haljala kiriku tähendus piirkonna aja- ja kultuuriloos.

Käsmu meremuuseumis uudistati ainulaadset ekspositsiooni. Ka jõuti põgusalt tutvust sobitada selle merevaramu omaniku ja korrashoidja Arne Vaiguga – mehega, kellel olevat oskus oma jutus kõik nõnda otsekohaselt välja öelda, et mõni õrnatundelisem kuulaja ehmatavat end pikali. Forseliuslaste seltskonnas tekitasid aristokraatliku vabahärra Arne Vaigu avameelsusega vürtsitatud mõtteavaldused üksnes mõningast kõhinat ja kõkutamist – ju on kaasaegne koolirahvas piisavalt külma närvikavaga.

„Lapsed, ahju!“

Peale Käsmu meremuuseumi külastasid forseliuslased mitmeid teisigi Lääne-Virumaa muuseumi ning kinnitavad kogetu põhjal, et kõikjal püütakse ekspositsioon selliselt korraldada, et rahval oleks põhjust üllatuda, imetleda või imestada – kaasaegne muuseumipedagoogika on võtnud suuna elamuste pakkumisele. Rakvere linnuses avatud imevahva uus ekspositsioon ja Sagadi mõisakompleksis asuva metsamuuseumi varamu on oma headuse tõttu laialt tuntud, kuid soojal aastaajal tasub kindlasti külastada põhjarannikul asuva Toolse ordulinnuse varemeid, kus turistide peibutatakse muuhulgas mereröövlilaevade, veekahurite ning noa- ja odaviskevõistlustega. Ka pisike Karepa Kalame Talumuuseum tahab ja suudab külastajaid üllatada elamusõppe pakkumisega – lisaks kunstnik Richard Sagritsa elule ja loomingule tutvustatakse seal rannakultuuri ning paikkondlikku ajalugu, mis on andnud põhjuse värvikalt kirjeldada kõike silmupüügiga seonduvat.

Kunda Tsemendimuuseum on ilmekas näide sellest, kuidas piisava fantaasialennu ja hea tahte korral on võimalik muuseumiseinte vahel „maiuspalana“ esitleda ühte tõeliselt tolmust, töömahukat ja ränkrasket tööstusharu. Kui kõige olulisem tsemendi ja selle tootmise ajalooga seonduv oli nii jutu, proovitööde kui digitaalsete näitvahenditega läbi võetud, andis giid Forseliuslastele rangel häälel korralduse: „Lapsed, ahju!“ Kuna tsemendimuuseumi eesmärk on tekitada oma külastajates emotsioone, on ühte tupp paigutatud pöördahi, mille peavad läbima kõik muuseumi külastavad inimesed. Sellega kinnistatakse külastajates teadmist, et pöördahjul on tsemendi tootmisprotsessis oluline osa ehk jällegi kasutatakse elamusõppe meetodit. Laste ahjusuust sisse kamandamisel avaldab giid küll siirast kartust, et äkki kästakse selline tore atraktsioon varsti ära lõpetada, kuna ühiskondlikus elus käis parajasti äge väitlus, kuidas suhtuda sarkidele kirjutatud hüüdlause „Kommarid ahju!“

Aja lugu väärrib säilitamist

Olid ajad, kui hirvhambad leidsid, et kõigil muuseumidel on üks ühine tunnus – need olevat elutud, neis ei toimuvat midagi. Isegi siis, kui olevat tegu konkreetse isiku majamuuseumiga, tekkivat tunne, et ta polegi seal elanud. Mõningaid Lääne-Virumaa muuseume inventeerinud forseliuslastel oli heameel tõdeda, et tänapäeval muuseumid elavad ega ole üksnes eksponaatide kogud. Muuseumid on arenenud omalaadseteks vabaajakeskusteks, kust huvilised leiavad nii uusi teadmisi kui ka põnevat rakendust puhketundide sisustamiseks. Muutunud suunitlusega muuseumid pakuvad rohkem huvi ka lastele ja noortele, sest muuseumipedagoogika on aktiveerunud ja keskendunud elamuste pakkumisele.

Kutseliste muuseumide kõrval tegutseb Lääne-Virumaal mitmeid valla- ja koolimuuseume. Hoole ja armastusega sisustatud muuseum on ka Haljala vallas. Kohaliku ajaloopärandi sihipärane kogumine, uurimine, säilitamine ja tutvustamine saavadki olla ennekõike paikkonna inimeste missiooniks. Ja kodukandimuuseumi lokaalsest suunitlusest hoolimata võib juhtuda, et juhuslik külastaja märkab seal midagi sellist, millele varem ei ole osatud tähelepanu pöörata – Haljala muuseumi väljapanekus on näiteks pärast Teist ilmasõda ilmunud suure eesti koolimehe Johannes Käisi aabitsa kordustrukk, mille lehekülgi ehivad Lenini ja Stalini fotod. Me võime ju kõiki ajaloo keerdkõike üldjoontes teada, kuid ikka on tal varuks detaile, mis üllatavad või suudavad panna imestama.

Haljala kodukandimuuseumi kujundamine on jõudnud sellise tasemini, mis võimaldab jagada nõuandeid nendele kooli-, valla- või külaaktivistidele, kes alles kavatsevad oma muuseumi asutamist.

Tulemus väärrib küüla

Ühe napi ülevaatega ei suudaks autor parimagi tahtmise korral kajastada kõike, mida Forseliuse Seltsi väiksemad ja suuremad liikmed Haljalas 2005. aasta 16. kuni 18. augustini uurisid, avastasid, kogesid või korda saatsid. Seepärast laenan Forseliuse Seltsi eelmist suvekooli kirjeldavast artiklist kõige tabavamad ja üldistavamad read aastal 2002 üllitatud raamatust „Haljala kool 1687–2002“.

„Igal suvel korraldab Forseliuse Selts 3-päevase suvekooli õpilastele. Forseliuse Seltsi koolide õpilased-õpetajad veedavad kolm sisutihedat päeva ühes Eesti maakonnas, kus võõrustajakool organiseerib ekskursioone-matku ning kohtumisõhtuid kohalike omavalitsusjuhtidega. Ühel päeval on ka õpilaskonverents, kus kantakse ette oma uurimusi.“

Haljala kooli ajalooraamatus on suudetud suurepärase objektiivsusega defineerida Forseliuse Seltsi suvekooli kui ettevõtmise olemus. Veelgi imetlusväärsem on filigraansus ja pühendumus, millega Haljala Gümnaasiumi direktor Kaido Kreintaal ja õpilasesisusest kodukooli õpetajateks tõusud Külli Heinla ning Egon Mets seda definitsiooni tegelikkuses rakendasid.

Forseliuse Seltsi kuueteistkümnendas suvekoolis osalejad on vaevanägijaile tänulikud, sest need kolm päeva Haljalas ja mujal Lääne-Virumaal andsid meile suurepärase võimaluse üllatada, imestada ja imetleda. Kahjuks pole kommet panna hindeid Forseliuse Seltsi suvekoolist osavõtjatele ega selle korraldajatele. Kui hindamine toimuks, vääriskid kõik 2005. aasta asjaosalised priske „5“

TOETUSAVALDUS ARNOLD RÜÜTLI TAASVALIMISEKS VABARIIGI PRESIDENDI AMETISSE

Kui boheemlasliku kunstirahva kild leiab, et maapealses Inimloomaaias on kujunemas „Eesti Vaimsete Varblaste Vabariik“, siis on sel killukesel omamoodi õiguski (Sirp, 04.08.06). Sellise vabariigi loomise katsetele osutab välismaa rahameeste käsutuses olev meediateater, mis seoses presidendivalimistega sisendab, et eestlase eksistents indiviidina on mannetu. Ei loe akadeemiku ega juristi haritus, kirjatsura omast ei tasu unistadagi, ikka käib totaalne mustamine. Justnagu polekski vähemalt kahe inimpõlve (a 20 aastat) pikkust mälu. Justnagu polekski südametunnistust. Justkui polekski geenidega päritud talupoja tervet mõistust – linnastumine-industrialiseerumine-juuretus algas ju alles möödunud sajandi 50. aastate lõpus (Soomes veel hiljem). Bengt Gottfried Forseliuse Selts taunib „Eesti Vaimsete Varblaste Vabariigi“ kujundamist.

Ajalugu ja elukogemused näitavad vastupidist – eestlane ei ole mannetu. Seda tõendab ka „Urmas Sõõrumaa: Arnold Rüütel on aus inimene“ Postimehes (21.09.06) kahel ostetud leheküljel, mis risti vastupidist räägib. See on hea näide juurdlemisuskusest, inimväärikusest ja südametunnistusest. Ka prof Rein Veidemann on korduvalt osutanud paljude inimeste iseseisva analüüsivõime puudumisele. Kui see võime on olemas, siis ei teki ju raskusi terade sõkaldest eraldamisel.

Eesti vajab sotsiaalmajanduslikku kindlustunnet, ultraliberaalne majandusmudel ei või lõputult edasi kesta, kuigi see oli vajalik etapp meie totalitarismist tingitud mahajäämuse kahandamisel. Ühiskonna ebanormaalsele kihistumisele osutasid 26 sotsiaalteadlast, rääkides „kahe Eesti“ olemasolust („Sotsiaalteadlased: Eesti ühiskond on kriisis“, Postimees, 23.04.2001). Meedia ei kirjuta silpigi Eesti kohustusest Euroopa Liidu ees lõpetada aastaks 2008 kõlvatu maksukonkurents, mis teenib „esimese Eesti“ huve ja lõhestab rahvast.

Arnold Rüütel on kõigis oma programmilistes ja Eesti Vabariigi aastapäevakõnedes kutsunud poliitikuid üles tuleviku vastutustundlikule kujundamisele, „kahe Eesti“ vahelise lõhe kaotamisele, Eesti väljaviimisele liigsest kreenist. Suuresti tänu tema pingutustele sai teoks Ühiskondliku Leppe Sihtasutuse loomine, mille kollektiivse liikmena Eesti Kultuuriseltside Ühenduse kaudu* ka meie oleme püüdnud ühiskonna sotsiaalsele tervendamisele kaasa aidata.

Vabariigi President Arnold Rüütel on B. G. Forseliuse Seltsi auesimees, oli esimees aastail 1989–2001. Artiklis „B. G. Forseliuse Seltsi loomisluugu“ (Forseliuse Sõnumid 1, 1995) käsitletakse A. Rüütli panust meie pürgimuste elluviimiseks aastal 1986. Madis Linnamägi edastas A. Rüütli kui saadikule tema vastuvõtul Rootsi-aja juurtega koolide ettepanekuid kultuuriidentiteedi tugevdamiseks haridusloo abil. „Postimehe“ ajakirjanik Ene Puusepp meenutas hiljuti, et tal tuli siis kajastada A. Rüütliga kohtunud inimeste probleeme. A. Rüütel palus ajakirjanikul kompartei ladvikule viidates mitte kirjutada, et ta toetab 300-aastaste koolide liikumise kavatsusi. Tegemist oli ju edumeelsesse Rootsi aega (1561–1721) ulatuva eestlaste ajaloo valgustamisega, mis Nõukogude ideoloogia tingimustes oli ikka veel tabu-teema, kuigi ajaloost oli ju teada, kes olid B. G. Forselius, Johann Fischer, Ignatsi Jaak, Andreas Verginius jpt.

Mõni aeg hiljem sai vabamalt rääkima ja tegutsema hakata, kandes endas teadmist: „Haritus on majandusliku arengu ja rahvusliku isolemise võti“. Arnold Rüütel osales 300-aastaste koolide ühenduse B. G. Forseliuse Seltsi asutamisel 22.02.1989 ja nõustus kandideerima seltsi esimeheks. Laulev Revolutsioon ja 1991. aasta olid alles ees ... Seega täitub sel sügisel 20 aastat seltsi viljakast koostööst *prof em* Arnold Rüütliga.

21. veebruar on rahvusvaheline emakeele päev. Aastail 2006–2009 on meil koos sõpradega Euroopa Liidust heameel rõõmustada eestikeelse hariduse tähtpäevade üle:

- eestikeelne keskharidus 100 (2006–...),
- emakeelne rahvakool 320 (2006–2008–...),
- „Wastne Testament“ kui eesti kirjakeele normatiivteos 320 (2006–...),
- B. G. Forseliuse koolmeistrite seminar 325 (2009),
- eestikeelne ülikool 90 (Tallinna Tehnikaülikool 2008, Tartu Ülikool 2009; Tartu Ülikool tähistab 2007. aastal ka oma asutamise 375. aastapäeva).

Haridus- ja Teadusministeerium on heaks kiitnud aastapäevade korraldamise esialgse tegevuskava.

Selts tervitab Arnold Rütli valimisplatvormi, sest see aitab kaasa terve, haritud, jõuka ja üksteisest hooliva eesti rahva kujunemisele ja püsimisele. Ka selts on jõudumööda kaasa aidanud hariduselu parendamisele, eriti on ta soovitanud, edendanud ja stimuleerinud individuaalse uuriva õppetöö korraldamist, et kasvatada hea analüüsivõime, juurdlemisoscuse ja kodanikutunnetusega noori.

Toetame Arnold Rütli taasvalimist Vabariigi Presidendi ametisse ja kutsume valijameeste kogu 23. septembril 2006 seisma ühtse Eesti väärika tuleviku eest.

21.09.2006

* Alates 20.12.2006 Ühiskondliku Leppe Foorumi leppeosalisena (liikmena)

MUSTVEE – INTEGRATSIOONIEALINN

Gennadi Kulkov, linnapea
Mustvee Linnavalitsus

Luule Nõmm, direktor
Mustvee Gümnaasium

Stockholmis, 13.03.2006

Austatud hr Kulkov
Austatud pr Nõmm

täname Teid B. G. Forseliuse Seltsi XVII hariduspäeva korraldamise eest!

Hariduspäeva keskseks ürituseks oli seminar „Muukeelne laps“, mis andis osalejatele huvitavaid uurimuslikke ja kogemuslikke ettekandeid Eesti, naaberriikide ja Saksamaa kohta.

Neid teadmisi vajame me omavalitsustes ja koolides nii praegu kui tulevikus tegusaks ja viljakaks tööjõu liikumise tõttu tekkivate probleemide ennetamiseks ja lahendamiseks.

Osalejate hinnangud hariduspäeva kohta on väga kiitvad. Kuna me veendusime, et Mustvee on Euroopa Liidu kõige tolerantsem linn, siis soovitatakse kuulutada Mustvee linn **integratsiooniealinnaks**.

Taidluskava oli mitmekesine ja tore, esmakordselt nautisime hariduspäevade ajaloos ka näitemängu. Gümnaasiumieas noormehed-lauljad on küllaltki haruldane nähtus – neid oli meeldiv kuulata.

Linnapea vastuvõtt pika ja mõttetiheda päeva lõpus andis meile kordumatu elamuse ja jääb meenutama külalislahket Mustveed.

Parimate soovidega

Madis Linnamägi
Esimees

BIBLIOGRAPHIA FORSELIANA

Rubriik sisaldab üllitisi liikmetelt ja liikmete ning seltsi kohta, üldkultuurilisi artikleid ja väljaandeid, annetusi seltsi raamatukogusse.

1997

Martti T. Kuikka. Religious instruction and education in Finnish teacher training from 1863 to 1895. – Itsenäinen suomalainen koulu. Koulu ja menneisyys XXXV. Suomen kouluhistoriallisen Seuran Vuosikirja 1997, p 183–195. ISSN 0780-7694

2002

Heino Rannap. Eesti kooli ja pedagoogika kronoloogia. – <http://hm.ee/index.php?03310%20...>

2003

Piiblikonverentsid ja keelevaidlused. Põhjaeestikeelse Piibli tõlkimise ajaloost (1686–1690). Allikapublikatsioon. Koostanud L. Pahtma, K. Tafenau. Toimetanud J. Beyer. (Bibelkonferenzen und Sprachstreitigkeiten. Quellen zur— Geschichte der Übersetzung der Bibel ins Revalenische 1686–1690). Tartu

2004

Hannu Syväoja. Kansakoulu – suomalaisten kasvattaja. Perussivistystä koko kansalle 1866–1977. 309 lk. ISBN 952-451-100-2

2005

Milvi Hirvlaane. Põlva Ühisgümnaasium ajast aega [Pühendatud 55. aastapäevale]. 330 lk

2006

Eesti kool. Stockholm 1945–2005. Estniska skolan. Koostajad: Liisa Aus (tekst), Maimi Parik (kujundus). © Stockholmi Eesti Kooli Sõprade Selts. 128 lk

Ettepanekud ja seisukohad riikliku õppekava uuendamiseks. © Ühiskondliku Leppe Sihtasutus [Ümarlaudade kvintessents kõigist maakondadest]

Hariduselu Rõngus 320. Rõngu Keskkooli kogumik. 75 lk A5

Ise öeldud, hästi öeldud. Õpilastöid aastatest 2000–2006. 74 lk A4

Kolga-Jaani kool 320. Almanahh „Juured“ Õpilaste töid aastaist 2000–2006. 110 lk

Viive Liivanõmm. Lendav mulk mõtleb meeltega. – Õpetajate Leht, 01.09 [Intervjuu Gustav Adolfi Gümnaasiumi direktori Hendrik Aguriga. Foto]

Anu Mõttus. Nõo kaks kooli. – Õpetajate Leht, 01.12 [Seoses 320. aastapäevaga, 2 fotot]

Anne Mäll. Valuoja kool kasvab eeskujude kaudu. – Sakala, 29.09

Rüütel rahva keeles ja meeles. Valik jutte otse rahva suust üles kirjutanud Toomas Kall. 189 lk ISBN-10: 9985-3-1237-6

Ülo Tikk. Kolga-Jaani kool 320. – Õpetajate Leht, 10.11

2007

Eesti Inimarengu Aruanne 2006. 126 lk. © Ühiskondliku Leppe Sihtasutus

Bibliograafia veebiabi:

1. Väljaanded.

<http://ester.nlib.ee/> – Tallinna raamatukogude elektronkataloog

<http://ester.utlib.ee/> – Tartu raamatukogude elektronkataloog

HARIDUSPÄEVA VÕÕRUSTAJA

KIVI-VIGALA PÕHIKOOL EILE JA TÄNA

Harri Kivi, Kivi-Vigala Põhikooli direktor

Kivi-Vigala Põhikool asub Rapla maakonna Vigala valla Kivi-Vigala külas, jäädes Tallinn–Pärnu maanteest umbes 4 km lääne poole. Koolimaja valmis 1972. a septembriks ja sellesse tulid üle Raba, Päärdu ja Peru koolide õpilased. Kooli direktoriks sai Jaan Annusver ning kool kandis siis Vigala 8-klassilise kooli nime. Kool on kandnud veel nimesid Vigala 9-klassiline kool (1988–91), Vigala Põhikool (1991–92). Alates oktoobrist 1992. a tegutseb kool Kivi-Vigala Põhikooli nime all, sest selleks ajaks oli Vana-Vigala mõisas asuvast algkoolist saanud samuti põhikool.

1977. aastal rajati kooli juurde dendropark ja toodi kooliaed koolimajale lähemale. Selle ettevõtmise eestvedajaks oli tollane koolidirektor Endel Kärner, kes juhtis kooli aastatel 1976–1985. 1987. a paigaldati kooli õuele Vigala valla hariduselu 300. aastapäevale pühendatud sammas. Seega tegeldakse siinmail hariduse andmisega aastast 1687. kui praost Johann Mathäus Embken asutas Vigala esimese kooli, mis oli tol ajal esimene kool tervel Läänemaal.

Kivi-Vigala Põhikool on B. G. Forseliuse Seltsi asutajaliige. Selle asutamisel 22.02.1989 osales ka kooli selleaegne direktor Vello Kübar, kes juhtis kooli 1985. a sügisest kuni 1998. a suveni. Alates 1998. a suvest on kooli direktoriks Harri Kivi.

1999. a suvel kulutati Kivi-Vigala Põhikooli rekonstrueerimisele 4,3 miljonit krooni, mis on siiani kooli tehtud investeeringutest suurim. Rekonstrueerimistööd teostas AS FKSM. Koolimaja sai viilkatuse, samuti panustati kooli toitlustamistingimustesse jne.

2001. a algusest on koolil interneti püsiühendus ja sama aasta veebruaris valmis ka kooli esimene kodulehekülg.

2002. a suvel võeti fassaaditöödeks 1 miljon krooni laenu ja sama aasta sügiseks muutus koolimaja ka väljastpoolt palju ilusamaks.

2002. a novembrist kuni 2003. a augustini toimusid koolis Sihtasutuse Vaata Maailma korraldatud arvutikasutaja algkursused täiskasvanutele, mille tulemusena koolitati 102 inimest. Koolitusi viis läbi direktor Harri Kivi.

2003. a suvel viibis 12 Vigala põhikoolide õpilast töö- ja seikluslaagris Soome Vabariigis Vanhamäel. Soomlaste lahel kutsel oli 2006. a suvel taas 7 õpilasel nii Kivi-Vigala kui ka Vana-Vigala põhikoolist võimalik töötada ja puhata Vanhamäel.

Koostöös Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskooliga alustasime 2005. a sügisel koolikohustusliku ea ületanud õpilaste vastuvõttu, et võimaldada neil õhtuses või kaugõppevormis omandada põhiharidus. Nimetatud sügisel võtsime 8. eelkuteõppeklassi kaugõppevormis õppima 17 õpilast. Nendest 6 tublimat jätkavad käesoleval õppeaastal koos 2006. a sügisel 9. klassi lisaks vastuvõetud õpilastega oma haridusteed õhtuses õppevormis. Samas tuleb märkida, et Vana-Vigala Põhikool alustas juba 2003. a sügisel koolikohustusliku ea ületanud õpilastele põhihariduse andmist.

20. jaanuaril 2006. a külastas meie kooli haridus- ja teadusminister Mailis Reps. Ministrit saatis abiministri nõunik Tarmo Lausing. Lisaks koolirahvale aitasid külalisi vastu võtta Rapla Maavalitsuse haridus- ja kultuuriosakonna juhataja Aivar Soe, Vigala vallavanem Priit Kärnsa ja kooli hoolekogu esinaine Heli Lints. Minister tutvus kooliga ning vastas ümarlauas paljudele talle esitatud küsimustele.

Käesoleval aastal kooli ees seisvatest tähtsamatest ülesannetest võiks mainida kahte. Esiteks Kivi-Vigala kooli 35. aastapäeva vääriline tähistamine 2. juunil. Sel päeval ootame külla kõiki kooli vilistlasi, endisi töötajaid ja teisi häid sõpru. Teiseks tähtsamaks tegemiseks on kooli laulu- ja tantsurühmade ettevalmistamine X noorte laulu- ja tantsupeoks, mis toimub 29. juunist 1. juulini 2007. Eriti rõõmustav on näha meie väikeste rahvatantsijate tantsuoskuse arenemist kahel viimasel aastal. Nimelt alustasid paar aastat tagasi rahvatantsu õpetamisega kooli huvijuht Ilona Noor ja õppealajuhataja Kristine Niit.

Samuti aitab meie kool ette valmistada Vigala hariduselu 320. aastapäeva tähistamist, mis toimub käesoleva aasta 21. juulil. Valla haridus- ja kultuurikomisjonis otsustati seekordne valla tähtsündmus läbi viia Vana-Vigalas.

Vigala vallas asuvad koolid teevad tihedat koostööd. Seda siis alates vaimupotentsiaali (loe õpetajate) jagamisest naaberkoolide vahel kuni ühiste seltskondlike üritusteni välja. Üheks mitteametlikuks koostöövormiks võib pidada Vigala õpetajate *show*-truppi. Eelmise aasta 3. ja 4. märtsil Viljandi teatris Ugala toimunud IX üleriigilisel õpetajate teatrifestivalil "Sillad" omistas õpilasžürii trupile *Grand Prix* parima lavastuse eest. Ka käesoleval aastal toimuvast X üleriigilisest õpetajate teatrifestivalist on plaanis osa võtta.

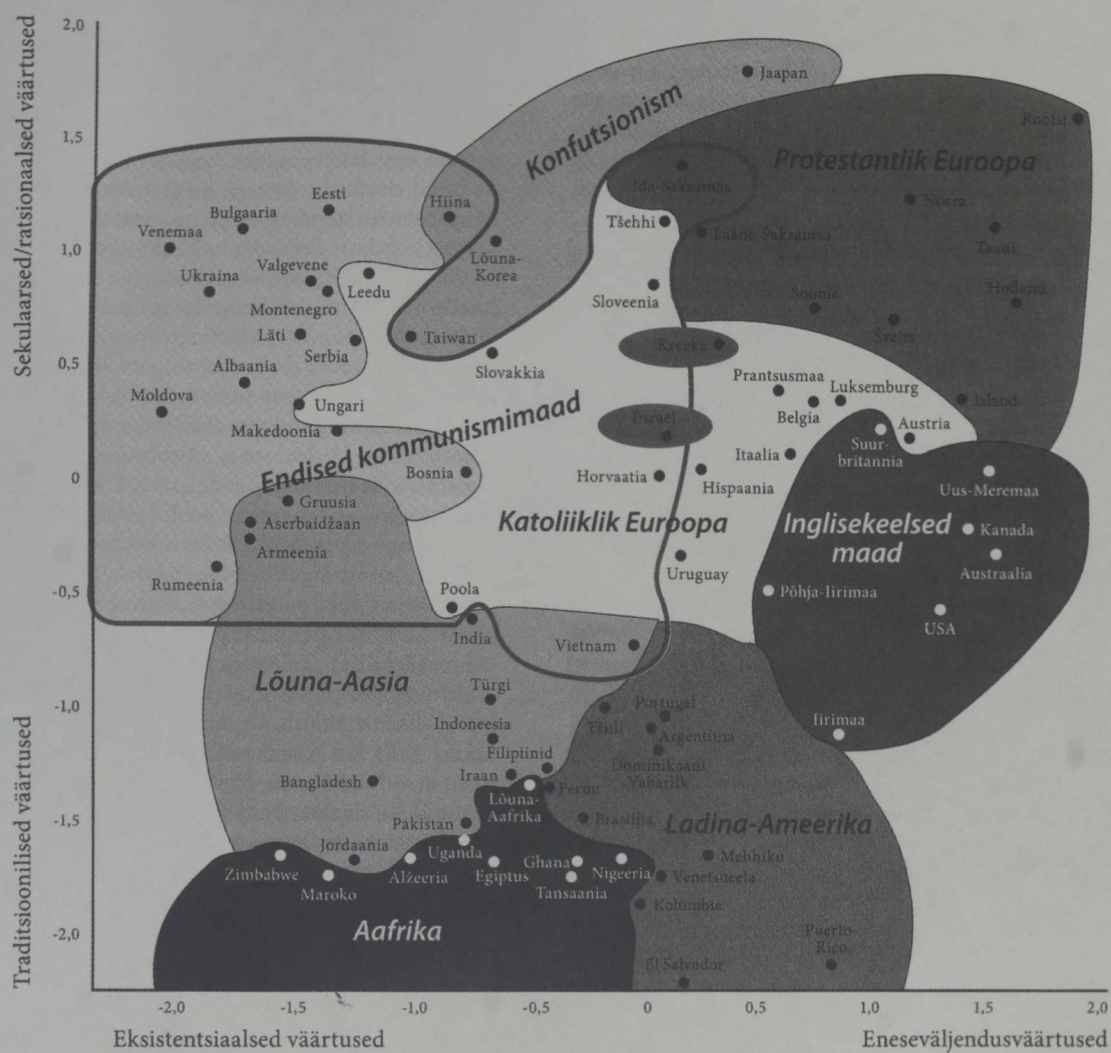
Kuid näitemänguga tegelevad õpetaja Eve Kärsna juhendamisel edukalt ka meie kooli õpilased. 2004. a märtsis Kohilas toimunud Raplamaa kooliteatrite festivalil sai parima naisosatäitja tiitli meie kooli õpilane Kristel Kivi. Peale selle anti näitetrupile auhind parima muusika eest. Veel paremini läks aga järgmisel, s.o 2005. a. Kehtnas toimunud maakondlikul kooliteatrite festivalil, kus saadi võimalus esindada Rapla maakonda Tartus toimuval vabariiklikul kooliteatrite festivalil.

Hästi on esinenud ka aineolümpiaadidel. Viimastel aastatel saavutatud tulemustest vääraks märkimist 2004. a maakondlikul bioloogiaolümpiaadil 8. klasside arvestuses Tõnis Liiva esimest kohta ja vabariiklikus lõppvoorus saavutatud 10. kohta. Samuti on märkimist väärt Liis Jaaganti Rapla maakonna XXI emakeeleolümpiaadil esitatud töö, mille alusel valiti ta 2004. a Tartus toimunud emakeeleolümpiaadi vabariiklikku vooru.

Saavutusi on ka spordis. Heal tasemel on meie kooli korvpall. Üllatusvõit tuli aga 2004. a küllaltki uudsel alal – *frisbee*'s. Nimelt 25.–26. septembrini 2004 Läti Vabariigis Ventspilsis toimunud Baltimaade karikavõistlustelt *frisbee*'s toodi esikoht algajate ja juunioride alagrupis Vigalasse. Suur tänu selle eest nende juhendajale Elle Altmetsale, kes töötab Vigala valla arendusspetsialistina..

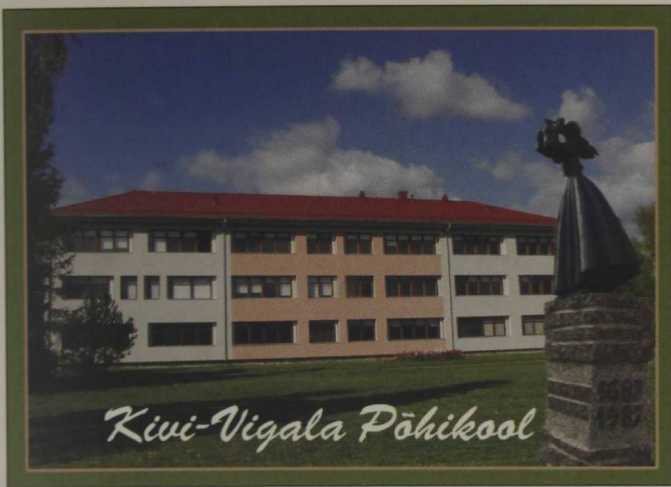
Mitmesugustel võistlustel ei osale mitte ainult õpilased, vaid ka teised kooli töötajad. 4. novembril 2006 Eesti Näituste messikeskuses toimunud konkursi "Parim koolisöökla 2006" finaali kuue parema hulka pääsesid ka meie kooli kokad Rutt Rasva ja Katrin Klimenko. Seekord võitjaks veel ei tulnud.

JOONIS 4.1. MAAILMA VÄÄRTUSKAART

Allikas: World Values Survey: <http://margaux.grandvinum.se/SebTest/wvs>

Allikas: Eesti Inimarengu Aruanne 2006. 2007
Skeem: <http://margaux.grandvinum.se/SebTest/wvs>

Kivi-Vigala Põhikool

Koolimaja rekonstrueerimine 1999. a suvel tõi viilkatused, ilusad fassaadid ja siseruumid ...

SA Vaata Maailma arvutikasutaja algkursus täiskasvanutele, 11.2002–08.2003; juhendas Harri Kivi

... ja kooliaed

... – kooli söökla on nõutud koht pidulike sündmuste korraldamiseks

Kunstitund õhtukooli 9.E klassis. Õpetaja Ede Rukki juhendab Marko Kaldmæed, kelle naabriks on Eerik Ladoškin

Õhtukooli 9.E klass. Esireas vasakult: Arnold Mors, Rauno Rimmel, Risto Vilberg, Tauri Vilistus, Merilin Aermates, Astrit Nikulina, Heljor Ots, Holger Ristissaar, Kaido Roosalk.
Tagareas vasakult: Marek Viiron, Indre Ismailov, Eerik Ladoškin, Juhan Paabstel (õppis kuni 12.01.2007), klassijuhataja Ilona Noor, Ingo Hein, Rivo Kink, Indrek Männisalu, Rauno Kruuser, Marko Kaldmäe. Pildilt puuduvad Olavi Sinijärv ja Gerli Torjus

Aivar Soe (Rapla MV Haridus- ja kultuuriosakonna juhataja), Kristine Niit (õppealajuhataja), Harri Kivi (direktor), Priit Kärсна (Vigala vallavanem), Leili Jaagant, Loide Enni, minister Mailis Reps, Aili Altmets, Agu Rukki, Elle Ermann, Imbi Laurma, Eve Kärсна, Aili Soonberg, Anne-Ly Viimne, Heli Lints (hoolekogu esinaine), Ilona Noor (huvijuht). Kivi-Vigala Põhikoolis, 20.01.2006

B. G. Forseliuse Seltsi XVII suvekooli rahvas, Pärnu-Jaagupi Haridusseltsi liikmed ja valla külalised. Hälinga Vallavalitsuse ees, 17.08.2006